

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

Fond za humanitarno pravo

**Godišnji izveštaj
2007.**

Ovaj izveštaj je objavljen uz finansijsku podršku Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava

Swedish Helsinki Committee
for Human Rights

Godišnji izveštaj

januar - decembar 2007.

Misija

Fond za humanitarno pravo (FHP) pomaže post jugoslovenskim društvima da uspostave vladavinu prava i prihvate nasleđe masovnog kršenja ljudskih prava kako bi se onemogućilo ponavljanje, utvrdila krivična odgovornost za počinioce i zadovoljila pravda.

Rezime

Od decembra 2005. godine, kada je završio svoju programsku i organizacionu transformaciju, FHP usmeren je na aktivnosti koje doprinose uspostavljanju tranzicione pravde kao uslova izgradnje demokratskog društva. U 2007. godini, FHP je, kao i druge organizacije za ljudska prava, radio u nepovoljnoj političkoj klimi. Bio je pod stalnim napadom i optužbama Srpske radikalne stranke, kao i ekstremnih nacionalističkih grupa i medija pod uticajem konzervativnih političkih partija i grupa, da je plaćenička organizacija koja radi protiv Srba koji su u ratu branili narod. Vlada i predsednik države nisu nijednom reagovali u skladu sa svojim obavezama da štite i omogućuju organizacijama i braniteljima ljudskih prava da slobodno i kritički prate i izveštavaju o poštovanju ljudskih prava. Predsednik države nijednom nije prihvatio da govori na skupu FHP-a, ali se zato često pojavljivao na skupovima nevladinih organizacija koje javno podržavaju stavove dela Vlade iz redova Demokratske stranke. U konkretnim aktivnostima, u vezi sa suđenjima za ratne zločine, FHP je imao dobru i profesionalnu saradnju sa Tužilaštvom za ratne zločine i MUP-om Srbije (Jedinicom MUP-a Srbije za zaštitu svedoka i kabinetom ministra policije). I pored problema, FHP je uspeo da pomogne žrtvama u ostvarenju njihovih prava na istinu i pravdu. Uspeh je i četvorogodišnja saradnja sa Istraživačko-dokumentacionim centrom (BiH) i Documentom (Hrvatska), zahvaljujući kojoj su pokrenute brojne važne regionalne aktivnosti i inicijative.

i. FHP snažno zastupa ideju o osnivanju Regionalnog tela za utvrđivanje i kazivanje činjenica o ratnim zločinima, pre svega zbog dubokog uverenja da samo regionalno telo može obezbediti garancije da se zločini ne ponove, kao što se događalo u prošlosti. FHP i njegovi regionalni partneri, Istraživačko-dokumentacioni centar (IDC) i Documenta, koji takođe zagovaraju regionalni pristup u suočavanju sa prošlošću,

polaze od stava da formiranje takvog mehanizma zahteva međunarodnu podršku, kao i široku koaliciju civilnog društva, uključujući, pored nevladinih organizacije za ljudska prava, udruženja žrtava i veterana, kao i organizacije mladih. U tom smislu, regionalne partnerske organizacije inicirale su konsultacije unutar civilnog društva u regiji koje se odvijaju u formi regionalnih foruma, nacionalnih i regionalnih konsultacija sa organizacijama za ljudska prava, mladima, ženskim grupama, udruženjima žrtava i veterana, profesionalnim grupama, političkim partijama i parlamentarcima. U 2007. godini održan je Regionalni forum u Zagrebu, nacionalne konsultacije sa mladima u Srbiji, Hrvatskoj i BiH i regionalne konsultacije sa organizacijama za ljudska prava, novinarima i mladima. Učesnici dosadašnjih konsultacija snažno su podržali regionalni pristup u utvrđivanju i kazivanju činjenica o ratnim zločinima, korišćenje haške arhive kao najpouzdanijeg izvora u procesu utvrđivanja činjenica, i donošenje preporuka koje će dovesti do institucionalizacije ideje o regionalnom telu.

4

ii. U cilju podrške formiranju Regionalnog tela za utvrđivanje i kazivanje činjenica o ratnim zločinima, FHP je, po ugledu na partnersku organizaciju IDC, krajem 2005. godine počeo da sprovodi poimenični popis stradalih i nestalih na Kosovu. Taj popis biće objavljen u dokumentu *Kosovska knjiga pamćenja* krajem 2009. godine. Prema procenama iz više nezavisnih izvora, u oružanim sukobima na Kosovu, zaključno sa decembrom 2000. godine, stradalo je i nestalo oko 13.000 Albanaca i oko 3.500 Srba, Roma, Bošnjaka i Albanaca za koje se u albanskoj zajednici smatra da su bili saradnici srpskog režima. Do kraja 2007. godine FHP je evidentirao oko 7.000 žrtava, sa potpunim podacima za sačinjavanje merodavnog zapisa o žrtvi/žrtvama. Sa pisanjem zapisa o konkretnim žrtvama počelo se u septembru 2007. i do kraja godine napisano je 1.128 zapisa u kojima se opisuje sudbina (stradanje ili nestanak) 2.336 žrtava.

iii. Polazeći od iskustva drugih post konfliktnih društava u procesu utvrđivanja istine, FHP promovise javno saslušanje žrtava kako bi javnost u Srbiji imala prilike da čuje lične priče žrtava umesto političkog govora u ime žrtava. U februaru je organizovano javno saslušanje žrtava logora *Čelebići* u kojem su bili zatvoreni Srbi. Svedočenje žrtava su pratili Bošnjaci iz Prijedora, članovi udruženja *Izvor*, koji su na taj način izrazili svoju solidarnost sa žrtvama iz srpske etničke zajedice.

iv. Pitanje budućnosti haške arhive dobilo je na značaju tokom 2007. godine. FHP ima veoma aktivnu ulogu u stručnim raspravama o nasleđu Haškog tribunala, između ostalog i o raspolaganju i smeštaju originalne dokumentacije, kopijama i prioritetima u korišćenju. FHP je na poziciji da originalna dokumentacija treba da ostane u Hagu pod upravom UN, dok bi satelitske arhive u kojima bi se nalazile kopije haške dokumentacije bile ustanovljene u svim zainteresovanim državama

bivše Jugoslavije. Želja i cilj FHP je da bude depozitar haške arhive u Srbiji, Crnoj Gori i na Kosovu. U vezi sa tim, FHP se u junu 2007. obratio pismom o namerama članicama Saveta bezbednosti UN, Kancelariji Generalnog sekretara UN za pravne poslove (Under-Secretary General for Legal Affairs and UN Legal Counsel) i sekretaru Haškog tribunala, tražeći podršku da FHP formalno postane depozitar haške arhive. Dodatno, izvršna direktorka FHP se u junu 2007. godine sastala sa šefom Kancelarije Generalnog sekretara za pravne poslove, Nicholas-om Michel-om, i tom prilikom ga upozнала sa inicijativom nevladinih organizacija o Regionalnom telu za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima, čiji rad je moguć samo uz snažnu podršku haške arhive.

Polazeći od činjenice da je haška arhiva preduslov objektivnog informisanja i obrazovanja o oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji najznačajnija prepreka svakom pokušaju revizionizma i najpouzdaniji izvor činjenica o ratnim zločinima, FHP je u februaru 2005. godine, u skladu sa svojim finansijskim mogućnostima, a na osnovu sporazuma sa Sekretarijatom Haškog tribunala, počeo sa kopiranjem haške arhive. Do kraja decembra 2007. godine, FHP je presnimio 4.385 dana suđenja i 53.155 dokaza u elektronskom formatu.

5

v. Imajući u vidu da su krivična suđenja za masovno kršenje ljudskih prava u prošlosti najvažniji uslov uspostavljanja vladavine prava, FHP na više načina podržava i učestvuje u suđenjima za ratne zločine u Srbiji: konkretnim inicijativama podstiče regionalnu saradnju nacionalnih tužilaca, davanjem dokumentacije na uvid podstiče tužioce na pokretanje istrage, pomaže im u uspostavljanju kontakta sa svedocima-oštećenima, zastupa oštećene pred sudom, obezbeđuje učešće svedoka-oštećenih i svedoka-insajdera, predlaže mere zaštite za svedoke-oštećene, omogućava porodicama žrtava da prate suđenja i informiše javnost o toku suđenja. U 2007. godini FHP je zastupao žrtve u predmetima *Škorpioni* (streljanje šestorice Muslimana iz Srebrenice), *Zvornik* (mučenje i ubijanje zarobljenika, i deportacija Muslimana), *Suva Reka* (ubistvo 49 članova porodica Berisha), *Bytyqi* (ubistvo trojice američkih državljana albanskog porekla) i *Ovčara* (ponovljeno suđenje za ubistvo 250 hrvatskih zarobljenika); dao je tužiocu za ratne zločine u predmetu *Suva reka* na korišćenje izjave 22 svedoka-oštećenih, inicirao je saradnju između Kantonalnog tužilaštva u Tuzli i Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu; identifikovao je tri žrtve u predmetu *Škorpioni*; obezbedio je učešće 25 svedoka-oštećenih i omogućio da 67 članova porodice prate suđenja za ratne zločine u Srbiji.

Osim toga, u slučajevima gde ne zastupa žrtve FHP prati suđenja za ratne zločine. Kancelarija FHP na Kosovu je jedina nevladina organizacija koja prati suđenja za ratne zločine i etnički motivisana krivična dela na Kosovu. U 2007. godini FHP Kosovo je pratio šest suđenja za ratne zločine i osam suđenja za etnički motivisana

krivična dela. U okviru Regionalnog projekta praćenja nacionalnih suđenja za ratne zločine, posmatrač FHP-a je pred Sudom BiH pratio suđenje za genocid u Srebrenici (slučaj *Kravica*), a pred Apelacionim većem slučaj *Šimšić* (za ratne zločine protiv Muslimana u Višegradu). Posmatrač FHP-a je pred Županijskim sudom u Zagrebu pratio suđenje Mirku Norcu i Rahimu Ademiju za ratne zločine u Medačkom džepu (nad srpskim civilima) i Glavašu i drugima za ubistvo srpskih civila u Gospiću, a pred Županijskim sudom u Vukovaru pratio je suđenje u predmetu *Mikluševci*, za genocid nad hrvatskim civilima.

vi. U cilju podrške nacionalnim suđenjima za ratne zločine, FHP priprema transkripte sa suđenja pred Haškim tribunalom na B/H/S jezicima. U 2007. godini je završio sa transkribovanjem audio zapisa suđenja Slobodanu Miloševiću i na osnovu toga je pripremio i objavio 45 tomova transkripta. Knjige koriste tužioc i sudije za ratne zločine u svim post jugoslovenskim zemljama, Haški tribunal, biblioteke, fakulteti, profesionalna udruženja, organizacije za ljudska prava, udruženja žrtava, advokati, istraživači, studenti i zainteresovani pojedinci.

6

vii. U Srbiji, žrtve kršenja ljudskih prava mogu ostvariti pravo na materijalno obeštećenje (vid reparacija) isključivo kroz sudske postupke protiv države. Međutim, ti postupci nisu primereni kontekstu i prirodi kršenja ljudskih prava iz više razloga: teret dokazivanja je na žrtvi, duga suđenja, veliki troškovi postupka, dosuđivanje novčanih naknada koje ne odgovaraju težini krivičnih dela, zaštitnički odnos sudova prema državi i drugo. Zbog toga, FHP stalnim pokretanjem postupaka pokušava da podstakne državu da, u skladu sa obavezama koje propisuju norme međunarodnog prava, pokrene raspravu i donese program reparacija za kršenje ljudskih prava u prošlosti, a posebno u vreme vlasti Slobodana Miloševića. Od osnivanja 1992. godine do kraja juna 2007. godine FHP je zastupao preko 2.000 žrtava kršenja osnovnih ljudskih prava. U 2007. godini, FHP je pokrenuo 22 postupka za naknadu štete (za ostvarivanje reparacija) protiv Srbije, Crne Gore i privremenih institucija na Kosovu u ime 93 žrtve etnički motivisanih slučajeva kršenja ljudskih prava u prošlosti.

viii. Položaj etničkih manjina na Kosovu je u 2007. godini bolji u odnosu na 2006. godinu. Na osnovu preko 200 intervju sa pripadnicima manjinskih zajednica i predstavnicima kosovskih institucija, FHP Kosovo je objavio Izveštaj o stanju manjinskih prava na Kosovu u 2006. godini, o kome se raspravljalo na okruglom stolu u februaru 2007. godine u Prištini. Takođe, u 2007. godini FHP Kosovo je objavio još tri izveštaja o primeni zakona koji regulišu pravo na upotrebu jezika, zapošljavanje i zabranu diskriminacije. I o njima su na okruglim stolovima u Prištini raspravljali pripadnici manjinskih zajednica i predstavnici kosovskih institucija, uključujući predstavnike javnih preduzeća. Mediji na albanskom jeziku su veoma pažljivo i iscrpno izveštavali o nalazima i preporukama FHP Kosovo, kao i o diskusiji na okruglim

stolovima. U Srbiji je samo dnevni list *Danas* izveštavao o etničkim manjinama na osnovu izveštaja FHP Kosovo.

ix. U 2007. godini, FHP je proizveo svoj prvi dokumentarni film, *Škorpioni - Spomenar*, koji govori o policijskoj jedinici *Škorpioni*, čiji je pripadnik Saša Cvjetan osuđen za ratni zločin nad albanskim civilima (ubistvo 14 žena i dece), a četvorica drugih za ratni zločin prema Muslimanima iz Srebrenice. Film je premijerno prikazala televizija B92 10. aprila 2007. godine, kada je Veće za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu donelo presudu optuženim pripadnicima *Škorpiona* kojom je jedan od njih oslobođen odgovornosti. Toga dana film je videlo oko 320.000 ljudi u Srbiji. Film je u maju prikazan u Stokholmu, na godišnjici Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava, Američka nacionalna zadužbina za demokratiju (NED) organizovala je prikazivanje filma u Njujorku i Vašingtonu u junu, međunarodna nevladina organizacija *No peace without Justice* je 5. jula 2007. godine organizovala prezentaciju filma u Evropskom parlamentu, a u novembru film je prikazan u Mančesteru (Univerzitet Lind) i Londonu (Univerzitet Goldsmith i Medijski centar *Front line*).

x. Osim 45 tomova transkripta sa suđenja Slobodanu Miloševiću, FHP je u 2007. godini publikovao izveštaj o stanju prava etničkih manjina na Kosovu u 2006. godini u tiražu od 500 primeraka, prvi broj časopisa *Forum za tranzicionu pravdu* (500 primeraka), 11 biltena o tranzicionoj pravdi i transkript regionalne debate o presudi Međunarodnog suda pravde o genocidu (1.000 primeraka). U saradnji sa svojim regionalnim partnerima, FHP je u decembru objavio prvi Regionalni izveštaj o tranzicionoj pravdi, koji se odnosi na 2006. godinu. Izveštaj detaljno obrađuje zvanične odgovore i nezvanične (nevladine) inicijative u odnosu na masovna kršenja ljudskih prava u prošlosti.

xi. Pored regionalnih konsultacija sa mladima i organizacijama za ljudska prava, FHP je u protekloj godini organizovao i druge javne skupove o pitanjima tranzicione pravde: dve konferencije, pet okruglih stolova - četiri na Kosovu i jedan u Beogradu, jedan seminar i raspravu o rezultatima Haškog tribunala u vreme tužiteljice Carle del Ponte, koja je simultano tekla u Zagrebu, Sarajevu, Beogradu i Hagu.

xii. Na sednici u decembru, Savet FHP-a (Interim Board) doneo je odluku o izboru Upravnog odbora, čiji će imenovanje verifikovati najkasnije početkom marta 2008. godine. Osnivač FHP je zadužen da obavi konsultacije sa predloženeim kandidatima i o tome obavesti Savet. Jedan član dosadašnjeg Saveta (Iavor Rangelov) predložen je za člana budućeg Upravnog odbora. U cilju efikasnijeg obavljanja poslova izvršna direktorka Nataša Kandić je u oktobru imenovala Sandru Orlović za svoju zamenicu.

xiii. Petog decembra FHP je svečano obeležio 15 godina svog rada. Događaj je bio posvećen prvim godinama rada, kada se FHP bavio dokumentovanjem ratnih zločina i kršenjem ljudskih prava u vezi sa oružanim sukobima. O ličnom učešću u dokumentovanju ratnih zločina i policijske represije govorili su Ivanka Kostić, Danica Vučenić, Sanda Kosanović, Filip Švarn i Nora Ahmetaj. O prvim godinama rada FHP-a govorio je i prvi predsednik Saveta, profesor Dejan Janča. Gostima je predstavljena Natalija Lazić, devojka iz Velikog Gradišta, za koju je izvršna direktorka Nataša Kandić rekla da se hrabro pobunila protiv nepravde, a njena zamenica Sandra Orlović dodala da je Natalija završila na sudu kao *klevetnica* samo zato što se usudila da javno progovori o seksualnim zloupotrebama nad maloletnim Romom u Velikom Gradištu.

1. Dokumentovanje i pamćenje

8 FHP istražuje ratne zločine i povrede ljudskih prava u prošlosti, prikuplja i arhivira podatke i dokumenata u cilju podrške suđenjima za ratne zločine i postupcima za ostvarivanje reparacija, sprečavanja manipulacija brojem žrtvama, formiranja istorijskog pamćenja i obrazovanja mlade generacije o nasleđu prošlosti. Okosnica svih aktivnosti je Baza podataka o ratnim zločinima, koja sadrži podatke o preko 20.000 žrtava u oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji prema lokacijama, datumu i povredama međunarodnog humanitarnog prava.

Dokumentaciju FHP čine izjave svedoka, žrtava i porodica žrtava i usmena istorija o određenim događajima, što je prikupio FHP od osnivanja, zatim izveštaji FHP i drugih organizacija za ljudska prava, dokumentacija nacionalnih sudova i Haškog tribunala, izveštaji MKNL (ICMP) o ekshumacijama, video, DVD i audio zapisi, fotografije, medijski izveštaji i drugi relevantni dokumenti o ratnim zločinima i teškim povredama ljudskih prava (medicinski i forenzički izveštaji, izveštaji vlada i međunarodnih institucija).

1.1. Istraživanje

U 2007. godini istraživanje je bilo usmereno na prikupljanje podataka o žrtvama oružanih sukoba na Kosovu, počiniocima ratnim zločinima u oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji, stvaranje usmene istorije o konkretnim događajima i o poštovanju prava etničkih manjina na Kosovu.

1.1.1. Popis stradalih i nestalih na Kosovu¹ – *Kosovska knjiga pamćenja*

Prema procenama nekoliko nezavisnih izvora, tokom oružanih sukoba na Kosovu ubijeno je između 8.000 i 10.000 Albanaca, a do kraja 1999. godine porodice su Međunarodnom Crvenom krstu (MKCK) prijavile nestanak oko 3.500 Albanaca. Smatra se da je broj stradalih Srba, Roma, Bošnjaka i *lojalnih* Albanaca [srpskoj vlasti] između 2.000-2.500, a broj nestalih, prijavljenih MKCK-u u decembru 2000. godine, iznosio je oko 1.300. Prema podacima MKCK 2.047 lica, pripadnika svih etničkih zajednica, i dalje se vode kao nestali.²

Istraživanje na Kosovu sprovodi tim od deset istraživača, a u Srbiji je jedan istraživač. Oni prikupljaju podatke uzimanjem izjava od svedoka, članova porodica i drugih osoba koje imaju saznanja o stradanju i nestancima žrtava. Te izjave i druga dokumenta o žrtvama analizira osam istraživača/anlitičara, na osnovu čega sačinjavaju zapise o žrtvama, hronološki poređane prema vremenu, mestu stradanja i izvoru.

U toku 2007. godine FHP je uzeo izjave od 2.783 svedoka i članova porodica stradalih i nestalih na Kosovu. Na osnovu tih izjava, registrovao je 4.694 žrtava ubistava i nestanka u periodu od januara 1998. do decembra 2000. godine.

U posmatranom periodu, FHP je na Kosovu intervjuisao 2.670 svedoka i članova porodica žrtava i na osnovu toga dokumentovao je stradanje ili nestanak 4.510 žrtava, od kojih su 4.471 Albanci (4.310 civila i 161 pripadnik OVK) osam (8) žrtava su Srbi (jedan civil i sedam pripadnika VJ), 15 Bošnjaka (civila), 14 žrtava su Aškalije (civila), jedan (1) Egipćanin (civil) i jedan (1) Rom (civil). U istom periodu FHP je u Srbiji intervjuisao 113 svedoka i članova porodica žrtava koji žive u Srbiji. Na osnovu njihovih izjava prikupljeni su podaci o 185 žrtava: 178 Srba (133 civila, 43 vojnika i dva policajca), jedan (1) Albanac (civil), jedan (1) Rom (civil), dva (2) Bošnjaka (civil), dva (2) Crnogorca (civil) i jedan (1) Turčin civil. Osim uzimanja izjava od svedoka i članova porodica, FHP je u Srbiji prikupljao i druga dokumenta koja se tiču stradanja i nestanka na Kosovu, kao što su transkripti sa suđenja Slobodanu Miloševiću, Fatmiru Limaju i Ramushu Haradinaju pred Haškim tribunalom, transkripti sa suđenja pripadnicima MUP-a Srbije pred Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, knjige, umrlice, natpisi na spomenicima i drugo.

1 Popis obuhvata sve žrtve, stradale i nestale, za vreme oružanih sukoba na Kosovu, kao i stradale i nestale u vezi sa oružanim sukobima u periodu od juna 1999. do kraja decembra 2000. Period posle završetka oružanih sukoba, od juna 1999. do kraja decembra 2000. godine je uzet zbog relevantnog broja ubistava, otmica i nestanka nealbanaca i Albanaca čije je stradanje u albanskoj javnosti dovedeno u vezu sa saradnjom sa Srbima.

2 Lista nestalih MKCK, 15. 06. 2007.

1.1.1.1. Identifikacija žrtava

Od početka projekta 1. 10. 2005. godine, do 31.12. 2007. godine, FHP je poimenično registrovao 11.984 žrtava. U 2007. godini identifikovao je 3.193 žrtve o kojima pre toga nije bilo podataka u Bazi podataka o ratnim zločinima. Među evidentiranim žrtvama 2.275 je Albanaca, 624 Srba, 43 Roma, 11 Bošnjaka, sedam Turaka, pet Crnogoraca, četiri Mađara, tri Makedonca, tri Egipćana, jedan Rus, jedan Goranac, a etnička pripadnost 333 žrtve je nepoznata. U istom periodu, FHP je prikupio dodatne podatke o 5.927 žrtava, koje učestvuju u ukupnom broju evidentiranih od 11.984, a registrovani su pre 2007. godine.

1.1.1.2. Pisanje *Kosovske knjige pamćenja*

Prvog septembra 2007. godine istraživači/analitičari FHP-u počeli su da pišu kratke zapise o žrtvama stradanja, otmica i nestanka, prema datumu, lokaciji i izvoru podataka. Svaki zapis sadrži lične podatke o žrtvi, činjenični opis stradanja ili nestanka i izvor. Ti zapisi se temelje na izjavama svedoka i članova porodica, kao i na drugim dokumentima koji sadrže relevantne podatke o stradanjima i nestancima na Kosovu.

10

Do kraja decembra 2007, istraživači/analitičari su napisali ukupno 1.128 zapisa u kojima se na dokumentovan način opisuje sudbina 2.336 žrtava, što predstavlja 19,49 odsto evidentiranih žrtava (ukupno 11.984). U 107 zapisa je pomenuto 66 masovnih incidenata u kojima je stradalo 876 žrtava.³ Većina pomenutih žrtava je stradala ili nestala u periodu od 24. marta do 15. juna 1999. godine, dok su na Kosovu bili prisutni srpska policija i vojska.

1.1.1.2.1. Pimeri zapisa o žrtvama

Zapis I

Sofe (Jupe Kurpejoviq) Kelmendi (1932, Albanica iz Zaća/Zallq, opština Istok/Istog, desetero dece, domaćica)

Bahrije (Uke Krueziy) Kelmendi (25. 8. 1968, Albanica iz Zaća/Zallq, opština Istok/Istog, šestoro dece, domaćica)

Fate (Daut Pukaj) Kelmendi (1969, Albanica iz Zaća/Zallq, opština Istok/Istog, četvoro dece, domaćica)

Albulena (Sadri) Kelmendi (13. 3. 1989, Albanica iz Zaća/Zallq, opština Istok/Istog, učenica)

Bledar (Beke) Kelmendi (1.9.1991, Albanac iz Zaća/Zallq, opština Istok/Istog, učenik)

³ Prema standardu FHP-a, masovni incident je događaj u kome je stradalo pet i više lica.

Porodica Bekë Kelmendi izbegla je iz svog sela Zać/Zallq 27. 07. 1998. godine zbog čestih policijskih pretnji. Kod roditelja u Ljutoglavi/Lutogllavë ostali su do **6. 5. 1999.** Tog dana srpske snage su napale selo i meštani i izbeglice, među kojima i porodica Bekë Kelmendi, traktorima su krenuli prema selu **Trstenik/Trestenik**, Kod vodenice u selu Trstenik/Trstenik spske snage su počele da pucaju na kolonu izbeglica. Ranjeni su Bledar, sin Bahrije i Bekë, Albulena, ćerka Fate i Sabrije, kao i Bahrije i Bekë-ina majka Sofe. Bledar i Albulena su odmah izdahnuli. Preživeli su krenuli dalje i zbog pucnjave su stali pored puta, u blizini jedne albanske kuće. Odmah zatim pala je granata i pogodila ranjene žene. Sofe i Fata su umrle pored traktora, a Bahrije je izdahnula posle pola sata. Tela stradalih ostala su na putu dok su ranjene srpski vojnici prebacili u bolnicu u Peć/Pejë. Tela Sofe i Fate su posle rata, u julu 1999, nađena na groblju u Peći/Pejë, gde su ponovo sahranjene. Tela su ponovo ekshumirana krajem 2006. zbog sumnje patologa da su možda pogrešno identifikovana. Do jula 2007. tela nisu bila vraćena porodici. Tela Bahrije, Albulena i Bledara još nisu pronađena. Evidentirani su na listi nestalih MKCK, Albulena pod brojem BLG-803814-01, Bahrije pod brojem BLG-803815-02, a Bledar pod brojem BLG-803815-01.

Izvor: Izjava svedoka B.K, arh. broj FHP-14023,IS,KO/07, Persons missing in relation to the events in Kosovo from January 1998, ICRC, August 2006. [Nestale osobe u vezi sa događajima na Kosovu od januara 1998, MKCK, avgust 2006), arh. broj FHP-9795,IZ,KO/06.

Zapis II

Rifat (Avdullah) Bajoku (1919, Albanac iz Podujeva/Podujevë, petoro dece)

Vesel (Avdullah) Bajoku (1924, Albanac iz Podujeva/Podujevë, devetoro dece, radnik)

Ferat (Azem) Bajoku (15. 5. 1941, Albanac iz sela Duz/Dyz, opština Podujevo/Podujevë, desetoro dece, zemljoradnik)

Ragip (Rexhep) Mulolli (5. 2. 1945, Albanac iz sela Šajkovac/Shajkoc, opština Podujevo/Podujevë, desetoro dece, čuvar)

Kada je počelo NATO bombardovanje, u selo **Duz/Dyz** su se slile izbeglice iz Podujeva/Podujevë i okolnih sela. Kod Ferata je bilo smešteno oko 30 rođaka i izbeglica, među kojima Vesel, Rifat, njegov sin i Ragip Mulolli. Dana **18. 4.1999.** oko 9.30 sati srpske snage su počele da granatiraju selo. Vojnici su išli prema naselju u kojoj je bila Feratova kuća tako da su ukućani i izbeglice ostali blokirani. Ragip i Ferat su izašli na trenutak napolje da provere kakva je situacija i u tom trenutku metak je pogodio Ferata. Na mestu je ostao mrtav. Neposredno nakon toga vojnici su upali u kuću i isterali Rifata, Veselija i Ragipa u dvorište, a zatim su ih ubili. Kada su vojnici otišli, preživeli su napustili selo, ostavivši nesahranjena tela. Dana 22. 4. 1999. pripadnici

OVK su ih sahranili na livadi u selu Duz/Dyz. Ponovna sahrana obavljena je kada se porodica vratila u selo, u julu 1999. godine, na seoskom groblju. U oktobru 2000. forenzičari Haškog tribunala su ekshumirali tela kako bi se utvrdio uzrok smrti. Kada su tela vraćena porodici 12. 10. 2000. godine, posmrtni ostaci su sahranjeni na groblju palih žrtava u selu Duz/Dyz.

Izvor: Izjava svedoka F.B., arh. broj FHP-12950,IS,KO/07; izjava svedoka L.M., arh. broj FHP-12532,IS,KO/07.

1.1.2. Kolekcija usmene istorije o događajima u prošlosti

Imajući u vidu da je Haški tribunal prestao sa istragama a da domaća tužilaštva tek počinju sa istraživanjem ratnih zločina i da imaju ograničene kapacitete, postoji opasnost da brojna nedela ostanu nedokumentovana, a istina o njima neizgovorena. Zbog toga se FHP i dalje bavi dokumentovanjem ratnih zločina, i to, osim uzimanjem izjava od svedoka i žrtava, stvaranjem usmene istorije o određenim događajima i nedelima u prošlosti.

12

U 2007. godine FHP je napravio šest intervju sa najbližim rođacima žrtava (majke, sestre i deca) koji su pratili suđenje pripadnicima jedinice *Škorpioni*, optuženim da su streljali šestoricu Muslimana iz Srebrenice po naredbi komandanta jedinice.⁴ Do kraja godine nije završena finalna verzija usmene istorije o majkama i deci žrtava jedinice *Škorpioni*.

Zbog obraćanja roditelja pripadnika Vojske Jugoslavije, koji okrivljuju vojsku i državu za smrt svoje dece, FHP je započeo sa stvaranjem usmene istorije o vojnicima koji su prinudno mobilisani, njihovom stradanju na Kosovu i odnosu vojske i države prema njihovim porodicama. U toku godine urađeno je 15 intervju s očevima i majkama stradalih vojnika.

1.1.3. Praćenje poštovanja prava etničkih manjina na Kosovu

FHP redovno prati i izveštava o poštovanju prava etničkih manjina na Kosovu. Na osnovu intervju sa pripadnicima manjina, predstavnicima lokalne vlasti i relevantnim sagovornicima, kao i na osnovu analize primene zakona, FHP - Kosovo je u 2007. godini objavio četiri izveštaja i tim povodom organizovao četiri okruga stola na temu poštovanje prava manjina, Zakona o upotrebi jezika i Zakona protiv diskriminacije.

4 Petorica pripadnika policijske jedinice *Škorpioni* su optuženi i osuđeni za krivično delo ratni zločin prema civilnom stanovništvu.

1.1.3.1. Godišnji izveštaj o poštovanju prava etničkih zajednica na Kosovu u 2006

Izveštaj *Etničke zajednice na Kosovu u 2006*⁵ napisan je na osnovu 262 razgovora (izjave) sa pripadnicima manjinskih zajednica, predstavnicima lokalne i centralne vlasti, analize Ustavnog okvira za privremenu samoupravu, Zakona o upotrebi jezika, Zakona o uvidu u službena dokumenta, Uredbe o ustanovljavanju Uprave za stambena i imovinska pitanja i Komisije za imovinska potraživanja, Uredbe o promeni prava na korišćenje nepokretne imovine u društvenoj svojini, Zakona o ponašanju elektronskih medija, Zakona o Radio-televiziji Kosova, kao i na osnovu korišćenja podataka iz izveštaja OEBS-a o upotrebi jezika manjina na Kosovu, koji je objavljen u decembru 2006. godine.

1.1.3.2. Istraživanje primene zakona u praksi

U 2007. godine FHP - Kosovo je istraživao kako se u praksi primenjuje Zakon o upotrebi jezika, Zakon o antidiskriminaciji i Ustavni okvir za privremenu samoupravu na Kosovu. Cilj istraživanja je bio da se utvrdi da li manjine imaju jednak pristup administrativnim institucijama, da li koriste maternji jezik u obrazovanju, da li im je otvorena mogućnost zapošljavanja u javnim preduzećima i koje su prepreke održivom povratku raseljenih lica. Rezultat istraživanja su tri izveštaja: *Primena Zakona o upotrebi jezika u procesu obrazovanja manjina na Kosovu*, *Primena Zakona o upotrebi jezika u institucijama na Kosovu* i *Primena Zakona protiv diskriminacije i Zakona o upotrebi jezika u javnim preduzećima na Kosovu*.

FHP - Kosovo je istraživao i druga pitanja koja se tiču položaja manjina, na primer snabdevanje električnom energijom pripadnika manjina koji primaju socijalnu pomoć, korišćenje i povratak imovine, skrnavljenje pravoslavnih verskih objekata, bombaške napade na autobus *Adio tours-a* koji saobraća između srpske enklave Štrpce/Shterpcë i Beograda, i etnički motivisane incidente, među kojima je napad na staricu, Srpkinju Vukosavu Ivanović u Prištini/Prishtinë i napad na Hrvaticu Mariju Čibarić-Čolaković u selu Janjevo/Janevë.

1.1.3.2.1. Primena Zakona o upotrebi jezika u procesu obrazovanja⁶

Izveštaj o primeni Zakona o upotrebi jezika u procesu obrazovanja na Kosovu se temelji na istraživanju koje je FHP - Kosovo sproveo u periodu od marta do maja 2007. godine. Prema nalazima FHP - Kosovo, Zakon o upotrebi jezika se generalno poštuje na Kosovu u odnosu na Turke, Bošnjake, Aškalije, Egipćane i deo Goranaca koji nastavu pohađaju na bošnjačkom jeziku. Đaci iz ovih etničkih zajednica

5 Izveštaj je predstavljen na okruglom stolu 14. 02. 2007. godine u Prištini/Prishtinë.

6 Više o primeni, nalazima i preporukama, Izveštaj FHP-Kosovo o primeni Zakona o upotrebi jezika u obrazovanju na Kosovu, julir 2007.

nastavu slušaju prema planu i programu Ministarstva za obrazovanje, nauku i tehnologiju (MONT Kosova). Planovi i programi koje propisuje ovo ministarstvo su, osim na albanskom, napisani na bošnjačkom i turskom jeziku. Srbi i deo Goranaca koji nastavu prate na srpskom jeziku obrazuju se po planu i programu Vlade Srbije. Vlada Kosova još uvek nije donela plan i program obrazovanja na srpskom jeziku. Sa druge strane, Srbi odbijaju da se uključe u proces dogovaranja sa MONT-om Kosova oko toga kako treba da izgledaju plan i program na srpskom jeziku, iako ih je Vlada Kosova zvanično i javno pozivala. Nastava na romskom jeziku nije organizovana niti u školama u nadležnosti MONT-a Kosova niti u školama u nadležnosti Ministarstva prosvete Vlade Srbije. Za osnovne i srednje škole koje su u nadležnosti Vlade Kosova, MONT Kosova izdaje diplome, svedočanstva, đачke knjižice i dnevni ke na bošnjačkom, turskom i albanskom jeziku. Najveći problem u obrazovanju pripadnika manjinskih zajednica u školama u nadležnosti MONT-a Kosova jeste nedostatak udžbenika.

Na Univerzitetu u Prištini/Prishtinë zvanični jezici su engleski i albanski. MONT Kosova je obezbedio da svake godine 30 studenata Turaka može da upiše studije na albanskom jeziku.

14

U cilju otklanjanja problema u praksi FHP - Kosovo je doneo preporuke, među kojima je i preporuka Vladi Kosova da izgradi mehanizme za punu primenu i poštovanje Ustavnog okvira za privremenu samoupravu na Kosovu i Zakona o upotrebi jezika, kojima se garantuje pravo manjinskim zajednicama na Kosovu da se obrazuju na svom maternjem jeziku. MONT-u Kosova je preporučeno da hitno započne sa stvaranjem planova i programa na srpskom jeziku za đake Srbe i Gorance koji uče na srpskom jeziku, i da nastavi da insistira na uključivanju nastavnika Srba i Goranaca u proces dogovaranja o unapređenju planova i programa na srpskom jeziku.

1.1.3.2.2. Primena Zakona o upotrebi jezika u institucijama⁷

Izveštaj FHP - Kosovo, objavljen u oktobru 2007. godine, pokazuje da se u institucijama Kosova Zakon o upotrebi jezika ne poštuje u potpunosti. Zakon se generalno najviše poštuje u multietničkim opštinama. Prizren/Prizren je primer opštine gde se ovaj zakon u potpunosti primenjuje, dok je opština Gnjilane/Gjilan primer gde se zakon ne primenjuje u potpunosti.

Što se tiče jednonacionalnih opština, u onim sredinama gde su Albanci većinsko stanovništvo, odredbe Zakona o upotrebi jezika se više primenjuju nego u opštinama gde su Srbi u većini. U jednonacionalnim albanskim opštinama Zakon o upotrebi

7 Više o primeni, nalazima i preporukama, Izveštaj FHP-Kosovo o primeni Zakona o upotrebi jezika u institucijama na Kosovu, oktobar 2007.

jezika se najviše poštuje u opštini Srbica/Skenderaj, a najmanje u opštinama Glogovac/Gllogovc, Mališevo/Malishevë i Dečane/Dečan.

U opštinama gde su Srbi u većini, Zakon o upotrebi jezika se generalno ne poštuje. Pozitivni znaci se vide jedino u opštini Štrpce/Shtërpçë, gde živi značajan broj Albanaca. U srpskim opštinama na severu Kosova, Leposavić/Leposaviq, Zvečan/Zvečan, i Zubin Potok/Zubin Potok, Zakon o upotrebi jezika uopšte se ne poštuje, niti opštinski službenici išta preduzimaju da bi se stvorili uslovi za primenu ovog zakona. U svim opštinama službenici izjavljuju da funkcionišu kao deo Vlade Srbije i da su prekinuli da komuniciraju sa Vladom Kosova.

U centralnim kosovskim institucijama, poput Skupštine, Okružnom sudu u Prištini/Prishtinë ili Agenciji za imovinu, Zakon o upotrebi jezika se potpuno primenjuje. Izuzetak su domovi zdravlja u Prištini/Prishtinë, gde se Zakon o upotrebi jezika uopšte ne primenjuje, niti su zaposleni u njima uopšte upoznati sa odredbama ovog zakona.

Što se tiče opštine Kosovska Mitrovica/Mitrovicë, funkcionišu dve opštinske administracije, jedna u južnom i druga u severnom delu grada. U opštini u južnom delu službenici ulažu napore da se poštuje Zakon o upotrebi jezika, mada se on generalno ne poštuje. Što se tiče severnog dela opštine, ovaj zakon se gotovo uopšte ne primenjuje, niti službenici te opštine uopšte imaju kontakte sa kolegama iz južnog dela grada.

FHP - Kosovo je preporučio Vladi Kosova da pokrene kampanju informisanja građana i zaposlenih u javnim institucijama o obavezama institucija i ustanova koje proističu iz Zakona o upotrebi jezika.

1.1.3.2.3. Primena Zakona protiv diskriminacije i Zakona o upotrebi jezika u javnim preduzećima⁸

Na osnovu istraživanja, sprovedenog u periodu od oktobra do sredine decembra⁹, FHP - Kosovo je 24. 12. 2007. objavio izveštaj o primeni Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o upotrebi jezika u javnim preduzećima na Kosovu. Prema nalazima FHP - Kosovo, primena Zakona protiv diskriminacije u pogledu zapošljavanja pripadnika manjinskih zajednica nije zadovoljavajuća. Oni, u javnim preduzećima na Kosovu, nisu zastupljeni u skladu sa njihovim učešćem u ukupnom broju stanovnika Kosova. Iako se Zakon o upotrebi jezika ne primenjuje u potpunosti, ipak

⁸ Vidi Izveštaj o primeni Zakona protiv diskriminacije i Zakona o upotrebi jezika u javnim preduzećima, FHP-Kosovo, decembar 2007.

⁹ U tom periodu istraživači FHP-Kosovo su obavili 45 intervjua sa pripadnicima manjina i relevantnim sagovornicima.

ima napretka u Kosovskoj energetske korporaciji (KEK) i Post-Telecom-u Kosova (PTK), kao i u javnim preduzećima koja se bave čistoćom gradova. Taj napredak se prvenstveno odnosi na izdavanje ugovora o radu pripadnicima manjina na njihovim maternjim jezicima, prvenstveno Srbima. Jedino Romi ugovore ne dobijaju na svom jeziku. Bošnjacima i Muslimanima ugovori se uglavnom izdaju na srpskom, a Turcima na albanskom.

U odnosu na sva javna preduzeća na Kosovu, Zakon o upotrebi jezika najviše se poštuje na *Aerodromu Priština/Prishtinë*.

U cilju otklanjanja problema u praksi, FHP - Kosovo je u vezi sa Zakonom protiv diskriminacije, između ostalog, preporučio Vladi Kosova da odredi procenat pripadnika manjina u javnim preduzećima u skladu sa zastupljenošću manjina u ukupnom stanovništvu, vodeći računa da se pri tome ne ugrozi profesionalno funkcionisanje javnih preduzeća u korist svih građana Kosova. U vezi sa primenom Zakona o upotrebi jezika, FHP - Kosovo je, pored ostalog, pozvao javna preduzeća da prevedu pravilnike o radu, ugovore o radu i svu drugu javnu i internu dokumentaciju na službene jezike Kosova, a u opštinama u kojima pored službenih jezika status službenih jezika imaju i drugi jezici, da prevedu pravilnike o radu, ugovore o radu i drugu javnu i internu dokumentaciju na zvanične jezike u tim opštinama.

16

1.2. Transfer haške arhive

Na osnovu sporazuma sa Sekretarijatom Haškog tribunala, u februaru 2005. godine FHP je započeo sa kopiranjem javne haške arhive. Cilj ovog projekta je podsticanje krivičnih suđenja za ratne zločine, pokretanje društvenog dijaloga o prošlosti i stvaranja uslova da istraživači, novinari, žrtve, porodice žrtava i zainteresovani pojedinci imaju pristup dokumentima na kojima se zasnivaju presude.

Zahvaljujući podršci američkog Kongresa, FHP je 2005. godine u Hagu formirao Tim za transfer haške arhive (TTHA). Taj tim snima suđenja u toku i presnimava završena suđenja. Takođe, TTHA kopira dokazne predmete (izjave haških svedoka, ekspertski izveštaji i prateća sudska dokumentacija). Snimljena haška dokumentacija u DVD formatu prenosi se u FHP, gde se kopira, koristi radi stvaranja transkripta sa suđenja na lokalnim jezicima, klipova za web sajt i unošenja u Bazu podataka.

Od 2005. godine pa do kraja decembra 2007. godine TTHA je snimio ukupno 4.385 dana suđenja u DVD formatu i 53.155 dokumenta koji su korišćeni u suđenjima. U 2007. godini TTHA je snimio ukupno 1.654 dana suđenja u DVD formatu i 23.060 dokumenta (dokaza) u elektronskom formatu.

Predmet	Broj snimljenih dana suđenja
1. Milutinović	163
2. Popović	144
3. Prlić	117
4. Martić	4
5. Dragomir Milošević	107
6. Blagojević/Jokić	2
7. Zelenović	7
8. Haradinaj	105
9. Trbić	2
10. Stanišić/Simatović	3
11. Stakić	95
12. Gotovina/Čermak/Markač	5
13. Perišić	1
14. Brđanin	137
15. Margetić	1
16. Bralo	2
17. Delić	53
18. Mrkšić/Radić/Šljivančanin	4
19. Šešelj	9
20. Limaj	5
21. Krajišnik	3
22. Boškovski/Tarčulovski	86
23. Hadžihasanović/Kubura	1
24. Mićo Stanišić	2
25. Tolimir	3
26. Lukić	2
27. Đorđević	2
28. Halilović	3
29. Slobodan Milošević	295
Ukupan broj dana suđenja	1423

U toku godine TTHA je presnimio ukupno 19.659 dokaza u elektronskom formatu.

Predmet	Broj kopiranih dokaza	engleski	B/S/H
1. Krajišnik	5.411	4.307	1.104
2. Slobodan Milošević	550	550	0
3 Galić	1.537	1.167	370
4. Brđanin	6.773	3.803	2.970
5. Martić	2.251	1.359	892
6. Simić	2.101	1.381	720
7. Kvočka	1.036	652	384
Broj kopiranih dokaza	19.659	13.219	6.440

1.3. Zaštita dokumentacije o ratnim zločinima

Polazeći od stanovišta da je dokumentacija nevladinih organizacija za ljudska prava veoma važna za proces suočavanja sa prošlošću, FHP je u 2005. godini počeo sa arhiviranjem štampane dokumentacije koju je prikupio od osnivanja. U junu 2007. FHP je započeo drugu fazu zaštite svoje dokumentacije: digitalizacija arhivirane štampane dokumentacije i video arhive.

1.3.1. Arhiviranje štampane i DVD dokumentacije

Svaki pregledani dokument dobija svoju arhivsku adresu, koja se unosi u Bazu podataka o ratnim zločinima, a sam dokument se odlaže u fond kome pripada po svom sadržaju.

Od početka procesa arhiviranja (2005) pa do juna 2007. godine, kada je započeta digitalizacija arhivirane dokumentacije i video arhive, ukupno je arhivirano 8.993 dokumenta u štampanom formatu. Najbrojnija dokumentacija je sa suđenja za ratne zločine i etnički motivisana krivična dela pred nacionalnim sudovima u regionu (ukupno 4.679 dokumenata): 320 optužnica, 360 presuda, 444 transkripta sa suđenja, 542 zapisnika sa glavnog pretresa, 472 zapisnika sa saslušanja svedoka, 243 zapisnika sa ispitivanja okrivljenih, 2.298 ostalih sudskih dokumenata (razna sudska rešenja, rešenja o sprovođenju istrage, žalbe advokata, dopisi i drugo), zatim 2.263 izjave svedoka ili žrtve o ratnim zločinima na Kosovu, koje je prikupio FHP, 23 izveštaja FHP-a sa nacionalnih suđenja za ratne zločine i 17 izveštaja FHP-a o kršenju ljudskih prava, kao i 1.133 dokumenata čiji je primarni izvor Kancelarija ombudsmana na Kosovu i 873 novinska članka.

U 2007. godini arhiviran je 1.241 dokument u štampanom formatu: 64 optužnice, 63 presude, 51 zapisnik sa glavnog pretresa, 96 transkripata sa glavnog pretresa, 17 zapisnika sa saslušanja optuženih, 23 zapisnika sa saslušanja svedoka, 730 ostalih sudskih dokumenata (razna sudska rešenja, rešenja o sprovođenju istrage, žalbe advokata, dopisi i drugo) i 197 novinskih članaka.

Arhivirano je takođe i 1.423 dana suđenja pred Haškim tribunalom u DVD formatu i 66 dana suđenja (107 DVD) pred Državnim sudom BiH (završenih i onih u toku).

1.3.2. Digitalizacija arhive

U junu 2007. godine FHP je formirao Tim za digitalizaciju štampane i video arhive (TDA). Štampana arhiva se skeniranjem prenosi u elektronski format a sadržaj video kasete se prenosi u DVD ili u DV format. U kasnijoj fazi, digitalizovana arhiva biće uneta u Bazu podataka o ratnim zločinima, u fondove koji će naknadno biti kreirani.

Od 1. juna 2007. godine TDA je ukupno digitalizovao 1.293 dokumenta u tvrdoj kopiji na 6.789 strana A4 formata. Dokumenti su svrstani u ukupno četiri fonda:

Fond	Broj skeniranih dokumenata	Ukupan broj strana
Suđenje Albancima pred sudovima u Srbiji	1.091	5.189
Domaća suđenja za ratne zločine/Srbija	28	265
Domaća suđenja za ratne zločine/Hrvatska	106	650
Suđenja za etnički i politički motivisana krivična dela/Kosovo	67	643
Suđenja pred Haškim tribunalom	1	42
Ukupan broj dokumenata i strana	1.293	6.789

U 2007. godini TDA je ukupno digitalizovao 119 VHS kaseti i iz njih izdvojio 299 priloga koje je preneo u DVD format, u ukupnom trajanju od 164h 32min 05 sec. Prilozi su klasifikovani u 20 fondova:

20

Fond	Broj priloga	Ukupno trajanje priloga u minutima
Fond za humanitarno pravo	31	1.878
Nataša Kandić	51	2.129,5
Nevladine organizacije	3	27
Konkretni zločini	18	627
Domaća suđenja za ratne zločine	4	73,5
Suđenja pred Haškim tribunalom	25	485,72
Dokumentarni filmovi i klipovi o sukobu u bivšoj Jugoslaviji	38	2.085,4
Klipovi o saradnji sa Haškim tribunalom	16	136,5
Kosovo - status, manjine	26	476,22
Političari i javne ličnosti iz vremena Slobodana Miloševića	11	261
Suočavanje sa prošloću – iskustva drugih	11	249
Policijska tortura	7	90
Nezakonito pritvaranje Albanaca u Srbiji i Srba na Kosovu	5	8
Manjine u Srbiji	9	514
Osnovna ljudska prava	6	208
Zakoni	15	270,87
Dokumentarni filmovi i prilozi o odnosima između država bivše Jugoslavije	14	104,97
Umetnost u tranziciji	5	151,2
Dokumentarni filmovi o institucijama drugih država	2	78
Političko-ekonomske promene u Srbiji	2	5,35
Ukupan broj	299	9.859,23

1.4. Baza podataka o ratnim zločinima i povredama ljudskih prava

Temelj organizacije i njenog programa je Baza podataka o ratnim zločinima. U nju se unose dokumenti čiji je primarni izvor FHP (izjave svedoka, usmene istorije, izveštaji sa suđenja), transkripti sa suđenja pred Haškim tribunalom i nacionalnim sudovima, izjave svedoka prema pravilu 92bis, dokazi, forenzički i medicinski izveštaji, izveštaji eksperata, organizacija za ljudska prava i vlada, podaci iz knjiga i publikacija koji se tiču povreda međunarodnog humanitarnog prava i dr.

U 2007. gidini Baza podataka se najviše razvijala preko projekta *Kosovska knjiga pamćenja*, ali i preko projekata *Praćenje domaćih suđenja za ratne zločine*, *Transfer haške arhive* i *Reparacije za kršenje ljudskih prava u prošlosti*.

Od januara 2005. godine, kada je Baza podataka postala funkcionalna, pa do 31. decembra 2007. godine, uneto je 7.789 dokumenata. FHP je primarni izvor 5.853 dokumenata (5.101 izjava svedoka, 568 izveštaja, 184 dopisa, saopštenja, žalbi, publikacija i drugo), a 1.936 dokumenta potiču sa suđenja za ratne zločine.¹⁰ U Bazu podataka uneto je i 2.094 fotografija žrtava.

Od 1. januara 2007. godine do 31. decembra 2007. godine u Bazu podataka je uneto ukupno 2.447 dokumenata u elektronskoj formi: 2.149 dokumenta je proizveo FHP, a 298 je iz sudske dokumentacije.¹¹

10 1.115 dokumenata MKS] [406 transkripta sa suđenja Slobodanu Milošević i Mitru Vasiljeviću; 285 izjava 152 svedoka po pravilu 92bis u predmetu Milošević; 87 dana suđenja u DVD formatu; 319 dokaznih predmeta; 18 dokumenata su izveštaji, optužnice, presude i odluke Pretresnih veća haškog tribunala; b) Suđenja u regionu [150]: 40 transkripata sa suđenja u predmetu Ovčara, pred Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu; 29 dokumenata sa suđenja optuženom Tomislavu Madiju pred Županijskim sudom u Vukovaru, 30 dokumenata – optužnica, presuda, rešenje i video snimci u DVD formatu sa suđenja Bobanu Šimšiću i 45 dokumenata sa suđenja za genocid u slučaju *Kravice*, pred Državnim sudom BiH; tri dokumenta koji se odnose na suđenje Dragiši Petroviću pred Vojnim sudom u Nišu, tri dokumenta koji se odnose na suđenje Bobanu Petkoviću i Đorđu Simiću pred Okružnim sudom u Požarevcu i 671 dokument iz drugih izvora.

11 a) 65 dokumenata Haškog tribunala [44 transkripta sa suđenja Slobodanu Miloševiću; 10 izjava svedoka po pravilu 92bis u predmetu Milošević; sedam dokaznih predmeta; četiri izveštaja eksperta b) 150 dokumenata sa suđenja pred nacionalnim sudovima [40 transkripata sa suđenja u predmetu *Ovčara*; 29 dokumenata sa suđenja optuženom Tomislavu Madiju pred Županijskim sudom u Vukovaru, 30 dokumenata sa suđenja Bobanu Šimšiću i 45 dokumenata sa suđenja za genocid u slučaju *Kravice*, pred Državnim sudom BiH; tri dokumenta sa suđenja Dragiši Petroviću pred Vojnim sudom u Nišu, tri dokumenta koji se odnose na suđenje Bobanu Petkoviću i Đorđu Simiću pred Okružnim sudom u Požarevcu; c) 83 dokumenata iz drugih izvora].

1.4.1. Unapređenje Baze podataka

Tim programera koji je kreirao Bazu podataka nastavio je da je unapređuje i otklanja probleme koji se javljaju u procesu unošenja i analize podataka. Time je omogućeno kvalitetnije korišćenje unetih podataka.

2. Pravda i reforma institucija

FHP podržava utvrđivanje odgovornosti za nedela u prošlosti, uspostavljanje pravde za žrtve i udaljavanje prekršilaca ljudskih prava iz institucija. Zbog toga neposredno učestvuje u suđenjima za ratne zločine, pokreće inicijative za udaljavanje odgovornih za ratne zločine iz institucija i podnosi tužbe za naknadu štete zbog kršenja ljudskih prava u prošlosti.

FHP zastupa žrtve ratnih zločina pred sudovima u Srbiji, Tužilaštvu u Srbiji i u drugim državama bivše Jugoslavije daje na korišćenje svoju dokumentaciju koja se tiče predmeta istrage ili optužnice (izjave svedoka i hašku dokumentaciju), ohrabruje svedoke da učestvuju u suđenjima, pruža psihološku podršku svedocima-insajderima, očevicima i svedocima-oštećenima, omogućava porodicama žrtava da prate suđenja, publikuje transkripte sa suđenja pred Haškim tribunalom na BHS jezicima, izveštava o suđenjima za ratne zločine na Kosovu, u Hrvatskoj i BiH i zastupa žrtve u civilnim postupcima za ostvarivanje reparacija.

22

2.1. Suđenja za ratne zločine u Srbiji¹²

Suđenja za ratne zločine se odvijaju pred Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, koje je osnovano u julu 2003. godine. Pored toga, pred Okružnim sudom u Požarevcu sudi se dvojici pripadnika MUP-a Srbije za ratni zločin na Kosovu (*slučaj Orahovac*), Okružni sud u Nišu izrekao je prvostepenu presudu dvojici pripadnika MUP-a Srbije za ubistvo na Kosovu u vreme oružanih sukoba (*slučaj Emini*), a i u *slučaju Pakšec* Okružni sud u Novom Sadu izrekao je prvostepenu presudu za krivična dela ubistvo i silovanje.

Tužilaštvo za ratne zločine i Veće za ratne zločine su često na meti Srpske radikalne stranke (SRS), čiji poslanici koriste govornicu Narodne skupštine Republike Srbije da kritikuju organizovanje suđenja Srbima za ratne zločine. U oktobru mesecu, mediji koji izražavaju stavove SRS i nacionalno ekstremističkih političkih grupa oštro su kritikovali predsednika Okružnog suda u Beogradu zbog smene sudije Gor-

12 Više o suđenjima: Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji, FHP, januar 2007.

dane Božilović-Petrović i optužili su Tužilaštvo za ratne zločine, Fond za humanitarno pravo i američku ambasadu u Beogradu da su učestvovali u smeni pomenute sudije zbog presude koju je izrekla pripadnicima *Škorpiona*.

Tužilaštvo za ratne zločine nije nezavisan organ, zbog čega se događa da pod pritiskom izvršne vlasti i narodnjačke javnosti podiže optužnice iz političkih razloga, kao u slučajevima *Morina* i *Tuzlanska kolona*.

Suđenja za ratne zločine nisu tema kojom se bave mediji. Nisu praćena društvenim dijalogom o počinjenim ratnim zločinima, odgovornosti i obavezama države prema žrtvama i budućim generacijama. Ipak, da nema tih suđenja, u Srbiji bi na snazi bila istina koju propagiraju branitelji nasleđa prethodnog režima.

2.1.1. Slučaj Lekaj

Veće za ratne zločine oglasilo je krivim optuženog Antona Lekaja za krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva 18. 9.2006. godine i osudio ga na 13 godina zatvora. Optuženi se tereti za četiri ubistva, protivzakonito zatvaranje 13 lica, dvostruko silovanje, nanošenje dve teške telesne povrede i protivprirodni blud.

Tokom postupka saslušano je 25 svedoka, od kojih pet svedoka-oštećenih. Četiri svedoka odbrane saslušao je međunarodni sudija na Kosovu. Prema oceni Veća, kojim je predsedavala sudija Olivera Anđelković, nije dokazano da je optuženi učestvovao u ubistvu Bajrama Krasniqi-ja, Zvezdana Lushaj-a i Radeta Gagovića. Takođe nije dokazano da je optuženi protivpravno zatvorio Mehmeta Kërshi-ja i Radeta Gagovića. Sud je utvrdio da je optuženi kao pripadnik oružane formacije OVK prekršio odredbe IV Ženevske konvencije i I i II dopunskog protokola. Presuda pripadniku Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) za ratni zločin protiv civilnog stanovništva, izvršen u junu 1999. godine, postala je pravosnažna 26. 2. 2007.

2.1.2. Slučaj Škorpioni

Suđenje petorici pripadnika jedinice *Škorpioni* je počelo 20. 12. 2005. godine pred Većem za ratne zločine, kojim je predsedavala sudija Gordana Božilović-Petrović. Ukupno je održano 38 glavnih pretresa. U 2007. godini održano je šest glavnih pretresa. Saslušano je ukupno 22 svedoka, od kojih šest svedoka-oštećena i tri sudska veštaka. Veće za ratne zločine je 10. 4. 2007. godine donelo presudu kojom su pripadnici *Škorpiona*, Slobodan Medić, Branislav Medić i Pera Petrašević oglašeni krivim za izvršenje krivičnog dela ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142, stav 1, u vezi sa članom 22 KZSRJ kao saizvršioc, a optuženi Aleksandar Medić za ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142, stav 1, u vezi sa članom 24 KZSRJ u pomaganju, pa su osuđeni: Slobodan Medić na 20 godina zatvora, Branislav Medić na 20 godina zatvora, Pera Petrašević na 13 godina i Aleksandar Medić na pet godi-

na zatvora. Pritvor je produžen do dalje odluke suda Slobodanu Mediću, Branislavu Mediću i Peri Petraševiću, a prema Aleksandru Mediću pritvor je ukinut.

Istom presudom Aleksandar Vukov je oslobođen optužbe da je izvršio delo ratnog zločina iz člana 142, stav 1, u vezi sa članom 24 KZSRJ u pomaganju.

Ne postoji krivični predmet u kojem sve vrste dokaza, materijalni, veštačenje, iskaz svedoka-očevica i priznanje optuženog direktno dokazuju krivicu optuženih, kao što je to slučaj u ovom krivično-pravnom predmetu. Pre svega postoji prvora- zredni materijalni dokaz u vidu video snimka kompletnog događaja streljanja šest bošnjačkih civila, koji je opisan u optužnici. Autentičnost video snimka potvrđena je drugim, takođe značajnim i u sistemu dokaza izuzetno validnim dokazom, vešta- čenjem. Treći izuzetno relevantan dokaz je saslušanje svedoka-očevica Slobodana Stojkovića, koji je ceo događaj snimio kamerom i koji potvrđuje ostale dokaze. Na kraju, postoji potpuno priznanje optuženog Pere Petraševića koje se u celini i u svim detaljima uklapa u sve dokaze izvedene na glavnom pretresu. Svi ostali optuženi, izu- zev Slobodana Medića, delimično su priznali i potvrdili činjenične navode optužni- ce. Identitet ubijenih potvrđen je saslušanjem najbliže rodbine i DNK-a analizom. U takvoj situaciji oslobađanje optuženog Vukova i blago kažnjavanje optuženog Aleksandra Medića u suprotnosti je sa dokazima i činjenicama koje je Veće utvrdilo tokom dokaznog postupka. Sud se u donošenju ove presude rukovodio političkim, a ne pravnim razlozima u nameri da se prilagodi stavovima vlasti i javnosti u Srbiji, a u vezi sa odgovornošću za genocid u Srebrenici u kontekstu presude Međunarodnog suda pravde, i da pokaže razumevanje za patriotska opredeljenja pojedinih pripad- nika *Škorpiona*.

24

2.1.3. Slučaj Emimi

Okružni sud u Nišu izrekao je 15. 6. 2007. godine presudu kojom je oslobodio od optužbe pripadnika MUP-a Srbije Miloša Simonovića i pripadnika rezervnog sasta- va MUP-a Srbije Dragišu Markovića za krivično delo ubistvo iz čl. 47 st. 1. KZRS. Veće, kojim je predsedavao sudija Zoran Krstić, našlo je da nije dokazano da su optuženi 5. 5. 1999. godine u Prištini ubili Albanca Isu Eminija.¹³

Iako je ubistvo izvršeno u vreme oružanih sukoba na Kosovu, tužilac nije izvršio prekvalifikaciju krivičnog dela ubistvo u ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Advokat FHP-a je zastupao oštećenu Ramizu Emimi, koja je prisustvovala gotovo svim glavnim pretresima. Dokazni postupak je završen u decembru 2006. godine.

13 Iso Emimi je ubijen 5.05.1999. u svom stanu u Prištini/Prishtinë.

Od samog početka postupak je vođen površno. Istraga je bila nepotpuna, uviđaj na licu mesta sproveden je tek narednog dana, sa lica mesta nisu uzeti otisci, nije utvrđeno da li je vršeno premeštanje stvari, oštećenju nije pružena medicinska pomoć niti je obavljeno ispitivanje svih eventualnih svedoka među komšijama koji bi mogli da razjasne sporne činjenice. Optuženi su se branili sa slobode. Događalo se da se ne pojave na glavnom pretresu. Suđenje se odvijalo bez javnosti.

2.1.4. Slučaj Pakšec

Okružni javni tužilac u Novom Sadu Veronika Vencel podigla je 9. 6. 2006. godine optužnicu protiv Slavka Petrovića, Petra Ćirića i Nikole Dukića za krivično delo ubistvo iz čl. 47 st. 2. tačka 4. i tačka 6. Krivičnog zakona Republike Srbije i krivično delo silovanje iz čl. 103 st. 2. u vezi sa st. 1. KZRS, što su 9. 4. 1992. godine u Vukovaru, u Hrvatskoj, lišili života četiri člana hrvatske porodice Pakšec i prinudili na obljubu jednu ženu srpske nacionalnosti. Advokat FHP-a je zastupala inetrese oštećene strane. Zbog zaštite žrtve silovanja i čuvanja njenog dostojanstva, suđenje je bilo zatvoreno za javnost.

Veće kojim je predsedavao sudija Zoran Drecun izreklo je presudu 19. 10. 2007. godine, kojom je proglasilo optuženog Slavka Petrovića krivim za oba krivična dela i kaznilo ga na zatvorsku kaznu u trajanju od 40 godina, Nikolu Dukića je osudilo na 30 godina, imajući u vidu da je priznao izvršenje krivičnog dela, a Petra Ćirića je oslobodilo od optužbe za krivično delo ubistvo, a za silovanje kažnjen je zatvorskom kaznom u trajanju od 12 godina. Žalbeni postupak je u toku.

2.1.5. Slučaj Morina

Veće kojim je predsedavala sudija Olivera Anđelković donelo je presudu 20. 12. 2007. godine, kojom je oslobodilo Albanca Sinana Morinu od optužbe da je kao saizvršilac izvršio krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142 st.1 KZJ u vezi sa čl. 22 KZJ. U obrazloženju presude predsednica Veća je navela da je optužnica uopštena i da nije dokazano da je optuženi učestvovao u oružanom napadu na Srbe u selu Opteruša/Opterushë 17. i 18. 7. 1998. godine, da je tukao Slavicu Banzić i od nje uzeo 500 DEM i jedan policijski prsluk.

Sinan Morina je uhapšen u Crnoj Gori i na osnovu poternice MUP-a Srbije izručen je Srbiji. Tužilaštvo za ratne zločine je podiglo optužnicu 13. 7. 2005. godine, a suđenje je počelo 17. 10. 2007. godine. U dokaznom postupku saslušano je 20 svedoka, uglavnom meštana Opteruše/Opterushë. Na glavnom pretresu, svedokinja-oštećena Slavica Banzić je drugačije opisala događaj nego pred istražnim sudijom, njen sin, svedok Milan Banzić, nabrojao je imena Albanaca koje mu je majka pomenula neposredno nakon događaja, ali ne i ime Sinana Morine a ostale svedokinje-ošteće-

ne nisu potvrdile da su Slavicu i druge žene tukli pripadnici OVK prilikom zarobljavanja u Opuoruši//Opuorushë.

2.1.6. Sučaj Bytyqi

Suđenje dvojici aktivnih policajaca MUP-a Srbije, Sretenu Popoviću i Milošu Stojanoviću, za ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, pomaganjem, iz člana 144 KZJ u vezi sa članom 22 KZJ, počelo je 13. 11. 2006. godine pred Većem za ratne zločine kojim predsedava sudija Vesko Krstajić. Tužilac je Dragoljub Stanković. Do kraja 2007. održano je ukupno 19 glavnih pretresa i saslušano je 63 svedoka, od kojih jedan svedok-oštećeni.

Osnovna karakteristika suđenja je de se postupak ne vodi protiv naredbodavaca niti neposrednih izvršilaca. Posebno ima indicija da je rukovodilac kampa u Petrovom selu Goran Radosavljević Guri pobegao iz zemlje uz znanje MUP-a, Vlade Srbije i Tužilaštva za ratne zločine pre pokretanja postupka, iako se znalo da postoji sumnja za njegovu odgovornost za ovaj zločin. Optuženi su pripadnici Posebnih jedinica policije (PJP) koji su pomagali u izvršenju krivičnog dela. Oni su nakon puštanja trojice braće Bytyqi iz Okružnog zatvora u Prokuplju, 8. 7. 1999. godine, njih protivpravno lišili slobode, prevezli u kamp PJP u Petrovom selu, gde su ih zaključali u prostoriju sa rešetkama. Od tada im se gubi svaki trag do juna 2001. godine, kada su nađeni u masovnoj grobnici u blizini kampa.

26

2.1.7. Slučaj Ovčara

Ponovljeni postupak u predmetu optuženih pripadnika TO Vukovar i dobrovoljaca Srpske radikalne stranke *Leva Supoderica* za ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz člana 144 KZJ počeo je 13. 3.2007. godine. Do kraja 2007. održano je 26 glavnih pretresa, od kojih su tri bila zatvorena za javnost. Saslušani su ponovo svi optuženi, koji su ostali pri iskazima datim na prethodnom suđenju. Do kraja godine saslušano je 30 svedoka i dva sudska veštaka. Među svedocima je Milan Milanović, saslušan 18. 12. 2007. godine, koji je u vreme zločina na Ovčari bio član Vlade krajiških Srba, kao pomoćnik ministra za saobraćaj. Takođe je 19. 12. 2007. saslušan Miroslav Radić, koji je pred Haškim tribunalom pravosnažno oslobođen odgovornosti za zločine na Ovčari. Dosadašnji tok suđenja je pokazao svu pravnu neutemeljenost rešenja Vrhovnog suda Srbije kojim je u decembru 2006. godine prvostepena presuda ukinuta.

2.1.8. Slučaj Zvornik

Suđenje bivšem predsedniku opštine Zvornik Branku Grujiću, bivšem komandantu TO Branku Popoviću i dobrovoljcima Draganu Slavkoviću, Ivanu Koraću, Siniši Fili-

poviću i Dragutinu Dragičeviću za ratni zločin protiv civila počelo je 28. 11. 2005. godine pred Većem kojim predsedava sudija Tatjana Vuković.

Od početka suđenja, 28. 11. 2005. godine, do kraja 2007. godine održana su 84 glavna pretresa. Saslušan je 81 svedok i pročitani su iskazi četiri svedoka-oštećenih iz istrage. Sa pet glavnih pretresa bila je isključena javnost, a 16 svedoka je svedočilo pod pseudonimom. FHP je obezbedio sedam svedoka-oštećenih u 2006. i punomoćnici su predložili četiri svedoka u 2007. godini, koje je sud prihvatio. Od samog početka suđenja, upornim insistiranjem punomoćnika oštećenih, sud je počeo da izvodi dokaze koji se odnose na kontekst događaja koji su predmet optužnice. U tom smislu najznačajnije je razrešenje pitanja odgovornosti optuženih Branka Grujića i Branka Popovića za smrt preko 700 Muslimana iz 15 sela u opštini Zvornik, koji su 1. 6. 1992. godine razdvojeni od žena i male dece u Bijelom potoku, potom odvedeni u Zvornik, gde su zatvoreni u Tehničko-školskom centru, odakle im se gubi svaki trag do 1997. godine, kada su posmrtni ostaci nekih od njih otkriveni u masovnim grobnicama na teritoriji Republike Srpske. Do danas je pronađeno oko 300 tela. Tokom glavnog pretresa izneti su tako kvalitetni dokazi o tom događaju da je tužilac za ratne zločine stavio zahtev za sprovođenje istrage protiv optuženih Branka Grujića i Branka Popovića. U istražnom postupku pribavljeni su dokazi koji nesumnjivo ukazuju na neposredne izvršioce zločina. O tome je istražni sudija, u skladu sa ZKP-om, krajem septembra 2007. godine obavestio tužioca za ratne zločine. Do kraja godine tužilac za ratne zločine nije reagovao. Suđenje je počelo još 2005. godine. Saslušan je veliki broj svedoka. Mnoge činjenice, utvrđene tokom postupka, ukazuju da su se događaji za koje se sudi optuženima odigrali drugačije nego što je to opisano u optužnici. Zbog toga je bilo neophodno da tužilac za ratne zločine pre kraja 2007. godine precizira optužnicu i time spreči odugovlačenje i razvodnjavanje postupka.

27

2.1.9. Slučaj Suva Reka

Suđenje osmorici pripadnika MUP-a Srbije za ratni zločin prema civilnom stanovništvu počelo je 2. 10. 2006. pred Većem kojim predsedava sudija Vinka Beraha-Nikićević. Od početka suđenja do kraja 2007. godine održano je 48 glavnih pretresa, na kojima je saslušano 56 svedoka. Tri svedoka su svedočila pod pseudonimom, a jedan od njih iz posebne prostorije. Njegov lik su mogli da vide članovi Veća, optuženi, tužilac, branioci i punomoćnici oštećenih. U 2007. godini održano je 35 glavnih pretresa.

Na početku suđenja branioci optuženih su pokušali da u sudnicu prenesu atmosferu koja vlada u političkom životu u Srbiji u vezi sa pregovorima o statusu Kosova, ali se Veće tome odlučno suprotstavilo. Suđenje je prekinuto 1. 10. 2007. zbog toga

što su branioci optuženih, povodom promene u sastavu Veća,¹⁴ tražili izuzeće predsednika Veća, članova Veća, predsednika Okružnog suda u Beogradu i predsednika Vrhovnog suda Srbije. Nakon što je Vrhovni sud Srbije, na opštoj sednici, odbio zahtev branilaca optuženih, suđenje je nastavljeno 5. 11. 2007. godine. Inače, sudija Gordana Božilović-Petrović je u medijima svoju smenu predstavila kao pritisak stranih ambasada i Nataše Kandić, dovodeći u vezu suđenje u predmetu Suva Reka sa pregovorima o Kosovu. Potom su reagovali branioci optuženih, advokati Goran Petronijević i Veljko Đurđić, tražeći od Veća da u daljem toku postupka uskrati pravo Nataši Kandić da bude punomoćnik oštećenih. To su obrazložili činjenicom da je Nataša Kandić direktorka Fonda za humanitarno pravo i da u tom svojstvu zastupa oštećene, što je u suprotnosti sa ZKP-om, koji predviđa da samo pojedinac može zastupati interese oštećenih. Veće je odbilo taj predlog branilaca optuženih, sa obrazloženjem da su oštećeni ovlastili Natašu Kandić da ih zastupa. Punomoćnici žrtava su uspeali da se na glavnom pretresu raspravlja i o drugim ubistvima u Suvoj Reci/Suharekë za vreme NATO bombardovanja, koja nisu obuhvaćena optužnicom. Tako sud utvrđuje činjenice vezane za masovna ubistva 22. i 25. marta 1999. godine u Suvoj Reci/Suharekë. Karakteristično za ovaj postupak je da su trojica policajaca, pripadnika aktivnog i rezervnog sastava, svedočila o okolnostima pod kojima se dogodilo ubistvo 49 članova porodice Beriša. Pored njih, grupa Roma, maloletnika i mladih punoletnih lica u vreme događaja, koji su po naredbi vlasti utovarali leševe iz picerije, gde su žene, muškarci i deca iz porodice Berisha ubijeni, svedočili su o tome na koji način i pod kojim uslovima su učestvovali u događaju. Pri tom, bili su vrlo jasni, precizni, uverljivi, iskreni i vrlo objektivni. U decembru su svedočila tri svedoka-oštećenih i jedan svedok sa Kosova, u pratnji dvojice pripadnika Kosovske policijske službe (KPS).

2.1.10. Slučaj Orahovac

Pripadnik rezervnog sastava MUP-a Srbije Boban Petković iz Velike Hoće i redovni policajac Đorđe Simić iz Orahovca optuženi su 12. 11. 1999. godine za krivično delo ubistva (Boban Petković) i krivično delo ubistvo u pomaganju (Đorđe Simić). Optužnicu je podigao zamenik tužioca u Okružnom tužilaštvu u Požarevcu Dobrivoje Perić, koji je pre juna 1999. godine tužilac u Okružnom tužilaštvu u Prizrenu. Sudsko veće kojim je predsedavao sudija Jovica Mitrović osudilo je 19. 7.2000. godine Bobana Petkovića za ubistvo troje albanskih civila u dve odvojene prilike i kaznilo ga na jedinstvenu kaznu u trajanju od četiri godine i 10 meseci. Đorđa Simića je osudilo za krivično delo ubistvo u pomaganju i kaznilo ga na kaznu zatvora u trajanju

14 Predsednik Okružnog suda u Beogradu je sudiju Gordanu Božilović-Petrović, članicu Veća u predmetu Suva Reka i Bytyqi, vratio na njene poslove u Okružni sud a u Veće za ratne zločine rasporedio sudiju Snežanu Nikolić-Garotić.

od jedne godine. Vrhovni sud Srbije je rešenjem od 18. 12. 2001. godine ukinuo presudu i predmet vratio prvostepenom sudu na ponovno suđenje.

Okružni javni tužilac u Požarevcu Dimitar Krstev izmenio je optužnicu 19. 2. 2003. godine tako što je Bobana Petkovića optužio za krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142 .stav 1. KZSRJ, kao i Đorđa Simića za krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva u pomaganju iz člana 142. stav 1. KZ SRJ u vezi sa čl. 24. LZ SRJ. Predsednik Veća, sudija Jovica Mitrović je 21. 8. 2003. godine doneo presudu kojom je proglasio optuženog Bobana Petkovića krivim za ratni zločin protiv civilnog stanovništva i osudilo ga na pet godina zatvora i meru bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi, a optuženog Đorđa Simića je oslobodio optužbe.

Vrhovni sud Srbije je 25. 5. 2006. godine, rešavajući žalbe Okružnog javnog tužioca u Požarevcu i branioca optuženog, ukinuo presudu u celosti i predmet vratio prvostepenom sudu na ponovno suđenje. Glavni pretres je započeo 5. 12. 2007. godine pred Većem Okružnog suda u Prizrenu sa sedištem u Požarevcu. Predsednik Veća, sudija Dušan Spasić mobilnim telefonom je pozvao tužioca da dođe u sudnicu, i pre nego što je on došao, sudija je započeo pretres rečima: „Da počnemo, sada će on.“ Veći deo rešenja o odlaganju glavnog pretresa diktirala je zapisničarka, a predsednik Veća je ponavljao za njom. Suđenje je odloženo jer se optuženi Đorđe Simić nije odazvao na poziv.

29

2.1.11. Slučaj Dubrovnik

Haški tribunal je ustupio taj predmet Tužilaštvu za ratne zločine, u skladu sa pravilom 11bis Pravila o postupku i dokazima. Vladimir Kovačević, zvani Rambo, optužen je za ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz čl. 142 st. 2. u vezi sa st.1. KZSRJ, u vezi sa čl. 22. KZ SRJ, što je kao oficir JNA, pod komandom osuđenog admirala Miodraga Jokića i osuđenog generala Pavla Strugara, naredio pripadnicima jedinica pod svojom komandom napad na Stari grad u Dubrovniku, granatiranjem bez izbora cilja, kada su dva civila, Pavo Urban i Tonči Skočko, izgubila život, tri civila ranjena, šest zgrada razoreno i 46 objekata oštećeno. Suđenje nije počelo jer se optuženi nalazi na lečenju.

2.1.12. Slučaj Tuzlanska kolona

Tužilaštvo za ratne zločine podiglo je optužnicu protiv Ilije Jurišića iz Tuzle u BiH 9. 11. 2007. godine za krivično delo upotreba nedozvoljenih sredstava borbe iz čl. 148 sr.2. u vezi sa st. 1. KZ SFRJ. Optuženom Jurišiću se stavlja na teret da je 15. 5.1992. godine u svojstvu ovlašćenog starešine komandne operativne grupe, formirane pri Centru javne bezbedosti, sa ovlašćenjem izdavanja naredbi svim naoružanim

formacijama na području Tuzle, suprotno ranije postignutom sporazumu između BiH i Savezne Republike Jugoslavije o mirnom povlačenju JNA sa teritorije BiH na teritoriju SRJ, i s tim u vezi suprotno prethodno postignutom sporazumu između predstavnika civilne i vojne vlasti Tuzle, neposredno izdao naredbu za napad na kolonu JNA i tako upotrebio nedozvoljen način borbe zabranjen međunarodnim pravom. Tom prilikom su lišena života najmanje 92 pripadnika JNA, a najmanje 33 pripadnika JNA su ranjena.

Ilija Jurišić je uhapšen na aerodromu u Beogradu 11. 5.2007. godine. Do tada je neometano nebrojano puta boravio u Srbiji. Odmah nakon njegovog hapšenja, Ministarstvo pravde BiH je tražilo izručenje i ustupanje krivičnog predmeta,¹⁵ pozivajući se na član 30. Evropske konvencije o prenosu postupaka u krivičnim stvarima, čije su potpisnice i Srbija i BiH, ali je Okružni sud u Beogradu, Veće za ratne zločine, odbilo zahtev, ne dostavljajući zvaničan akt o odluci.

30

Tužilaštvo za ratne zločine je podiglo i u medijima objavilo optužnicu protiv Ilije Jurišića 9. 11. 2007. godine, pre nego što je završena istraga. Tog dana, Tužilaštvo BiH je, po zamolnici Veća za ratne zločine, saslušavalo svedoke u tom postupku, uz učešće istražnog sudije Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu Milana Dilparića i zamenika tužioca za ratne zločine Dragoljuba Stankovića.

Podizanje optužnice pre završene istrage i uporno odbijanje pravosudnih organa Srbije da ustupe krivični predmet Tužilaštvu BiH, koje takođe vodi istragu o istom događaju, navodi na zaključak da su posredi politički razlozi i da se tom optužnicom Tužilaštvo za ratne zločine brani od napada da goni samo Srbe.

Povodom navoda pojedinih medija u BiH da je okrivljeni Jurišić izložen maltretiranju u Okružnom zatvoru u Beogradu, Nataša Kandić i Biljana Kovačević-Vučo, predsednica Komiteta pravika za ljudska prava, posetile su Iliju Jurišića i našli su da je on u veoma lošem emocionalnom i zdravstvenom stanju i da nije u stanju da razume šta mu se događa. Nije se žalio na maltretiranje u pritvoru.

2.1.13. Slučaj Slunj

Na osnovu ustupljenih dokaza od strane Državnog odvjetništva Republike Hrvatske i sprovedene istrage, Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije je 8. 11. 2007. godine podiglo optužnicu protiv Zdravka Pašića za krivično delo ratni zločin protiv

15 "Svaka država ugovornica koja, prije ili u toku krivičnog postupka za krivično delo koje se ne smatra ni krivičnim delom političke, ni čisto vojne prirode, dođe do saznanja da se postupak koji predstoji u drugoj državi odnosi na isto krivično delo protiv istog lica, razmotrit će da li može odustati ili obustaviti sopstveni postupak, ili ga preneti na drugu državu», član 30. Evropska konvencija o prenosu postupaka u krivičnim stvarima.

civilnog stanovništva u mestu Slunj, u Hrvatskoj. Tužilaštvo tereti Pašića da je u noći između 22. i 23. 12. 1991. godine, u dogovoru sa osuđenim Grubješićem, ubio doktora Dragutina Krušića.

Županijski sud u Karlovcu osudio je 2001. godine Zdravka Pašića u odsustvu na 12 godina, kao i Milana Grubješića, koji izdržava kaznu u Hrvatskoj.

2.1.14. Slučaj Lovas

Tužilaštvo za ratne zločine je 29. 11. 2007. podiglo optužnicu protiv 14 lica, pripadnika bivše JNA, Teritorijalne odbrane i paravojne formacije *Dušan Silni*, zbog ratnih zločina koje su počinili u oktobru i novembru 1991. godine u Lovasu, u Hrvatskoj, nad hrvatskim civilima. Reč je o prvoj optužnici protiv oficira i rezervista bivše JNA.

2.2. Bdrška svedocima/žrtvama u suđenjima za ratne zločine u Srbiji

FHP ohrabruje i obezbeđuje svedoke koji će doprineti da sud izrekne pravdu i za optužene i za žrtve, pruža svedocima-oštećenima psihološku podršku, omogućava porodicama žrtava da prate suđenje i zastupa oštećene u postupku. Tim za pružanje pravno-psihološke podrške svedocima i žrtavama čine izvršna direktno FHP, advokat, psiholog i tri asistenta. Nataša Kandić i advokat Dragoljub Todorović zastupaju žrtve (oštećene) u predmetima *Skorpioni (završeno suđenje)*, *Zvornik*, *Bytyqi*, *Ovčara*, *Suva Reka*, *Emini (završeno suđenje)* i *Pakšec*.

2.2.1. Slučaj Škorpioni

FHP je u ovom predmetu na više načina bio uključen: obezbedio je i predao Tužilaštvu za ratne zločine video snimak streljanja šestorice zarobljenika iz Srebrenice; identifikovao je tri žrtve; obezbedio je učešće svedoka/žrtava, omogućio je porodicama da prate suđenje; oštećene zastupaju Nataša Kandić i advokat Dragoljub Todorović. U organizaciji FHP-a suđenje su pratile majke, sestre i deca žrtava, kao i predstavnice Udruženja žena iz Srebrenice. Svi oni su imali puno poverenje u sud do kraja dokaznog postupka. Doživeli su veliko razočarenje kada je predsednica Veća 10. 4. 2007. godine, prilikom izricanja presude, iznela zaključak da sud nije utvrdio da su žrtve dovedene iz Srebrenice.

2.2.2. Slučaj Ovčara

U ponovljenom suđenju, punomoćnik žrtava advokat Dragoljub Todorović učestvovalao je u svim glavnim pretresima, a Nataša Kandić u četiri na početku suđenja. Imajući u vidu da su saslušani svedoci ostali pri izjavama datim u prethodnom

suđenju, punomoćnik Todorović je intervenisao radi preciziranja nekih navoda svedoka i manjih razlika između iskaza datih na prvom i u ponovljenom prvostepenom postupku.

Porodice žrtava ne prate ponovljeno suđenje u znak protesta zbog ukidanja prvostepene presude.

2.2.3. Slučaj Zvornik

Na inicijativu FHP-a, uspostavljena je saradnja između Kantonalnog tužilaštva u Tuzli i Veća za ratne zločine, koja je formalizovana potpisivanjem sporazuma o formiranju zajedničkog tima za istraživanje ratnih zločina u opštini Zvornik u februaru 2007. Međutim, sporazum nije produžen 30. 5.2007. godine zbog toga što ne postoji sporazum između nadležnih tužilaštava BiH i Srbije. Inače, u praksi saradnja je nastavljena.

32 Zahvaljujući upornom insistiranju punomoćnika žrtava, Tužilaštvo za ratne zločine je u aprilu 2007. podnelo zahtev za sprovođenje istrage protiv optuženih Branka Grujića i Branka Popovića za ubistvo preko 700 Muslimana iz 15 sela u opštini Zvornik, koji su 1. 6.1992. godine, u Bijelom potoku razdvojeni od porodica (žena i male dece), odvedeni u Školsko-tehnički cenatr u Karakaju i odatle u grupama izvođeni i likvidirani. Tela oko 300 njih nađena su u masovnim grobnicama na terotiriji Republike Srpske. Do kraja godine istraga nije bila završena. Punomoćnici su u velikoj meri doprineli da se razjasni da li je iseljavanje Muslimana iz Kozluka bilo dobrovoljno ili prinudno. Konkretno, više svedoka je na pitanje punomoćnika odgovorilo da su Muslimani morali da se iseje jer je srpska vlast planirala da u njihove kuće useli srpske izbeglice iz delova BiH pod kontrolom muslimanskih snaga. Punomoćnici su pomogli da se preciznije i konkretnije utvrdi da je civilna vlast imala kontrolu nad logorima u opštini Zvornik. Svedoci su na pitanja punomoćnika izneli da su autobusi *Drina-transa* korišćeni za prevoz zarobljenika, da je hrana za logoraše dopremana iz hotela *Drina*, zatim da su dragocenosti uzete od zarobljenika smeštene u prostorije opštine i da se o stanju u logorima raspravljalo na sednicama Vlade, koje su sedmično održavane.

Upornim insistiranjem punomoćnika da se razjasni kontekst događaja koji su predmet optužnice, postalo je jasno da su dobrovoljci Srpske radikalne stranke iz Srbije došli u Zvornik pre 8. 4. 1992. godine, autobusima, sa oružjem i u uniformama koje su zadužili u objektima JNA u Bujanj potoku pored Beograda. Pitanje uloge JNA u opštini Zvornik nametnuli su punomoćnici i na osnovu odgovora svedoka razjašnjeno je da su jedinice JNA učestvovala u aprilu 1992. u uspostavljanju srpske kontrole u Zvorniku. Suđenje su redovno pratila četiri, a povremeno i šest predstavnika Udruženja porodica nestalih i ubijenih u opštini Zvornik. Saslušanje svedoka Fadila

Banjanovića pratilo je 50 Bošnjaka iz Kozluka, a saslušanje zaštićenih svedoka, bivših logoraša, pratilo je 15 članova porodica žrtava iz Diviča. Njihov put i boravak u Beogradu organizovao je FHP.

2.2.4. Slučaj Suva Reka

Jedan od najvećih izazova u predmetu Suva Reka je obezbeđenje svedoka-oštećenih. Osnovni razlog zbog kojih svedoci sa Kosova teško pristaju da se pojave pred sudom u Srbiji jeste nepoverenje u institucije Srbije, ali takođe i strah od mera koje će Vlada Srbije preduzeti kada Kosovo proglasi nezavisnost. Drugo, Tužilaštvo i Veće za ratne zločine se obraćaju UNMIK-u za pomoć u obezbeđenju svedoka iz političkih razloga, jer bi saradnja sa lokalnim sudovima i tužilaštvima značila priznanje kosovskih institucija i kosovske države. Imajući u vidu probleme u komunikaciji i saradnji između UNMIK-a i Albanaca, Nataša Kandić je početkom septembra 2007. organizovala sastanak tužioca Dragoljuba Stankovića sa predsednikom Udruženja porodica ubijenih i nestalih u Suvoj Reci/Suharekë, a takođe i haškim svedokom, Hysni-jem Berishom. Tužilac je stigao u Suvu Reku/Suharekë u pratnji četiri automobila UNMIK-a, dva automobila međunarodne policije, i sa nekoliko naoružanih policajaca, što je izazvalo ogromnu pažnju i uznemirilo građane. Iz straha od mogućeg incidenta, Nataša Kandić je predložila tužiocu da sa pratnjom napusti Suva Reku/Suharekë i da se sastanak održi van grada. Na tom sastanku, predsednik Udruženja je preneo svoje i mišljenje drugih svedoka, da nemaju poverenje u Jedinicu za zaštitu svedoka MUP-a Srbije i da traže podršku neke međunarodne institucije. Sastanak je završen predlogom Nataše Kandić da svedoke prate pripadnici Kosovske policijske službe, što je predsednik Udruženja prihvatio kao najbolje rešenje.

33

U cilju saslušanja svedoka u decembru mesecu, FHP i Udruženje porodica ubijenih i nestalih u Suvoj Reci/Suharekë organizovali su nekoliko sastanaka sa članovima porodica žrtava i svedocima, na kojima su objašnjavali značaj učešća svedoka-oštećenih u utvrđivanju odgovornosti optuženih. Odluku da učestvuju u postupku svedoci su doneli nakon saznanja da je sud prihvatilo predlog Nataše Kandić da svedoke prate dva pripadnika Kosovske policijske službe.

U decembru 2007. godine sud je saslušao četiri svedoka Albanca, među kojima troje oštećenih. Svedokinja Shyrete Berisha, koja živi van Kosova, došla je u Beograd u pratnji predstavnika Haškog tribunala. Svedoci sa Kosova su putovali i tokom boravka u Srbiji bili su stalno u pratnji dva pripadnika Kosovske policijske službe (KPS), što je prvi put da su kosovski policajci službeno boravili u Srbiji. Od granice u Merdarima, svedoci, pripadnici KPS i porodice žrtava su putovali u pratnji Jedinice MUP-a Srbije za zaštitu svedoka. U cilju nastavka saslušanja svedoka-oštećenih, koje je sudsko veće planiralo za glavni pretres u februaru 2008. godine, tužilac za

ratne zločine i Nataša Kandić su krajem decembra sačinili listu svedoka i nju je tužilac predao predsednici veća.

2.2.4.1. Rasvetljavanje konteksta događaja

Uloga punomoćnika je takođe značajna u razjašnjavanju konteksta u kojem su se dogodila brojna masovna ubistva Albanaca, a ne samo ubistvo 49 članova porodica Berisha, koje je predmet optužnice. Zahvaljujući tome, sud je počeo da utvrđuje činjenice vezane za masovna ubistva 22. i 25. 3. 1999. godine. O ubistvima 20. 3. 1999. godine veoma detaljno je svedočio Hysny Berisha, a o likvidaciji šestorice Albanaca 25. 3. 1999. godine svedočio je preživeli Muharem Shala.

34

Punomoćnici su osporili tvrdnje svedoka Srba iz Suve Reke/ Suharekë da su se Albanci iseljavali zbog bombardovanja. Pokazali su da se Albanci nisu iseljavali iz sela u kojima nije bilo pritiska srpskih snaga na njih. Odgovarajući na pitanja punomoćnika, svedok Milutin Miljković, visoki funkcioner SUP-a u Prizrenu, koji je za vreme NATO intervencije bio raspoređen u OUP-u u Suvoj Reci/ Suharekë, rekao je da se iz njegovog sela Ljubižde/Lubizhde nije iselio nijedan Albanac.¹⁶ U organizaciji FHP-a, porodice žrtava redovno prate suđenje. Putuju pod pratnjom policije Republike Srbije od graničnog prelaza Merdare do hotela, zatim svakodnevno do suda i nazad u hotel, tokom kretanja kroz grad i na putu prema Kosovu, do graničnog prelaza Merdare. Prilikom svedočenja trojice Roma,¹⁷ porodice su bile dirnute istinitim kazivanjem svedoka koji su bili maloletni u vreme događaja. Teško im je pala činjenica da je srpska vlast terala tu decu da utovaraju leševe u kamione, a danas ih srpski sud koristi da bi dokazao da su počinjeni zločini.

2.2.5. Slučaj Bytyqi¹⁸

Punomoćnici žrtava su pokušavali da pitanjima podstaknu svedoke da govore o svojim saznanjima u vezi sa dovođenjem braće Bytyqi u policijski centar u Petrovom selu, ali je to bilo uzaludno jer gotovo svi svedoci tvrde da su o tome saznali iz medija, nekoliko godina kasnije.

Ipak, zahvaljujući punomoćnicima razjašnjeno je da su braća Bytyqi prinudno dovedena u kamp u Petrovo selo, a ne radi njihovog prebacivanja na teritoriju van Srbije, kako optuženi tvrde. Naime, optuženi Sreten Popović je rekao da su braću Bytyqi smestili u određenu prostoriju zbog toga što je ona imala rešetke i mogla da se zaključa, čime je potvrdio da su braća Bytyqi bila pritvorena u kampu u Petrovom selu.

16 Radi se o mešovitom selu, u kojem su živeli Albanci, Srbi i Bošnjaci.

17 Svedoci su saslušani 3. i 4. 04. 2007.

18 Predsedavajući Veća u predmetu Bytyqi je sudija Vesko Krstajić.

Prilikom ispitivanja svedoka Radomira Đerića¹⁹ punomoćnici su uspeli da pokažu da je jama pored kampa iskopana za smeštaj leševa, a ne za odlaganje smeća. Ukazali su na činjenice da je jama iskopana dva-tri dana pre dolaska kamiona sa leševima, da je lokaciju gde će se kopati jama odredio šef instruktorskog tima Mića Petraković, kome to nije posao jer nije ni domar ni magacioner niti šef kampa. On je oficir Državne bezbednosti i kao takav bio je najpoverljivija ličnost u kampu, a smeštaj leševa je bio državna tajna. Činjenica da su dva puta za redom u jame za smeće istovarali leševe ozbiljno ukazuje da su te jame kopane za smeštaj leševa, a ne za smeće, što dalje znači da su u kampu u Petrovom selu unapred pripremani uslovi za skrivanje leševa sa Kosova. FHP je organizovao dolazak Fatos, brata stradale braće Bytyqi, iz SAD na Kosovo i odatle za Beograd. On je svedočio 12. 2. 2007. godine. Zbog telefonskih pretnji uoči saslušanja, američka ambasada je svojim vozilom prebacila Fatos Bytyqi-ja 15. 2.2007. do graničnog prelaza Merdare. I pored pretnji, Fatos je pratio suđenje u februaru, martu i aprilu 2007. Sve vreme je bio u društvu Tima FHP-a za podršku svedocima. Suđenje redovno prati desetak pripadnika bivše JSO u civilu, prema kojima sudski stražari pokazuju veliku ljubaznost i uvažavanje. Nekoliko njih je zakasnilo na početak suđenja 21. 3. 2007. godine, ali su im stražari dopustili da uđu, što inače ne dopuštaju porodicama oštećenih, kao ni posmatračima. Stražari ne opominju policajce koji glasnim komentarima odobravaju odgovore svedoka ili kada se smeju ili izgovaraju uvrede na račun punomoćnika žrtava.

2.2.6. Slučaj *Lovas*

Nataša Kandić i advokat Dragoljub Todorović su 15. 12. 2007. u Lovasu razgovarali sa predstavnicima lokalne vlasti i svedocima-oštećenima o predstojećem suđenju, značaju njihovog učešća, i tom prilikom pozvali su porodice žrtava da prate suđenje.

2.3. Suđenja za ratne zločine pred Odjelom za ratne zločine Suda BiH

FHP i njegovi regionalni partneri, Documenta i IDC formirali su 2005. godine Regionalni tim za praćenje nacionalnih suđenja za ratne zločine. Taj tim je u 2007. godini pratio sledeća suđenja u BiH:

¹⁹ Svedok je saslušan 21.03.2007.

2.3.1. Slučaj Šimšić - Višegrad

Apelaciono vijeće Odjela za ratne zločine Suda BiH je 14. 8. 2007. donelo i javno objavilo presudu kojom je optuženi Boban Šimšić oglašen krivim za krivično delo zločin protiv čovečnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH u vezi sa tačkama a), e), f), g) i i). Optuženi Šimšić pravosnažno je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 14 godina. Pretres pred Apelacionim većem je počeo 9. 3. 2007. i tokom 19 glavnih pretresa saslušano je 45 svedoka, od čega 27 svedoka optužbe (tri zaštićena svedoka), 16 svedoka odbrane i dva svedoka koje je pozvao sud. Takođe, saslušano je pet veštaka i optuženi. Veće je izvršilo uvid u matarijalne dokaze i pregledan je video snimak uviđaja/identifikacije lica mesta.

Tužilaštvo je u optužnici navelo da je optuženi zajedno sa drugim pripadnicima srpske vojske i policije u periodu od aprila do jula 1992. godine na teritoriji opštine Višegrad pomagao i učestvovao u progonu bošnjačkog civilnog stanovništva. Optuženi je od maja do jula 1992. godine učestvovao u napadima na sela Žlijeb, Velji Lug, Kuka i dr. u opštini Višegrad, te je učestvovao u ubistvima, silovanjima, nanošenju teških povreda i mučenjima, prisilnom oduzimanju novca i nakita, nezakonitom pritvaranju i prisilnom nestanku civila bošnjačke nacionalnosti iz prostorija osnovne škole *Hasan Veletovac* i prostorija Vatrogasnog doma u Višegradu. Prvostepenom presudom Boban Šimšić je oglašen krivim i osuđen na pet godina zatvora za pomaganje pripadnicima srpske vojske u vršenju prisilnog nestanka lica i izvršenju silovanja iako ga je optužnica teretila za izvršenje progona kao oblika krivičnog dela zločin protiv čovečnosti. Prvostepeno veće je odgovorno i profesionalno vodilo glavni pretres, vodeći računa o pravima svih stranaka u postupku, ali je prilikom donošenja presude pokazalo strah od ogovornosti i prebacilo teret pravičnog presuđivanja na drugostepeni sud. Apelaciono veće je donekle ispravilo grešku donošenjem presude koja sadrži kaznu koja više odgovara težini krivičnog dela i stepenu krivične odgovornosti učinioca. Ipak, čini se da je kazna mogla biti stroža jer KZ BiH predviđa za krivično delo zločin protiv čovečnosti kaznu zatvora od najmanje deset godina ili dugotrajni zatvor (45 godina), a naročito ako se uzmu u obzir posledice koje su nastupile izvršenjem ovog krivičnog dela.

2.3.2. Slučaj Kravica

Suđenje 11-orici bivših pripadnika MUP-a Republike Srpske i Vojske Republike Srpske za krivično delo genocid, počinjeno u skladištu Zemljoradničke zadruge *Kravica*, u julu 1995. godine, kažnjivo po članu 171. KZ BiH, pred većem Odjela I za ratne zločine Suda BiH, počelo je 3. 2. 2006. godine. Od početka suđenja do kraja 2007. godine, u toku 91 glavnog pretresa, ispitano je 117 svedoka, od čega 49 svedoka optužbe i 68 svedoka odbrane. Na suđenju su svedočili i zaštićeni svedoci, i to tri svedoka optužbe i dva odbrane. Zaštićeni svedoci svedočili su iz posebne prostorije,

a njihovo svedočenje se moglo pratiti na video bimu, gde se mogao videti izmenjen lik i čuti izmenjen glas svedoka. Sud je pozvao petoricu veštaka da daju svoj nalaz i mišljenje, a takođe se pojavio i jedan veštak odbrane. Pročitane su četiri izjave tri optužena (Bran Džinića, Miladina Stevanovića i dve izjave Petra Mitrovića), koje su oni dali u fazi istrage. Ove izjave predložilo je Tužilaštvo i ako ih sudsko veće bude prihvatilo kao dokaz, smatraće se kao da je obavljeno direktno ispitivanje. U tom slučaju branioci ostale osmorice optuženih imali bi pravo da ispituju ovu trojicu u svojstvu svedoka i u tom slučaju moguće je da će doći do razdvajanja postupaka. U toku 2007. održano je 43 glavna pretresa. U dosadašnjem toku suđenja Tužilaštvo je izvelo veliki broj materijalnih dokaza što se odnose na kontekst događaja koji su predmet optužnice. Većina tih dokaza potiče iz Haškog tribunala. Sa druge strane, odbrana je fokusirana na dokazivanje alibija optuženih i nepostojanja njihove krivične odgovornosti. Tužilaštvo BiH - Odjel za ratne zločine podiglo je optužnicu br. KT-RZ-10/05, 12. 12. 2005. godine, protiv optuženih Miloša Stupara, Milenka Trifunovića, Petra Mitrovića, Brana Džinića, Aleksandra Radovanovića, Slobodana Jakovljevića, Miladina Stevanovića, Velibora Maksimovića, Dragiše Živanovića, Branišlava Medana i Milovana Matića. Svi optuženi, osim Milovana Matića kome je 17. 5. 2007. godine pritvor ukinut, nalaze se u pritvoru. Suđenje se vodi profesionalno. Ipak, zapažen je problem pitanja vremenskog važenja krivičnog zakona. Optuženima se sudi prema Krivičnom zakonu BiH koji je donet 2003. godine, a ne prema Krivičnom zakonu SFRJ koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela. Maksimalna kazna koju je moguće izreći prema KZ SFRJ jeste 20 godina zatvora, dok je prema KZ BiH to dugotrajni zatvor u trajanju od 45 godina. Optuženi su u januaru 2007. godine štrajkovali glađu zbog zahetva za retroaktivnom primenom krivičnog zakona pa se u tom periodu nije održavao glavni pretres. Kada su optuženi pokušali da, po mišljenju suda, opstruišu postupak ponovnim stupanjem u štrajk, Sudsko veće je pravilno postupilo i nastavilo sa izvođenjem dokaza.

Suđenje redovno prate predstavnici OEBS-a, BIRN-e, Regionalnog tima za praćenje nacionalnih suđenja za ratne zločine i dnevno lista *Oslobođenje*.

2.3.4. Slučaj Kurtović

Tužilaštvo Bosne i Hercegovine podiglo je 10. 5. 2006. godine optužnicu protiv Zijada Kurtovića za krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stav 1. KZ BiH u vezi sa tačkama c), e) i f), krivično delo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz člana 175. KZ BiH u vezi sa tačkama a) i b) i krivično delo povreda zakona ili običaja rata iz člana 179. stav 1. i 2. KZ BiH u vezi sa tačkom d), zato što je kao komandant voda Vojne policije Samostalnog bataljona *Drežnica*, koji je delovao u sastavu Armije BiH, u drugoj polovini 1993. godine, u katoličkoj crkvi *Svih Svetih* u Donjoj Drežnici kod Mostara mučio i zlostavljao 20 zarobljenika hrvatske

nacionalnosti, nanoseći im fizičke i psihičke povrede. Takođe, optuženi je, prema optužnici, u toku istog perioda naređivao pripadnicima Civilne zaštite da vode zatočene hrvatske civile i ratne zarobljenike u živi štit prema borbenim linijama između Armije BiH i HVO-a. Glavni pretres je počeo 27. 8. 2007. godine i trenutno dokaze izvodi tužilačka strana. Pred većem kojim predsedava domaći sudija Minka Kreho, u toku 11 glavnih pretresa održanih do kraja 2007. godine ispitano je 17 svedoka optužbe, od čega su dva zaštićena svedoka. Identitet zaštićenih svedoka nije otkriven, na glavnom pretresu koji je bio isključen za javnost svedočili su pod pseudonimima A i B. Prema optužnici, optuženi Kurtović je zajedno sa Hasanom Delićem u oktobru 1993. godine prisilio na oralni seks zarobljene pripadnike Hrvatskog vijeća obrane, braću čije identitete je Tužilaštvo zaštitilo pseudonimima A i B. Optuženi Kurtović brani se sa slobode.

2.3.5. Slučaj Lašvanska dolina

Haški tribunal je ustupio ovaj predmet Tužilaštvu BiH - Odjelu za ratne zločine, u skladu sa pravilom 11bis Pravila o postupku i dokazima. Na osnovu ZKP BiH i Zakona o ustupanju predmeta²⁰ Tužilaštvo BiH je 15. 12. 2006. podiglo, a Sud BiH je 21. 12. 2006. godine prihvatio prilagođenu optužnicu protiv Paška Ljubičića za krivično delo zločin protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH u vezi sa tačkama a), h), e), f), k), krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. KZ BiH u vezi sa tačkama a) i f) i krivično delo povreda zakona ili običaja rata iz člana 179. KZ BiH u vezi sa tačkom d). Optuženi se nalazi u pritvoru od 22. 9. 2006. godine, od dana prebacivanja iz pritvorske jedinice MKTJ-a u Ševeningenu.

Optuženi Ljubičić je bio komandant Četvrte bojne Vojne policije, koja je funkcionisala u Operativnoj zoni središnja Bosna (OZSB) HVO-a, i kao takav je formalno i de facto imao kontrolu nad pripadnicima Vojne policije HVO-a i OZSB i snosi odgovornost za zločine koji su pripadnici jedinica HVO-a na ovom području počinili nad Bošnjacima u okolini Viteza i Busovače. U Vitezu i Busovači, prema navodima optužnice, stotine Bošnjaka koje je HVO držao u pritvoru pretučeni su i pretrpeli su fizičko ili psihičko zlostavljanje. Optužnica ga, takođe, tereti za zločine počinjene u Ahmićima i okolnim selima Nadioci, Pirići i Šantići, u kojima je u aprilu 1993. godine ubijeno oko 100 civila. Među pripadnicima Vojne policije bio je i Miroslav Bralo, koje je pred Haškim tribunalom osuđen u prvom stepenu na 20 godina zatvora za zločine u Lašvanskoj dolini. Glavni pretres, kojim predsedava domaći sudija Šaban Maksumić, počeo je 11. 5. 2007. godine i u toku je iznošenje dokaza optužbe. U toku

20 Zakon o ustupanju haških predmeta predmeta Tužilaštvu Bosne i Hercegovine i korišćenju haških dokaza u postupcima pred sudovima u Bosni i Hercegovini

23 glavna pretresa ispitano je 27 svedoka optužbe, od čega 12 zaštićenih svedoka čiji identitet nije otkriven, a javnost je dva puta bila isključena.

2.3.6. Slučaj Rašević i Todović

Pretresno veće Haškog tribunala je 5. 9. 2006. donelo konačnu odluku da se predmet Mitra Raševića i Save Todovića prebaci u nadležnost Tužilaštva BiH - Odjela I za ratne zločine. Na osnovu ZKP BiH i Zakona o ustupanju predmeta Tužilaštvo BiH je 22. 12. 2006. podiglo prilagođenu optužnicu protiv Paška Ljubičića i Sava Todovića za krivično delo zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH. Sud BiH je optužnicu prihvatio 29. 12. 2006. Optuženi se od 3. 10. 2006. godine nalaze u pritvoru u BiH, od dana njihovog transfera iz pritvora Haškog tribunala.

Optuženi Rašević i Todović se terete za progone, ubistva, mučenje, zatvaranje i porobljavanje bosanskih muslimana i drugih nesrba zatvorenih u pritvorskom objektu KP dom Foča od aprila 1992. do oktobra 1994. godine. Prema navodima optužnice, optuženi Rašević je bio komandir straže, dok je optuženi Todović bio u upravi KP doma Foča, između ostalog, zamenik upravnika od aprila 1992. do avgusta 1993. godine. Optužnica navodi da je u navedenom periodu u KP domu Foča, koji je imao sva obeležja logora, bez pravnog osnova bilo nezakonito zatvoreno najmanje 700 zatvorenika nesrpske nacionalnosti. Mitar Rašević je bio zadužen za najmanje 37 zatvorskih stražara, nad kojima je imao efektivnu kontrolu, dok je Savo Todović kao drugi u pravnoj hijerarhiji imao slična ovlašćenja i dužnosti koje ima i upravnik. U pomenutom periodu upravnik je bio Milorad Krnolejac, koji je pred MKTJ-om osuđen na 15 godina zatvora. Glavni pretres počeo je 6. 4. 2007. i u toku je iznošenje dokaza optužbe. U toku 21 pretesa, održanih do kraja 2007. godine, izvedeni su materijalni dokazi optužbe i saslušano je 38 svedoka, od kojih 33 svedoka optužbe i 5 svedoka odbrane. Takođe, saslušana su dva veštaka patologa. Od svih saslušanih svedoka, samo tri su svedočila bez mera zaštite. Identitet zaštićenih svedoka nije otkriven i oni su svedočili pod pseudonimom.

39

2.4. Suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj²¹

Suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj se odvijaju pred županijskim sudovima u Zagrebu, Vukovaru, Varaždinu, Karlovcu, Osijeku, Splitu, Rijeci, Zadru, Bjelovaru, Sisku, Šibeniku, Gospiću i Požegi. Regionalni tim za praćenje nacionalnih suđenja za ratne zločine pratio je suđenja u predmetima *Cerna*, *Medački džep*, *Koranski most*, *Mikluševci*, *Paulin dvor*, *Selotejp* i *Garaža*.

21 Više o suđenjima: Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji, FHP, januar 2008..

2.4.1. Slučaj Cerna²²

Županijski državni odvjetnik (ŽDO) u Vukovaru je 29. 12. 2006. godine podigao optužnicu protiv pripadnika diverzantsko-izviđačke čete Tomislava Madija, Marija Jurića, Zorana Poštića, Davora Lazića i Mije Starčevića zbog ubistva četvoročlane porodice Olujić u Cerni u februaru 1992.godine. Glavni pretres je započeo 28. 3. 2007.godine pred Županijskim sudom u Vukovaru i do sada je održano 27 glavnih pretresa, na kojima je, pored odbrane optuženih, saslušano 53 svedoka i 8 veštaka. Iako se ovo suđenje prema broju izvedenih dokaza čini efikasnim, ipak se sporo odvija. Jedan od razloga je taj što su trojica (Madi, Jurić i Starčević) od pet optuženih tek na glavnom pretresu po prvi put izneli svoje odbrane i menjali su braniocce, čime su doveli do odlaganja zakazanih pretresa i potrebe da se izvode novi dokazi. Izvođenje dokaza na glavnom pretresu, koji su mogli biti izvedeni u toku istrage (DNK veštačenja, ekshumacije s tim u vezi i sl.), kao i izvođenje dokaza koji posle 15 godina od izvršenja krivičnog dela nemaju dovoljno dokaznog kredibiliteta (ponovljeno prepoznavanje predmeta oduzetih od optuženih), dodatno su uticali na sporo odvijanje postupka. Pravosudna policija dopušta optuženima da se pozdravljaju sa rodbinom pre i nakon suđenja, što suđenju daje familijaran ton. Uprkos iznetim nedostacima, suđenje je profesionalno.

40

2.4.2.Slučaj Medački Džep²³

Krivični predmet protiv dvojice hrvatskih generala, optuženih Rahima Ademija i Mirka Norca, haški je predmet, koji je 14. 9. 2005. godine ustupljen hrvatskom pravosuđu. Godinu dana je tužilaštvo usaglašavalo tekst optužnog akta sa hrvatskim propisima i 22. 11. 2006. godine podiglo neposrednu optužnicu zbog ratnih zločina prema civilima i ratnim zarobljenicima u Medačkom Džepu septembra 1993. godine, kada je stradalo 27 lica. Glavni pretres je počeo 18. 6. 2007. godine pred Županijskim sudom u Zagrebu i do sada je održano 47 glavnih pretresa, na kojima su optuženi izneli svoje odbrane, izveden je veliki broj materijalnih dokaza, saslušano je 58 svedoka, od kojih je sedam zaštićenih (potpuna zaštita identiteta), a prilikom saslušanja dva svedoka je, na njihov zahtev, isključena javnost.

Suđenje se sprovodi na visokoprofesionalnom nivou, kako u pogledu dinamike postupka, tako i u pogledu njegove sadržine. To je pre svega zahvaljujući predsedniku veća, sudiji Marinu Mrčeli. Jedini bitan nedostatak ovog suđenja jeste to što je od pozvanih 28 zaštićenih svedoka saslušano samo njih sedmoro. Sudeći prema

22 optuženi Madi Tomislav i dr. za krivično delo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 120. stav 1. OKZ RH

23 Optuženi Rahim Ademi i Mirko Norac se terete za krivično delo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 120. stav 1.OKZ RH i ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz člana 122.OKZ RH

izjavi predsjednika veća od 23. 10. 2007. godine, stranke u postupku nisu dostavile sudu tačne podatke o adresama zaštićenih svedoka. Tužilac veoma često prepušta inicijativu odbranama optuženih, koristeći njihovu suprotstavljenost, što ga čini veoma pasivnim. Medijska pažnja za ovaj slučaj ne jenjava. Svakodnevno se izveštava u pisanim i elektronskim medijima, ali se nekada dešava da se pojedine izjave u korist optuženih posebno istaknu, a da suština iskaza svedoka ostane nesaopštena.

2.4.3.Slučajevi *Selotejp* i *Garaža*²⁴

Branimir Glavaš, Ivica Krnjak, Gordana Getoš Magdić, Mirko Sivić, Dino Kontić, Tihomir Valentić i Zdravko Dragić su optuženi za ubistvo deset i pokušaj ubistva jednog lica tokom novembra i decembra 1991.godine. ŽDO u Zagrebu je okrivljenog Branimira Glavaša još optužio za isto krivično delo zbog naređivanja i nespriječavanja vršenja ubistava, mučenja i drugih oblika nečovečnog postupanja prema više civila od jula do septembra 1991. godine u Osijeku. Po obe optužnice vodi se jedinstveni glavni pretres pred Županijskim sudom u Zagrebu, koji je počeo 15. 10. 2007. godine. Do sada je održano 11 ročišta, na kojima su izneti dokazni predlozi, veće je donelo odluku o dokazima koji će se izvesti tokom dokaznog postupka, a optuženi su izneli svoje odbrane.

U ovom veoma složenom krivičnom predmetu postoje značajne poteškoće već na samom početku suđenja. Optuženi Branimir Glavaš od 8. 11. 2007. godine štrajkuje glađu. Vrlo loše izgleda, ali je tokom dosadašnjih pretresa bio veoma koncentrisan i aktivan. Pravni problem u pogledu optuženog Glavaša nastaje od trenutka kada je ponovo izabran u Sabor (januar 2008), jer nadležna saborska tela treba ponovo da odluče o njegovom imunitetu u pogledu pritvora i u pogledu vođenja ovog krivičnog postupka. Nedostatak samog procesa postoji u pogledu upravljanja postupkom: predsednik veća, sudija Željko Horvatić, ne koristi u potrebnoj meri svoja zakonska ovlašćenja kako bi uspostavio dovoljan nivo procesne discipline tokom glavnog pretresa. Pored toga, dopustio je u više navrata da se optuženi izjašnjavaju o činjenicama navedenim u dokumentima koji nisu deo sudskog spisa i za koje se kasnije ispostavilo da nose oznaku tajnosti. Korekciju ovih nedostataka, u meri u kojoj joj njen položaj u postupku dopušta, vrši zamenica Županijskog državnog odvjetnika u Zagrebu Jasmina Dolmagić. Ključno pitanje koje se već sada postavlja jeste krivičnopravna valjanost zapisnika o saslušanju okrivljenih u policiji, odnosno mogućnost da se oni koriste kao dokaz u postupku. Ovo iz razloga što se činjenični osnov optužnice u slučaju *Selotejp* zasniva upravo na iskazima pojedinih optuženih, koje su oni u međuvremenu promenili i naveli da su izjave dali pod pritiskom

24 Optuženi Glavaš Branimir i dr. odgovaraju za krivično delo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 120. stav 1. OKZ RH

i nakon zlostavljanju u policiji. S obzirom da je optuženi Branimir Glavaš i dalje uticajan političar, ovaj slučaj ima veliku pažnju u hrvatskim medijima. I sam optuženi se tokom suđenja u više navrata obraćao javnosti pa je čak, suprotno pravilima o pritvoru u kojem se nalazio, snimio nekoliko video poruka upućenih biračima za tada predstojeće izbore.

2.4.4. Slučaj Koranski most²⁵

Hrvatski policajac Mihajlo Hrastov je 25. 5. 1992. godine od strane ŽDO u Karlovcu optužen da je septembra 1991. godine lišio života trinaest i ranio dvojicu rezervista JNA na mostu na reci Korani. Dva puta je Vrhovni sud RH (VS RH) ukidao prvostepene presude u ovom predmetu pa je presudom od 27. 3. 2007. godine Županijski sud u Karlovcu po treći put oslobodio optuženog, sa obrazloženjem da je optuženi postupao u nužnoj odbrani. Treće suđenje je shodno rešenju VS RH održano pred većem u izmenjenom sastavu i uz izvođenje dokaza koji su naloženi. U periodu od septembra 2004. do marta 2007. godine održano je 16 glavnih pretresa. Po prvi put saslušani su kao svedoci trojica preživelih rezervista. Suđenje se odvijalo pod snažnim pritiskom javnosti i lokalnih medija, koji su optuženog veličali kao ratnog heroja, uz bespotrebno odugovlačenje potupka i brojne stručne propuste pravosudnih organa. Optužbu je trebalo da zastupa zamenica županijske državne odvjetnice Davorka Nyerš Katušić, koja je neposredno pred početak suđenja to odbila i podnela zahtev za razrešenje s dužnosti: „Ne mogu voditi postupak koji je unaprijed izgubljen.“ Zamenila je Ljubica Fiškuš-Šumonja, koja je krivično delo kvalifikovala kao protivpravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja, iako je delo učinjeno za vreme oružanog sukoba, i time moralo biti kvalifikovano kao ratni zločin. Veće na čelu sa sudijom Marijanom Janjcem u presudi je utvrdilo da je optuženi usmrtio trinaest i ranio dva lica delujući u nužnoj odbrani. Suđenje nije zadovoljilo standarde objektivnosti i profesionalnosti.

2.4.5. Slučaj Mikluševci²⁶

Optužnicu u ovom predmetu je 29. 4. 1996. godine podigao ŽDO u Osijeku protiv 35 osoba. Optužni akt je preuzeo ŽDO u Vukovaru 25. 4. 2005. godine pa se postupak sada vodi pred Županijskim sudom u Vukovaru protiv 27 optuženih, jer je devet optuženih za vreme trajanja suđenja umrlo. Suđenju prisustvuju optuženi Joakim Bučko, Slobodan Mišljenović, Jaroslav Mudri, Zdenko Magoč, Dušanka Mišljenović, Darko Hudak i Saša Hudak i oni se brane sa slobode, dok se ostalima sudi u odsustvu. Optuženi su da su na području sela Mikluševci pripadnike nesrpskih naroda zastrašivali, zlostavljali i ubijali, a njihovu imovinu pljačkali i oduzimali u korist nele-

²⁵ Mihajlo Hrastov je optužen za krivično delo protivpravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja iz člana 124. OKZ RH
²⁶ Jugoslav Mišljenović i dr. optuženi su za krivično delo genocida iz člana 119. OKZ RH

galne vlasti SAO Krajine, u nameri da nesrpsko stanovništvo proteraju iz sopstvenih domova s ciljem da se na tom području spreči i uništi njihov dalji život.

U toku 2007.godine, kada ovo suđenje ulazi u treću godinu, održano je deset glavnih pretresa na kojima je saslušano 14 svedoka, od kojih deset po prvi put, a optuženi su izneli svoje odbrane. Tužilaštvo je pred složenim zadatkom dokazivanja genocida. S tim u vezi je u jednom trenutku izmenilo optužnicu prekvalifikujući krivično delo genocid u ratni zločin protiv civilnog stanovništva, ali je već sledećim podneskom nastavilo da goni optužene za genocid. Ostalo je nejasno zašto je to učinjeno, jer u međuvremenu nisu izvođeni bilo kakvi dokazi koji bi bili osnov za ponovnu pravnu kvalifikaciju dela.

2.4.6. Slučaj Paulin Dvor²⁷

Županijsko državno odvjetništvo u Osijeku je 12. 3.2003. godine optužilo Nikolu Ivankovića i Enesa Viteškića, pripadnike hrvatske vojske, da su 11. 12. 1991. godine u Paulin Dvoru, iz osвете zbog pogibije svog saborca, rafalnom paljbom iz automatskog oružja i ručnim bombama usmrtili 18 lica srpske nacionalnosti. Županijski sud u Osijeku je 8. 4. 2004. godine doneo presudu kojom je optuženog Nikolu Ivankovića osudio na 12 godina zatvora, a optuženog Enesa Viteškića oslobodio optužbe. VS RH je ovu presudu preinačio u odnosu na optuženog Ivankovića pa mu je izrekao kaznu zatvora od 15 godina, a u odnosu na optuženog Viteškića je presudu ukinuo i predmet vratio na ponovno suđenje. Na novom suđenju tokom 2007. godine održana su tri glavna pretresa na kojima je saslušano tri svedoka, stranke i branilac su izneli završne reči pa je veće, na čelu sa sudijom Zvonkom Vekićem, 29. 1. 2007. godine donelo presudu kojom je oslobodilo optužbe Enesa Viteškovića s obrazloženjem da tokom postupka nije dokazano da je učinio krivično delo koje mu je stavljeno na teret. Zadatak suda je bio težak jer je eventualnu krivicu optuženog trebalo utvrditi na temelju posrednih dokaza-indicija, s obzirom da neposrednih dokaza nema. Ponovljeni postupak je zadovoljio formu. Izvedeni su svi, uglavnom već ranije izvođeni, dokazi. Međutim, tužilac nije predložio saslušanje jedinog preživelog svedoka koji živi u Srbiji. Obrazloženje nove oslobađajuće presude se po svom sadržaju i argumentaciji ni u čemu bitnom ne razlikuje od presude koju je VS RH ukinuo.

27 Nikola Ivanković i Enes Viteškić su optuženi za krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 120. stav 1. OKZ RH

2.5. Suđenja za etnički motivisana krivična dela i ratne zločine na Kosovu

FHP - Kosovo je jedina nevladina organizacija na Kosovu koja prati suđenja za ratne zločine i etnički motivisana krivična dela. U 2007. godini FHP - Kosovo je pratio je 117 glavnih pretresa u 21 predmetu, pred opštinskim i okružnim sudovima, kao i četiri predmeta pred Vrhovnim sudom Kosova. U praćenim suđenjima saslušano je 119 svedoka, od kojih su dva bila zaštićena, i pet veštaka balističara i neuropsihijatarata. U svim slučajevima optužnice su podigli i zastupaju međunarodni tužioci. Svi predsedavajući sudskih veća su međunarodne sudije, a među članovima veća ima lokalnih sudija.

2.5.1. Slučaj Kiqina

44

Međunarodni tužilac Thomas Hickman podigao je optužnicu protiv Jetona Kiqine 31. 1. 2005. godine za krivično delo ubistvo, pokušaj ubistva, udruživanje za vršenje krivičnih dela zbog napada u saizvršilaštvu sa još 12 optuženih u odvojenom predmetu²⁸, zbog ubistva pet članova porodice Hajra i pokušaja ubistva Pranevere Hajra 20. 8. 2001. godine u blizini Glogovca/Glogoc. Suđenje se odvijalo pred Okružnim sudom u Prištini/Prishtinë u periodu od 29. 6. 2005. godine do 8. 3. 2007. godine. Ukupno je održano 38 glavnih pretresa. U 2007. godine održana su tri glavna pretresa na kojima su saslušana dva svedoka odbrane. Optuženi Jeton Kiqina je saslušan u svojstvu svedoka, a pročitane su i tri izjave svedoka iz istrage. Međunuradno veće, kojim je predsedavao sudija Vinod Boollel, oglasilo je Jetona Kiqinu krivim i izreklo mu kaznu zatvora u trajanju od 16 godina. Imajući u vidu da je sud koristio veliki broj dokaza iz predmeta *Halilaj i drugi*, suđenje je trajalo nepotrebno dugo. Ipak, treba imati u vidu da je sud imao probleme da organizuje prevod suđenja, u skladu sa zahtevom i pravom optuženog, na švedski jezik, koji optuženi najbolje poznaje. Sud je prihvatio sve svedoke koje je predložila odbrana, uključujući četvoricu optuženih u predmetu *Halilaj*.

2.5.2. Slučaj Morina²⁹

Međunarodna tužiteljka Cecilia Tillada podigla je 20. 10. 2003. godine optužnicu protiv Xhavita Morine za izvršenje krivičnih dela terorizam, upravljanje terori-

28 Skender Halilal, Burim Ramadani, Arsim Ramadani, Arben Kiqina, Zeqir Kiqina, Florim Kiqina I Blerim Kiqina su optuženi jedinstvenom optužnicom od 16.09.2003. godine za za ubistvo, pokušaj ubistva i udruživanje radi vršenja krivičnih dela. Suđenje koje je iz bezbednosnih razloga vodeno pred Okružnim sudom u Gnjilanu/Gjilan, još uvek je trajalo kada je Jeton Kiqina optužen za ista krivična dela.

29 Xhavit Morina je jedan od sedmorice pritvorenika koji su 18.08.2007. godine pobešli iz zatvora *Dubrava*. Njegovo telo je nađeno 2.11.2007. godine u blizini sela Odrri u Makedoniji, nakon sukoba sa oružanom grupom Agima Kra-sniqi.

stičkom organizacijom, ubistvo, višestruko ubistvo, nezakonito držanje oružja i izazivanje opšte opasnosti, koje je počinio kao pripadnik Oslobođilačke vojske Kosova [OVK], Oslobođilačke vojske za Preševo, Medveđu i Bujanovac [OVPMB] i Albanska narodna armija (ANA/AKSH), koja je uredbom UNMIK-a br. 2003/9 proglašena terorističkom organizacijom. Optuženi se tereti da je ubio trojicu državljana Makedonije, među kojima su dvojica članovi Demokratskog udruženja za integraciju (BDI) i jedan slučajni prolaznik. Prvo prvostepeno suđenje održano je pred Okružnim sudom u Prištini/Prishtinë u periodu od 29. 3. 2004. godine do 26. 4. 2004. godine. Nakon održanih sedam glavnih pretresa, Međunarodno veće, kojim je predsedavao Carol Peralta, osudilo je Xhavita Morinu na kaznu zatvora u trajanju od 13 godina. Presudom Vrhovnog suda Kosova ova presuda je ukinuta i suđenje je vraćeno na početak. Ponovljeno suđenje počelo je 27. 2. 2007. i okončano 8. 3. 2007. godine. Nakon četiri održana glavna pretresa Međunarodno veće, kojim je predsedavao sudija Vinod Boolllel, osudilo je Xhavita Morinu na kaznu zatvora u trajanju od 12 godina. Tokom ponovljenog suđenja saslušan je samo jedan svedok, koji je u celini ponovio svoj iskaz koji je dao na ranijem suđenju.

2.5.3. Slučaj Kurteshi i Sylejmani

Međunarodna tužiteljka Cecilia Tellada je 14. 8. 2006. godine podigla optužnicu protiv Mirsada Kurteshi-ja i Kadri-je Sylejamani-ja za teška krivična dela protiv opšte sigurnosti, učestvovanje u grupi koja čini krivična dela i izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora i netrpeljivosti počinjenih protiv lica srpske nacionalnosti za vreme martovskog nasilja 2004. godine u Obiliću/Obiliq. Optuženi se konkretno terete da su predvodili grupu Albanaca koja je 18. 3. 2004. godine molotovljevim koktelima zapalila *Belu zgradu* u kojoj su stanovali Srbi - Ivanišević Zorica, Ivanović Milovan, Stojković Branko, Petković Dragan, Petković Gorica, Andrić Milenko, Stankov Goran i Stanković Boban. Sudski postupak je vodilo Međunarodno veće kojim je predsedavao sudija Tron Gundersen, a trajao je od 21. 8. do 8. 11. 2007. godine. Nakon devet održanih glavnih pretresa veće je optuženima izreklo presudu kojom se osuđuju na uslovne kazne zatvora u trajanju od po jedne godine i devet meseci, a koje se neće izvršiti ako okrivljeni u periodu od tri godine ne počine nova krivična dela. Tokom suđenja saslušano je 12 svedoka, od kojih je 10 svedoka optužbe i dva svedoka odbrane. Većina svedoka su pripadnici KPS. Jedan je čvrsto ostao pri svom iskazu datom u ranijim fazama postupka, a ostali su značajno ublažili svoj iskaz na glavnom pretresu. Utisak posmatrača je da oštećeni nisu identifikovali optužene među učesnicima nasilja dobrim delom iz straha jer i dalje žive na Kosovu. Sud nije utvrdio da su optuženi predvodili grupu koja je vršila nasilje, što je očigledno uticalo na izricanje veoma blage kazne.

2.5.4. Slučaj Kurti

Međunarodni tužilac Andrew Mayes podigao je optužnicu protiv Albina Kurtija 31. 5. 2007. godine za krivična dela: učestvovanje u grupi koja sprečava službeno lice u obavljanju službene dužnosti, učestvovanje u grupi koja čini krivična dela i delo pozivanje na otpor, koje je on prema tvrdnjama optužnice počinio tokom demonstracija pokreta *Samoopredeljenje/Vetevendosje* u Prištini/Prishtinë 10. februara 2007. godine. U ovim demonstracijama su pripadnici UNMIK policije (policajci iz Rumunije), gumenim mecima ranili dva pripadnika pomenutog pokreta, koji su sledećeg dana podlegli povredama. Albin Kurti je bio u pritvoru od 13. 2. 2007. do 10. 5. 2007. godine, a nakon toga u kućnom pritvoru. Do potvrđivanja optužnice, Albin Kurti ponovo je bio pritvoren, pa mu je ponovo ublažena mera određivanjem kućnog pritvora. Dana 21. 12. 2007. godine sud je doneo rešenje kojim ga je oslobodio svih mera obezbeđenja. Suđenje protiv optuženog je počelo 19. 9. 2007. godine, pred Međunarodnim većem kojim predsedava sudija Maurizio Salustro. Do kraja godine održana su četiri glavna pretresa. Saslušan je jedan svedok optužbe, koji je u istrazi tvrdio da ga je Albin Kurti na demonstracijama 10. 2. 2007. godine pogodio kamenom u levu nogu. Na glavnom pretresu svedok je i dalje tvrdio da je povređen za vreme demonstracija, ali da ne zna ko ga je pogodio kamenom. Optuženom je od početka postupka određen branilac po službenoj dužnosti, čiju odbranu ne prihvata. Ne priznaje ni sud pred kojim mu se sudi jer ne priznaje administraciju UN na Kosovu. Zbog ranije prošlosti (jedan od lidera studentskog pokreta protiv Miloševićevog režima, politički zatvorenik u vreme Miloševićevog režima), optuženi uživa velike simpatije kosovske javnosti i medija, a organizacije za ljudska prava traže njegovo oslobađanje.

2.5.5. Slučaj Islami i drugi

Međunarodna tužiteljka Cecilia Tellada je 16. 2. 2007. godine podigla optužnicu protiv Skendera Islamija, Mustafe Islamija, Ramadana Islamija, Omera Sylejmanija i Gazmenda Morine zbog toga što su tokom martovskog nasilja 2004. godine u Kosovu Polju/Fushë Kosovë počinili krivična dela učestvovanje u grupi koja čini krivična dela, teška dela protiv opšte sigurnosti i izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora i netrpeljivosti protiv lica srpske nacionalnosti. Konkretno, optuženi se tereće da su 17. i 18. 3. 2004. godine u Kosovu Polju/Fushë Kosovë zapalili restoran *Živin gaj* i kuću Srbina Miroslava Veličkovića, kiosk koji se nalazio ispred njegove kuće, bolnicu, Dom zdravlja, apoteku, zgradu osnovne škole *Sveti Sava* i poštu institucije van kosovskog sistema, koje finansira Vlada Srbije, kao i nekoliko vozila koja su bila parkirana ispred bolnice i Doma zdravlja, čiji su vlasnici uglavnom bili Srbi. Suđenje je počelo 22. 10. 2007. godine i do kraja godine održano je sedam glavnih pretresa, na kojima je saslušano 28 svedoka optužbe i tri svedoka odbrane.

Kao i drugim procesima vezanim za martovske nemire kosovskih Albanaca, i u ovom slučaju optužnica je podignuta nakon velikog protoka vremena od samog događaja. Saslušani svedoci policajci ostali su pri svojim ranijim iskazima da su optužene videli u grupi koja je palila objekte, dok su ostali svedoci menjali svoje iskaze, tvrdeći da je tokom saslušavanja policija vršila pritisak na njih, zahtevajući da terete optužene i da potpisuju izjave koje je policija sama pisala. Većina tih svedoka je bila maloletna u vreme saslušanja u policiji, tako da su saslušavani u prisustvu roditelja ili socijalnih radnika. Sud je obavio pojedina suočavanja svedoka i svedoka policajaca koji su navodno vršili pritisak na njih. I jedni i drugi su ostali pri svojim ranijim navodima. Suđenje se nastavlja u 2008. godini.

2.5.6. Slučaj Gashi

Međunarodni tužilac Robert Dean je 8. 2. 2007. godine podigao optužnicu protiv Idriza Gashi-ja, zvanog Galani, za ratni zločin protiv civilnog stanovništva, jer je u vreme oružanih sukoba na Kosovu, u avgustu 1998. godine, ubio Albanka Saniju Balaj u blizini sela Vranovac/Vranoc, opština Peć/Pejë, zbog saradnje sa Srbima. Suđenje je trajalo od 9. 5 do 22. 6. 2007. godine pred Okružnim sudom u Peći/Peje, kada je Međunarodno veće, kojim je predsedavao Vinod Boolllel, izreklo presudu kojom je Idriz Gashi oglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 15 godina. U ovom suđenju je održano ukupno osam glavnih pretresa, na kojima je saslušano 11 svedoka (uključujući jednog veštaka), od kojih 10 svedoka optužbe i jedan odbrane. Posmrtni ostaci žrtve su nađeni u septembru 1998. godine u kanalu Radonjičkog jezera/Radoniq. Identifikacija žrtve putem DNK analize završena je u maju 2007. godine, u toku suđenja. Ubistvo Sanije Balaj se navodi u optužnici Haškog tribunala protiv bivšeg kosovskog premijera Ramuša Haradinaja. Suđenje Gashi-ju je najkraće prvostepeno suđenje za ratne zločine koje je na Kosovu održano nakon uspostavljanja misije UN. Tokom izvođenja dokaza, jedan svedok optužbe je pred sudom detaljno opisao egzekuciju Sanije Balaj, kojoj je on lično prisustvovao. Inače, optuženi je u svojoj odbrani tvrdio da je Saniju ubio brat svedoka, koji više nije živ. Iako je suđenje pratio veliki broj ljudi (porodica optuženog, bivši pripadnici OVK, novinari i stručna javnost), mediji su veoma malo i šturo izveštavali o tom suđenju. Karakteristično za suđenje je da su se svedoci pozivali na saznanja drugih, od kojih su neki stradali za vreme rata, a neki pod nerazjašnjenim okolnostima posle rata.

2.5.7. Slučaj Krasniqi

Međunarodni tužilac Andrew Mayes je optužnicom od 15. 9. 2006. godine Bedriji Krasniqi-ju stavio na teret da je 24. 11. 2003. godine izvršio napad na vozilo u kojem su se nalazili pripadnici Kosovske policijske službe (KPS). Tom prilikom su ubijena dva, a ranjen jedan pripadnik KPS-a. Napadnuti policajci su radili na istrazi politički motivisanih ubistava u regionu Dukagjina, poput ubistva Tahira Zemaja,

nekadašnjeg komandanta vojne formacije FARK, svedoka u predmetu *Idriz Balaj i drugi* (kome se sudi pred Haškim tribunalom u predmetu *Haradinaj*) i potencijalnog svedoka na suđenju Ramushu Haradinaju. Optuženi je neko vreme bio pratilac Ramusha Haradinaja. Suđenje je pred Okružnom sudu u Peći/Pejë počelo 15. 5. i završilo se 19. 9. 2007. godine. Pretresno veće kojim je predsedavao sudija Tron Gundersen optuženog je oglasilo krivim i izreklo mu kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 27 godina.

U ovom suđenju ukupno je održano 11 glavnih pretresa. Saslušao je 20 svedoka, od kojih 15 svedoka optužbe. Jedan od svedoka optužbe, R.S., koji je u prethodnom postupku imao status zaštićenog svedoka, na svoj zahtev svedočio je javno, u prilog optuženom, što nije bio slučaj kada je svedočio u prethodnom postupku kao zaštićeni svedok. Takođe, jedan od zaštićenih svedoka optužbe se nije pojavio, iako je sud povodom njegovog saslušanja izmestio zasedanje suda. Tužilac je odustao od ovog svedočenja. Javno nije objasnio zašto je odustao. Karakteristično za ovo suđenje je da je bilo jako puno zatvorenih delova pretresa, u kojem su učestvovali samo tužilac, branilac optuženog i punomoćnik oštećene strane. Publika u sudnici bila je jasno podeljena - na jednoj strani su sedeli članovi porodice optuženog, a na drugoj oštećene strane.

48

2.5.8. Slučaj Jakupi I

Međunarodna tužiteljka Cecilia Tillada je optužnicom od 14. 3. 2005. godine stavila na teret Lirimu Jakupiju izvršenje krivičnih dela kidnapovanje, protivpravnog lišenje slobode i ucena. Prema navodima optužnice, Jakupi je kao član grupe koja je bila pod komandom Shefqeta Musliu-ja, nekadašnjeg komandanta OVPMB, u društvu sa Besimom Tahirijem i drugima, u nameri pribavljanja protivpravne imovinske koristi, septembra 2000. godine učestvovao u otmici četvoro osoba (u optužnici navedene kao oštećene osobe 1, 2, 3 i 4). Otete osobe, prema navodima optužnice, više dana su maltretirane i mučene fizički od strane otmičara. Suđenje pred mešovitim većem Okružnog suda u Gnjilanu/Gjilan, kojim je predsedavao međunarodni sudija Vinod Boollel, počelo je 13. 7. 2006. i završeno je 14. 2. 2007. godine. Optuženi Lirim Jakupi je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od šest godina. Ukupno je održano pet glavnih pretresa. Jedna sednica veća održana je u Okružnom sudu u Vranju, u Srbiji. Optuženi se branio ćutanjem. Oštećeni su bili jedini svedoci optužbe. Saslušano ih je samo dvoje, dok je ostalo dvoje ranije saslušano u predmetu *Shefqet Misliu*, pa su njihove izjave korišćene kao dokazi bez njihovog direktnog saslušanja.

2.5.9. Slučaj Jakupi II

Međunarodna tužiteljka Cecilia Tillada podigla je 13. 7. 2005. godine optužnicu protiv Lirima Jakupija za pokušaj izvršenja krivičnog dela terorizam. On je, prema navodima optužnice, u toku marta 2003. godine na graničnom prelazu Kosova i

Srbije koji se vodi kao G5 (CP 75), kao pripadnik ANA/AKSH i u saizvršilaštvu sa drugima, a u nameri izvršenja terorističkih akcija, učestvovao u prenošenju eksploziva i oružja. Suđenje je počelo 21. 6. 2007. godine pred mešovitim većem Okružnog suda u Gnjilanu/Gjilan, kojim je predsedavao sudija Vinod Boollel. Optuženi je prijavio sastavu veća, posebno činjenici da većem predsedava sudija koji mu je u prethodnom slučaju (kidnapovanje) izrekao kaznu zatvora od šest godina. Glavni pretres je zbog odlučivanja o zahtevu prekinut, a u međuvremenu Jakupi je pobjegao iz zatvora.³⁰

2.5.10. Slučaj Fejza

Međunarodna tužiteljka Cecilia Tillada je optužnicom od 26. 1. 2001, koju je dopunila 27. 7. 2007. godine, Sadatu Fejzi stavila na teret da je 12. 6 2000. godine na regionalnom putu Gnjilane/Gjilan – Vitina/Viti, u blizini Klokota/Kllokot, u saizvršilaštvu sa neidentifikovanim licima, oružanim napadom na vozilo *opel vektra* pokušao da liši života tri Srbina, među kojima jednog pravoslavnog sveštenika. Presudom Okružnog suda Gnjilane/Gjilan od 24. 5. 2001. godine, Sedat Fejza, kome je suđeno u odsustvu, oglašen je krivim za izvršenje krivičnog dela pokušaj ubistva i izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od šest godina i šest meseci. Presuda je postala pravosnažna u maju 2002. godine. Dana 15. 4. 2005. godine Sadat Fejza je pronađen i uhapšen radi izdržavanja kazne. Međutim, njegov branilac je tražio ponovno otvaranje glavnog pretresa u ovom predmetu. Veće Okružnog suda u Gnjilanu/Gjilan je u junu 2005. godine odbilo ovaj zahtev. Odlučujući po žalbi branioca, Vrhovni sud Kosova je predmet vratio istom sudu na ponovno otvaranje glavnog pretresa. Novo suđenje protiv Sadata Fejze pred mešovitim većem Okružnog suda u Gjilanu/Gjilan (predsedava međunarodni sudija Maurizio Salustro) započelo je 7. 9 2007. godine. Do kraja godine održano je pet glavnih pretresa, na kojima su saslušani optuženi i dva svedoka optužbe - oštećeni. Svedoci su na pretresu na fotografijama prepoznali optuženog.

2.5.11. Slučaj maloletni A. D.

Međunarodni tužilac Marcelo Maresca je optužnicom od 14. 12. 2006. godine maloletnom A. D. stavio na teret da je izvršio bombaški napad na kafić *Dolce Vita* u severnom delu Kosovske Mitrovice/Mitrovicë 26. 8. 2006. godine, kada je teško ili lakše povređeno devet civila, sedmoro srpske nacionalnosti i dvoje stranaca, čime je izvršio krivična dela nanošenje teške telesne povrede, izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora i netrpeljivosti i izazivanje opšte opasnosti.

30 Lirim Jakupi je jedan od sedmorice pritvorenika koji su 18.08.2007. godine pobjegli iz zatvora *Dubrava* i dalje se nalazi u bekstvu.

Suđenje je pred mešovitim većem Okružnog suda u Kosovskoj Mitrovici/Mitrovicë, kojim predsedava sudija međunarodni Thimoty Baland počelo 8. 2. 2007. godine. Do kraja godine održano je šest glavnih pretresa, na kojima se raspravljalo samo o pojedinim procesnim pitanjima i o psihofizičkoj sposobnosti optuženog da prati suđenje. U toku pretresa obavljeno je psihijatrijsko posmatranje maloletnog A. D. i saslušano je troje neuropsihijatrijskih veštaka.

Suđenje je zatvoreno za javnost.

2.5.12. Slučaj Simić

Kosovski tužilac Jusuf Mejzini je 20. juna 2000. godine podigao optužnicu protiv Srbina Igora Simića za krivično delo genocid, koje je, prema optužnici, počinio 15. 6. 1999. godine tako što je na svirep način ubio bračni par Halita i Mevlyde Sylejmani, a potom ih zapalio. Prvostepeni postupak protiv Igora Simića i drugih počeo je 5. 12. 2000. godine pred mešovitim većem Okružnog suda Kosovska Mitrovica/Mitrovicë, kojim je predsedavao sudija Christer Karphammer. Nakon 22 zasedanja suda u okviru glavne rasprave, međunarodni tužilac Micheal Hartman je 9. 4. 2001. godine odustao od optužnice. Sud je istog dana doneo odbijajuću presudu, a oštećena strana je preuzela krivično gonjenje. Dana 17. 4. 2007. godine, pred Međunarodnim većem Okružnog suda u Kosovskoj Mitrovici/Mitrovicë, kojim predsedava Timothy Baland, održan je prvi glavni pretres po privatnoj tužbi. S obzirom da optuženi i njegov branilac nisu pristupili sudu, suđenje je odloženo na neodređeno vreme.

50

2.5.13. Slučaj Vučković

Postupak protiv Miroslava Vučkovića pokrenut je pred Okružnim sudom u Kosovskoj Mitrovici/Mitrovicë, 12. 5. 1999. godine po optužnici za tešku krađu. Nakon više proširenja, 29. 11. 1999. godine lokalni tužilac je protiv Vučkovića podigao optužnicu za genocid. Dana 18. 1. 2001. godine, nakon 21 zasedanja suda, nadležno krivično veće Okružnog suda u Kosovskoj Mitrovici/Mitrovicë je donelo presudu kojom je Vučković oglašen krivim za genocid i izrekao mu kaznu zatvora u trajanju od 14 godina zatvora. Vrhovni sud Kosova je 31. 8. 2001. godine ukinuo prvostepenu presudu i predmet vratio na ponovno suđenje, preporučujući tužilaštvu da prekvalifikuje krivično delo u ratni zločin i učestvovanje u zajedničkom zločinačkom poduhvatu.

U januaru 2002. godine, protiv Miroslava Vučkovića započeo je ponovljeni postupak po izmenjenoj optužnici. Nakon 44 dana suđenja Okružni sud u Kosovskoj Mitrovici/Mitrovicë je 25. 10. 2002. godine doneo presudu kojom je Miroslav Vučković oglašen krivim i izrekao mu kaznu zatvora od 12 godina zatvora. U maju 2004. godine, Vrhovni sud Kosova je po drugi put za redom ukinuo i ovu presudu i pred-

met vratio na ponovno suđenje. Treći ponovljeni postupak pred međunarodnim većem Okružnog suda Kosovskoj Mitrovica/Mitrovice, kojim predsedava sudija Lolita Dumlao, počeo je 16. 8. 2007. godine. Do kraja godine održano je 19 glavnih pretresa. Na njima je pored optuženog saslušano 16 svedoka optužbe-oštećeni i 6 svedoka odbrane. U dokaznom postupku su takođe predstavljeni dokazi dobijeni od pravosudnih organa Srbije, pročitane su izjave tri svedoka optužbe koji zbog starosti nisu bili u mogućnosti da se pojave pred sudom. Uz saglasnost stranaka pročitane su i tri izjave svedoka odbrane koji se nisu odazvali pozivima suda. Optužnicu je na početku trećeg prvostepenog suđenja zastupala međunarodna tužiteljka Marija Baldini, koja je bila veoma pasivna. U novembru 2007. godine optužnicu je preuzeo međunarodni tužilac Erwin Patilos. Ovaj tužilac je na početku bio veoma aktivan, ali je na pretresima u decembru 2007. dokazivanje optužnice u potpunosti prepustao sudu. Utvrđivanje istine u ovom predmetu otežano je i problemima koji proizilaze iz činjenice da su ključni svedoci stare osobe koje su u međuvremenu mnoge važne detalje zaboravile.

Prema toku dokaznog postupka, moguće je da tužilac izmeni optužnicu i krivično delo ratni zločin zameni krivičnim delom teška krađa.

51

2.5.14. Slučaj Ejupi

Međunarodni tužilac Thomas Hickman podigao je 17. 5. 2006. godine optužnicu protiv Florima Ejupi za izvršenje više krivičnih dela (ubistvo, pokušaj ubistva, izazivanje opšte opasnosti, neovlašćeno posedovanje eksplozivnih materija) prilikom napada na autobus *Niš Express*-a u februaru 2001. godine kod Podujeva, kada je 11 ljudi izgubilo život, a 18 ih je teško povređeno. Postupak je počeo 18. 10. 2007. godine pred međunarodnim većem Okružnog suda u Kosovskoj Mitrovici/Mitrovice, kojim predsedava sudija Hajnalka Karpati. Do kraja godine održana su dva glavna pretresa. Saslušana su dva svedoka-oštećeni. Dosadašnje suđenje je nekoliko puta odlagano iz bezbednosnih razloga, kao i zbog toga što oštećeni nisu hteli da se pojavljuju u zatvoru *Dubrava*, gde je bilo izmešteno suđenje jer se optuženi tu nalazio u pritvoru. Optužnica je menjena više puta, a međunarodni tužilac Gianfranko Galo je na poslednjem pretresu najavio još jednu izmenu.

2.5.15. Slučaj Esmine Hamza i maloletni A. K.

Međunarodni tužilac Roberta Baldini podigla je 8. 3. 2006. godine optužnicu protiv Esmine Hamze i maloletnog A. K. zbog toga što su tokom martovskog nasilja 2004. godine izvršili krivična dela izazivanje nacionalne, rasne, verske mržnje i netrpeljivosti, izazivanje opšte opasnosti, kao i učestvovanje u grupi radi vršenja krivičnih dela. Optuženi su kao učesnici nemira podmetnuli požar i opljačkali kuću Mladena Gligorijevića iz Prizena i zapalili više vozila UNMIK-a koja su se nalazila ispred zgrade

opštine Prizren. Postupak je pred mešovitim većem Okružnog suda Prizren počeo 26. 11. 2006. godine i do izricanja presude održano je ukupno 18 glavnih pretresa. Saslušano je devet svedoka optužbe i dva svedoka odbrane. Glavni pretres je bio zatvoren za javnost. Dana 15. 6. 2007. godine pretresno veće kojim je predsedavala sudija Lolita Dumlao je optuženom Esminu Hamzi izreklo kaznu zatvora u trajanju od četiri godine, a maloletnom A. K. vaspitnu meru upućivanje u vaspitno-popravni centar u trajanju od dve godine.

2.5.16. Slučaj KPS

Opštinski tužilac u Uroševcu/Ferizaj pokrenuo je postupak protiv Zorana Tasića, Violete Jovanović, Stojana Jovanovića i Slavka Stankovića, pripadnika Kosovske policijske službe, zbog toga što su u oktobru 2005. godine inscenirali teroristički napad na njihovo službeno vozilo, čime su izvršili krivična dela izazivanje opšte opasnosti, lažno prijavljivanje i oštećenje tuđih stvari. Na glavnom pretresu 22. 1. 2007. godine, Opštinski sud u Uroševcu/Ferizaj se oglasio mesno nenadležnim i postupak ustupio Opštinskom sudu u Štrpcu/Shterpcë.

52

2.5.17. Slučaj Runjeva

U postupku koji je od 5. 10. 2004. do 12. 5. 2005. godine vođen pred međunarodnim većem Okružnog suda u Prištini/Prishtine, kojim je predsedavao sudija Martin Karopkin, Ejup Ranjeva, Rustem Demi i Enver Axhami su osuđeni za krivično delo ratni zločin. Sud je Ejupu Runjevi izrekao kaznu zatvora od osam godina, dok su Rustem-u Demi-ju i Enveru Axhami-ju određene kazne od šest godina zatvora. U ovom predmetu je sud zasedao 57 puta. Saslušan je 21 svedok, od kojih 18 svedoka optužbe (jedan je bio zaštićen), tri svedoka odbrane, kao i jedan veštak. Optužnicu je u toku prvostepenog postupka zastupao međunarodni tužilac Paul Flinn. Vrhovni sud Kosova je 22. 3. 2007. godine odlučivao o žalbama branilaca, ali odluka drugostepenog suda do kraja 2007. godine nije bila poznata.

2.5.18. Slučaj Musliu

U postupku koji je od 10. 2. do 24. 6. 2004. godine vođen pred međunarodnim većem Okružnog suda u Gnjilanu/Gjilan (predsedavao sudija Vinod Boollle), Shefqet Musliu, Besim Tahiri i Feriz Qerimi oglašeni su krivim za krivično delo zločinačko udruživanje i izrečena im je kazna zatvora od 12 godina (Musliu), odnosno pet godina (Tahiri i Qerimi). Na ovom suđenju je saslušano 13 svedoka, od kojih su četiri bili zaštićeni. Optužnicu je zastupala međunarodna tužiteljka Cecilia Tillada. Dana 27. 3. 2007. godine Vrhovni sud Kosova je raspravljao o žalbama i procesno-pravnim pitanjima iz ovog predmeta. Pred tim sudom je otvoren glavni pretres u ovom predmetu radi saslušanja zaštićenog svedoka koji je u prvostepenom postupku predložen od strane tužioca, ali on nije saslušan. Razmatranje ovog predmeta

pred Vrhovnim sudom dodatno je komplikovalo otkriće da je presedavajući veća u ovom sudu koje je nadležno za predmet *Musliu* ranije bio član veća koje je odlučivalo o pritvorima optuženih. Drugostepena odluka još nije objavljena.

2.5.19. Slučaj silovanje

U postupku koji je od 1. 6. 2005. do 1. 3. 2006. godine vođen pred Okružnim sudom u Gnjilanu/Gjilan, Astrit Shala osuđen je za krivično delo silovanja osamdesetogodišnje starice srpske nacionalnosti u avgustu 2003. godine. Shala je kažnjen zatvorskom kaznom u trajanju od dve godine. Suđenje je trajalo 10 dana. Saslušano je 11 svedoka, a obavljena su i dva veštačenja. Vrhovni sud Kosova je 2. 8.2007. godine izmenio presudu Okružnog suda u Gnjilanu/Gjilan, te je optuženom povećao zatvorsku kaznu na pet godina.

2.5.20 Slučaj ubistva maloletnika u Gračanici

Međunarodni tužilac Cecilia Tillada je 10. 9. 2004. godine podigla optužnicu protiv maloletnog A. K. iz Prištine/Prishtinë i Labinota Gashi-ja za teško ubistvo maloletnog Srbina D. P. 5. 6. 2004. godine u Gračanici, kao i više pokušaja ubistava i nedozvoljenog nošenja oružja. Prvostepeni postupak pred mešovitim većem Okružnog suda Priština/Prishtinë počeo je 16. 11. 2004. godine, imao je 29 zasedanja, završen je objavljivanjem presude 3. 6. 2005. godine. U toku postupka saslušano je 22 svedoka, među kojima četiri veštaka, otac pokojnog D. P., pet svedoka-oštećenih (tri u svojstvu anonimnih svedoka), kao i dva svedoka očevica. Ostali svedoci su pripadnici KPS koji su kritičnog dana bili na dužnosti. Postupak je bio zatvoren za javnost. Delimično je za javnost bilo otvoreno samo objavljivanje presude - deo na kojem je maloletnom A. K. izrečena kazna maloletničkog zatvora u trajanju 6 godina za krivično delo teško ubistvo i nedozvoljeno nošenje oružja. Maloletni A. K. je oslobođen optužbi za više pokušaja teškog ubistava. Optuženi Labinot Gashi je oslobođen svih optužbi. Odlukom Vrhovnog suda Kosova od 17. 5.2005. godine odbijena je žalba branioca maloletnog A. K. i presuda prvostepenog suda je preinačena, tako što je maloletnom A. K. izrečena jedinstvena kazna zatvora u trajanju od devet godina maloletničkog zatvora zbog krivičnih dela teško ubistvo, teško ubistvo u pokušaju, kao i nedozvoljeno nošenje oružja. Na presudu Vrhovnog suda Kosova branilac maloletnog A. K. podneo je zahtev za zaštitu zakonitosti. Povodom tog zahteva pred međunarodnim većem Vrhovnog suda Kosova, kojim je predsedavao sudija Alain Block, 14. 12. 2007. godine, otvoren je glavni pretres. Maloletnom A. K. je za ista dela ponovo izrečena kazna maloletničkog zatvora u trajanju od devet godina. Presuda je postala pravnosnažna.

2.5.21. Slučaj Lapska grupa

Međunarodni tužilac Gary McCuaing je 4. 2. 2003. godine podigao optužnicu protiv Rustema Mustafë, komandanta OVK u zoni Lab od avgusta 1998. godine do sredine juna 1999. godine, komandanta Nazifa Mehmetija, komandant vojne policije OVK u istoj zoni, Latifa Gashija, komandanta obavještajne službe Lapske zone, i Naima Kadriua, pripadnika vojne policije OVK u Lapskoj zoni, za izvršenje krivičnog dela ratni zločin iz člana 142 KZJ, u vezi sa članom 24, 30, 22 i 26 KZJ. Prema optužnici, oni su ratni zločin počinili izvršenjem, naređenjem, pomaganjem, izvršenjem propusta, činjenjem u saradnji sa drugima i učešćem u zajedničkom zločinačkom planu, u svrhu izvršenja ratnih zločina.

Prvostepeni postupak pred međunarodnim većem Okružnog suda Priština/Prishtinë, kojim je predsedavao sudija Thimoty Clayson, održan je u periodu od 17. 2. do 16. 7. 2003. godine. Sud je zasedao 40 dana. Saslušano je 60 svedoka. Presudom su optuženi oglašeni krivim i izrečene su im sledeće kazne zatvora: Rrustem Mustafa zvani Remi kažnjen je na 17 godina zatvora, Nazif Mehmeti na 13 godina, Latif Gashi na 10 godina i Naim Kadriu³¹ na pet godina. Presudom drugostepenog suda od 8. 7. 2005. predmet je vraćen na ponovno suđenje. Pred međunarodnim većem Okružnog suda u Prištini/Prishtine, kojim je predsedavao međunarodni sudija Carol Peralta, 29. 11. 2007. godine održano je pripremno ročište za glavnu raspravu u ovom predmetu. Optužnicu u ponovljenom postupku zastupa međunarodni tužilac Erwin Patilos.

54

2.6. Impunity watch

Zajedno sa Inicijativom mladih za ljudska prava, Komitetom pravnika za ljudska prava i Helsinškim odborom za ljudska prava u Srbiji, FHP učestvuje u projektu Impunity watch, inicijative holandske nevladine organizacije *Solidaridad* pod nazivom *Uzroci nekažnjivosti u postkonfliktnim društvima*. Projekat se sastoji iz dve faze: istraživanje uzroka nekažnjivosti i prepreka u postizanju potpune odgovornosti za zločine počinjene u prošlosti i zagovaranje strategija i rešanja identifikovanih problema. Projekat se istovremeno sprovodi u Gvatemali i Srbiji.

Istraživanje se sprovodi na osnovu praćenja i analize rada institucija u čijoj je nadležnosti stvaranje odgovornog društva na principima vladavine prava i poštovanja ljudskih prava. Na osnovu utvrđenih uzroka nekažnjivosti i prepreka ka postizanju odgovornosti, Impunity watch i lokalne partnerske organizacije će napisati izveštaj

31 Optuženi je u međuvremenu poginuo u saobraćajnoj nezgodi

i preporuke, koje će uputiti Vladi i nadležnim institucijama radi primene. Planirano je praćenje primene preporuka.

U skladu sa podelom poslova na projektu, istraživač FHP, član tima na projektu, do kraja 2007. prikupio je kompletnu sudsku dokumentaciju (optužnice i presude) u predmetima za ratne zločine pred sudovima u Srbiji. Takođe je formirao kolekciju zakonskih i podzakonskih akata koji regulišu rad Zaštitnika građana za javne informacije i kolekciju tranzicionih zakona, uključujući i izveštaje o primeni tih zakona. Prikupio je podatke o preduzetim merama, od strane države i civilnog društva, koje doprinose stvaranju garancija za neponavljanje zločina. Sačinio je kolekciju zakona i akata koji regulišu formiranje, rad i finansiranje sudova i drugih državnih organa u Srbiji koji se bave utvrđivanjem individualne krivične odgovornosti³² i koji postupaju po pojedinačnim tužbama za ostvarivanje reparacija (novčane kompenzacije). Pored toga, pribavljeni su i izveštaji organizacija za ljudska prava, kao i pisani i video izveštaji i prilozi koji se odnose na uspostavljanje odgovornosti i nekažnjivosti.

U okviru prikupljene dokumentacije nalaze se izveštaji o ekshumacijama masovnih grobnica na teritoriji Srbije, zapisnici i izveštaji domaćih forenzičara i patologa, kao i međunarodnih organizacija, kao što je MKNL (ICMP).

55

2.7. Reparacije

U Srbiji žrtve kršenja ljudskih prava mogu ostvariti svoje pravo na materijalno obeštećenje (vid reparacija) isključivo kroz sudske postupke protiv države. Međutim, ti postupci nisu primereni kontekstu i prirodi kršenja ljudskih prava iz više razloga: teret dokazivanja je na žrtvi, duga suđenja, veliki troškovi postupka, dosuđivanje novčanih naknada koje ne odgovaraju težini krivičnih dela, zaštitnički odnos sudova prema državi i drugo. Zbog toga, FHP stalnim pokretanjem postupaka pokušava da podstakne državu da, u skladu sa obavezama koje propisuju norme međunarodnog prava, pokrene raspravu i donese program reparacija za kršenje ljudskih prava u prošlosti, a posebno u vreme vlasti Slobodana Miloševića.

FHP od 2005. godine zastupa žrtve ratnih zločina, nezakonitog pritvora, diskriminacije i torture u sudskim postupcima za naknadu štete protiv države Srbije, Crne Gore i institucija na Kosovu.

32 Prikupljena dokumentacija se odnosi na Okružni sud u Beogradu, Tužilaštvo za ratne zločine, Veće za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, Službu za otkrivanje ratnih zločina, Službu za pomoć i podršku oštećenima i svedocima pri Okružnom sudu u Beogradu, Jedinicu za zaštitu učesnika u krivičnom postupku i veće Vrhovnog suda koje je nadležno za rešavanje po žalbama u predmetima ratnih zločina.

Pored toga, FHP je nastavio da zastupa žrtve prisilne mobilizacije, neosnovanog lišenja slobode i torture, u čije ime je podneo tužbe za naknadu štete u periodu do 2005. godine. Cilj je da sud utvrdi odgovornost države za kršenje osnovnih ljudskih prava, i da je obaveže da nadoknadi materijalnu i nematerijalnu štetu žrtvama tih kršenja i na poštovanje ljudskih prava.

Od osnivanja 1992. godine do kraja juna 2007. godine FHP je zastupao preko 2.000 žrtava kršenja osnovnih ljudskih prava.

2.7.1. Promocija manjinskih prava putem novčanih kompenzacija

U 2007. godini, FHP je pokrenuo 22 postupka za naknadu štete (za ostvarivanje reparacija) protiv Srbije, Crne Gore i privremenih institucija na Kosovu u ime 93 žrtve etnički motivisanih slučajeva kršenja ljudskih prava u prošlosti.

U januaru 2007. godine, FHP je podneo tužbu za naknadu štete protiv države Srbije u ime 24 člana porodica 14 albanskih žena i dece koje su pripadnici *Škorpiona*, rezervnog sastava MUP-a Srbije, ubili u martu 1999. godine u Podujevu/Podujevë, na Kosovu. Pravnosnažno je osuđen Saša Cvjetan na kaznu zatvora od 20 godina, dok se protiv četvorice bivših pripadnika *Škorpiona* trenutno vodi istraga.

FHP je tokom 2007. godine u ime sedam Muslimana iz Sandžaka podneo sedam tužbi za naknadu štete protiv države Srbije zbog torture koji su u periodu 1991-1995. godine nad njima vršili pripadnici MUP-a Srbije. Iako kod njih nije pronađeno nikakvo naoružanje, oni su privođeni u policiju pod navodnom sumnjom da poseduju nelegalno naoružanje i učestvuju u aktivnostima protiv države. U policijskoj stanici, pripadnici policije i Službe državne bezbednosti (DB) su ih satima zlostavljali u cilju priznanja da su izvršili krivična dela protiv ustavnog poretka. Sve žrtve i danas osećaju ozbiljne posledice torture.

U 2007. godini FHP je podneo tri tužbe protiv države Srbije, u ime pet Albanaca sa Kosova koji su bili nezakonito pritvoreni u vreme vlasti Slobodana Miloševića. Srpski policajci su ove žrtve, poput dve hiljade drugih Albanaca sa Kosova, tokom NATO bombardovanja nezakonito lišili slobode, a potom ih pritvorili. Albanci u čije ime je FHP pokrenuo postupke bez ikakvog osnova proveli su u srpskim zatvorima od 4 do 11 meseci.

FHP je u ime 25 članova porodica 16 Muslimana iz Sjeverina u Srbiji, koje su 22. 10. 1992. godine oteli a potom likvidirali pripadnici Vojske Republike Srpske (VRS),

tužio državu Srbiju zbog odgovornosti Srbije za finansiranje VRS i nesprečavanje otmice. Muslimani su tog dana krenuli na posao u Priboj redovnom autobuskom linijom na relaciji Rudo–Priboj, kada su ih u mestu Mioče, na teritoriji BiH, zaustavili pripadnici formacije *Osvetnici*. Nakon legitimisanja, iz autobusa su izveli samo Muslimane. Potom su ih odveli u Višegrad, na teritoriji BiH pod srpskom kontrolom, gde su ih u motelu *Vilina Vlas* zlostavljali, a zatim ih odveli na obalu Drine, gde su ih pogubili. Njihova tela još uvek nisu pronađena.

U julu, novembru i decembru 2007. godine, FHP je protiv države Srbije u ime 11 Muslimane iz Žepe (BiH) koji su bili zatvoreni u logorima Šljivovica i Mitrovo Polje podneo tri tužbe za naknadu štete. U avgustu 1995. godine, nakon uspostavljanja srpske kontrole u Srebrenici i Žepi, preko 800 Muslimana prebegli su u Srbiju. Vojska Jugoslavije (VJ) i policija su ih na granici hapsili, i odvodili u logore u Šljivovici i Mitrovom Polju, gde su svakodnevno bili izloženi torturi, nečovečnom i ponižavajućem postupanju i izgladnjivanju. Zabeležena su i tri ubistva i više slučajeva seksualnog zlostavljanja. Ovi ljudi danas osećaju teške posledice logoraškog života u Srbiji.

57

FHP je u oktobru podneo dve tužbe protiv Republike Crne Gore, u ime tri člana porodica dvojice Muslimana iz Bukovice, za čiju su smrt odgovorni pripadnici MUP-a Crne Gore i VJ. Za vreme oružanog sukoba u BiH, na teritoriji Bukovice je boravio veliki broj rezervista VJ, pripadnika paravojnih formacija i policije Crne Gore. Uz izgovor da traže nelegalno oružje, oni su vršili torturu, pretrese, pljačke, maltretirali i zlostavljali bukovičke Muslimane. Prema podacima FHP-a, u ovom periodu je ubijeno sedam Muslimana.

U 2007. godini, advokati FHP-a su zastupali 140 žrtava kršenja ljudskih prava u čije ime su pre 2007. godine pokrenuti postupci protiv Srbije, Crne Gore i kosovskih institucija za ostvarivanje prava na reparacije.

U cilju pripreme tužbi, FHP je u 2007. godini istražio 10 slučajeva masovnih i pojedinačnih etnički motivisanih kršenja ljudskih prava koji su se dogodili na teritoriji Srbije, Crne Gore i Kosova u vreme oružanih sukoba. Istraživači FHP-a su intervjuisali 89 žrtava i svedoka torture i nezakonitog pritvora, a 96 žrtava i članova njihovih porodica su ovlastili FHP da ih zastupa u eventualnim sudskim postupcima za ostvarivanje reparacija. Na osnovu podnetih tužbi sudovi u Srbiji su doneli šest

presuda, od kojih je pet u korist žrtava.³³ Tim presudama, država Srbija i pojedinci su obavezani da žrtvama torture, nezakonitog pritvora i rasno motivisanog napada isplate odštetu u ukupnom iznosu od 3,940.000 dinara (oko 50.000 evra).

2.7.2. Zastupanje žrtava torture, diskriminacije, prinudne mobilizacije i žrtava ostalih vidova kršenja ljudskih prava

U 2007. godini FHP je pred sudovima u Srbiji i Crnoj Gori zastupao 37 žrtava u postupcima koji su pokrenuti u periodu od 1998. do 2004. godine. U posmatranom periodu, sudovi u Srbiji su doneli 14 presuda povodom tužbi koje su podneli advokati FHP-a u periodu do 2004. godine zbog diskriminacije, kršenja prava na slobodu od mučenja i drugih osnovnih ljudskih prava.

2.7.2.1. Zastupanje romskih žrtava torture i diskriminacije

Opštinski sud u Velikom Gradištu je u septembru 2007. godine, povodom tužbe FHP, doneo presudu kojom je obavezao Ivana Životića da Romu I. R., maloletnom u aprilu 2004. godine, kada ga je seksualno zlostavljao, na ime naknade nematerijalne štete isplati 550.000 dinara.

2.7.2.2. Presude povodom tužbi FHP-a

Povodom tužbe FHP-a, Prvi opštinski sud u Beogradu je u julu 2007. godine doneo presudu kojom je obavezao državu Srbiju da Radmili i Dragomiru Petroviću isplati po milion dinara zbog odgovornosti za smrt njihovog sina u prostorijama policijske stanice Vračar u Beogradu, u januaru 2002. godine.

Okružni sud u Beogradu je 4. oktobra 2007. godine doneo presudu kojom je potvrdio presudu Prvog opštinskog suda u Beogradu donetu u februaru 2007. godine,

33 U junu 2007. godine Opštinski sud u Novom Pazaru je usvojio tužbeni zahtev FHP podnet u ime Bošnjaka Fazlije Đerleka koji je u oktobru 1995. godine bio žrtva torture, kojom je Republika Srbija obavezana da na ime naknade štete isplati iznos od 500.000 dinara.

Prvi opštinski sud u Beogradu odbio je tužbu FHP podnetu u ime Antuna Siladeva, Hrvata iz Sente u Vojvodini koga su u septembru 1991. godine NN pripadnici VJ teško ranili na njegovom radnom mestu. FHP je, u zakonskom roku, uložio žalbu na tu presudu.

Opštinski sud u Nišu je u avgustu 2007. doneo presudu kojom su odgovorni za rasno motivisani napad na Roma Dragišu Ajdarevića obavezani da mu isplate odštetu u visini od 150.000 dinara. FHP je izjavio žalbu na ovu presudu.

U julu 2007., Prvi opštinski sud u Beogradu je doneo presudu kojom obavezuje državu Srbiju da Himzi Kamberoviću i Kasimu Hajdareviću, koji su bili izloženi mučenju u toku policijske akcije proukupljanja oružja u Sandžaku, u februaru 1994. godine, na ime obeštećenja isplati 1.690.000 dinara.

U oktobru 2007., Prvi opštinski sud u Beogradu je obavezao državu Srbiju da Muniru Šabotiću koga su 1994. godine zlostavljali pripadnici Državne bezbednosti u Novom Pazaru da bi iznudili lažan iskaz protiv optuženih funkcionera SDA, isplati odštetu u iznosu od 300.000 dinara. Advokat FHP je uložio žalbu na tu presudu.

Prvi opštinski sud u Beogradu u novembru 2007. doneo je presudu kojom je obavezao državu Srbiju da Aliji Haliloviću iz Novog Pazara isplati 1.300.000 dinara zbog 498 dana nezakonitog pritvora tokom 1993. i 1994. godine.

kojom je tužiocima Zoranu Todoroviću i Danijeli Bogojević dosuđena naknada nematerijalne štete u ukupnom iznosu od 1,220.000 dinara.³⁴

Okružni sud u Beogradu je 18. aprila 2007. potvrdio presudu Prvog opštinskog suda u Beogradu kojom je obavezao Republiku Srbiju da Đorđu Lazareviću zbog odgovornosti za torturu koju su nad njim izvršili pripadnici MUP-a Srbije u septembru 2000. godine, tokom protesta opozicije protiv režima Slobodana Miloševića, isplati odštetu u iznosu od 120.000 dinara.

2.7.2.3. Zastupanje žrtava prinudne mobilizacije

U 2007. godini FHP je nastavio da zastupa 53 žrtve prinudne mobilizacije u čije ime je u periodu od 1998. do 2001. godine pred sudovima u Srbiji pokrenuo sedam postupaka za naknadu štete. U ovom periodu sudovi su doneli šest presuda, od kojih je u pet utvrđena odgovornost države Srbije za nezakonito hapšenje i mobilizaciju izbeglica, te je zbog toga država obavezana da četrdeset devetorici izbeglica na ime naknade nematerijalne štete isplati sume od 40.000 (oko 500 evra) do 680.000 dinara (oko 8.500 evra).

59

2.7.2.4. Zastupanje pripadnika OTPOR-a

Tokom 2007. godine FHP je zastupao 11 pripadnika pokreta *OTPOR* zbog nezakonitog lišenja slobode u vreme vladavine Slobodana Miloševića, u čije ime je tokom druge polovine 2000. godine pokrenuo četiri postupka za naknadu štete. Vrhovni sud Srbije je u 2007. godini izrekao dve presude, čime je okončan postupak koji je FHP pokrenuo u ime 10 pripadnika pokreta *OTPOR*: država je obavezana da članovima *OTPOR*-a, nezakonito lišenim slobode, isplati ukupan iznos od 1,170.000 dinara.

2.7.2.5. Zastupanje žrtava ostalih vidova kršenja ljudskih prava

FHP je tokom 2007. godine nastavio da zastupa žrtve ostalih vidova kršenja ljudskih prava. U pet sudskih postupaka FHP je zastupao 10 žrtava kršenja prava na svojinu, protivpravnog iseljenja i diskriminacije.

2.7.2.6. Zastupanje žrtava kršenja ljudskih prava u krivičnim postupcima

Četvrti opštinski sud u Beogradu je 19. 4. 2007. godine doneo presudu kojom je Aleksandra Nikolića proglasio krivim zbog izvršenja krivičnog dela povreda ravnopravnosti građana, jer je kao radnik obezbeđenja u klubu *Akapulko* u Beogradu u julu 2003. godine zabranio ulazak trojici Roma. Sud je Aleksandru Nikoliću izrekao

³⁴ U noći između 21. i 22. januara 2003. godine grupa policajaca je greškom ušla u njihov stan u Kruševcu i pretukli Zorana Todorovića, dok su Danijelu Bogojević maltretirali.

uslovnu kaznu zatvora u trajanju od dve godine. Drugi optuženi, Aleksandar Sabo, oslobođen je odgovornosti.

2.7.2.7. Stvaranje kolekcije transkripata sa haških suđenja na B/H/S jezicima

Haški tribunal publikuje transkripte sa suđenja na engleskom i francuskom jeziku, zbog čega tužioci, sudije, pravnici, porodice žrtava i zainteresovani pojedinci iz država bivše Jugoslavije, koji ne govore te jezike, ne mogu steći potpuni uvid u tok haških suđenja. Kada je 12. 2. 2002. godine počelo suđenje Slobodanu Miloševiću, FHP je započeo sa pripremama za pokretanje projekta stvaranja kolekcije transkripata haških suđenja na B/H/S jezicima. Početkom 2004. godine počeo je sa transkribovanjem audio zapisa suđenja Slobodanu Miloševiću koja su se odvijala od 2002. godine. Do kraja februara 2007. godine završeno je transkribovanje i redaktura transkripata sa 476 dana suđenja.

Do kraja 2007. godine FHP je transkribovao audio zapis sa 731 dana suđenja, na oko 33.000 strana A4 formata, i to u predmetu Slobodan Milošević 476 dana suđenja, 60 u predmetu Naser Orić, 64 u predmetu Mitar Vasiljević i 131 u predmetu Mrkšić. Od januara do decembra 2007. godine FHP je transkribovao i izvršio redakturu ukupno 207 dana suđenja na 8.719 strana A4 formata. Do aprila je transkribovan audio zapis i uređen transkript na B/H/S jezicima sa 64 dana suđenja Slobodanu Miloševiću. Do kraja godine transkribovano je 12 dana suđenja u predmetu *Naser Orić* i 131 dan suđenja u predmetu *Mrkšić*.

60

3. Informisanje javnosti i *Outreach*

O svom radu na uspostavljanju tranzicione pravde, FHP informiše javnost, institucije Republike Srbije, međudržavne organizacije i za ljudska prava nevladine organizacije preko saopštenja, izveštaja, konferencija, biltena, Foruma za tranzicionu pravdu, konferencija za štampu, web stranice i publikacija. U 2007. FHP je objavio 67 saopštenja,³⁵ 11 biltena tranzicione pravde, jedan broj časopisa *Forum za tranzicionu pravdu*, jedan dokumentarni film, jedan video prikaz sa saslušanja žrtava, 45 tomova knjiga transkripta sa suđenja Slobodanu Miloševiću pred Haškim tribunalom na B/H/S jezicima, transkript sa okruglog stola *Presuda Međunarodnog suda pravde o genocidu* i pet izveštaja o stanju manjinskih prava na Kosovu.

35 Mediji objavljuju saopštenja FHP-a, najčešće *Danas*, prenoseći ih bez komentara, dok ih tabloidi *Kurir* i *Pravda* komentarišu i to uvek u negativnom tonu.

3.1. Informisanje javnosti

3.1.1. Kolekcija transkripata sa suđenja Slobodanu Miloševiću na B/H/S jezicima

U 2006. godini FHP je odštampao 11 knjiga transkripta sa suđenja Slobodanu Miloševiću, a u 2007. godini preostale 34 knjige, u 1.000 primeraka.

Knjige ne prate hronološkim redom suđenja, već se od od prve ido jedanaeste odnose na izvođenje dokaza Tužilaštva po optužnici za Kosovo, a knjige dvanaeste do dvadeset i šeste sadrže transkript suđenja na kojima je Odbrana izvodila dokaze u vezi sa oružanim sukobima i događajima na Kosovu.

Knjige od dvadeset i sedme do četrdeset i pete. odnose se na izvođenje dokaza Tužilaštva po optužnicama za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu.

Knjige su date tužilaštvima i sudovima za ratne zločine u Srbiji, Hrvatskoj, BiH i Crnoj Gori, advokatima koji učestvuju u suđenjima za ratne zločine, državnim ustanovama, bibliotekama, fakultetima, univerzitetskim profesorima istorije, prava, sociologije i političkih nauka, političkim partijama, organizacijama za ljudska prava, udruženjima porodica žrtava i istraživačima oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji. Na Kosovu je podeljeno 250 primeraka knjiga od prve do dvadeset i šeste, dok su u BiH i Hrvatskoj distribuirane knjige od dvadeset i sedme do četrdeset i pete. U Srbiji i Crnoj Gori distribuirana je cela serija, od prve do četrdeset i pete. Ukupno je podeljeno 800 primeraka, a 200 je sačuvano za vreme kada bude pokrenut društveni dijalog o ratnim zločinima i odgovornosti.

3.1.2. Regionalna debata: Presuda Međunarodnog suda pravde o genocidu

FHP je u septembru 2007. objavio trasnkript rasprave na Okruglom stolu o Presudi međunarodnog suda pravde (MSP) o genocidu, koji je održan 29. 6. 2007. u Beogradu. Knjiga je izdata na engleskom i srpskom jeziku u 500 primeraka. To je prva knjiga objavljena u regiji o presudi Međunarodnog suda pravde o genocidu u BiH. Osim učesnicima Okruglog stola, knjiga je podeljena javnim i univerzitetskim bibliotekama u državama bivše Jugoslavije. Sačuvano je 50 knjiga.

U knjizi su preneti mišljenja i stavovi učesnika rasprave, među kojima su i članovi bosanskog i srpskog tima. Tako se u knjizi može pročitati mišljenje Sakiba Softića, šefa tima BiH, da presuda nije donela pravdu, bar ne u meri u kojoj su to žrtve genocida očekivale, ali da veruje da će presuda pokrenuti proces promene Ustava BiH,

što se prvenstveno odnosi na promenu teritorijalne organizacije BiH, tj. ukidanje Republike Srpske.

Transkript sadrži argumentaciju učesnika iz Republike Srpske da je samo deo pripadnika Vojske i MUP-a Republike Srpske počinio genocid, što ne znači da je cela vojska i ceo MUP odgovoran. Eksperti iz Federacije BiH su tvrdili da je činjenica da su neki pripadnici Vojske i MUP Republike Srpske počinili genocid dokaz odgovornosti Vojske Republike Srpske i MUP-a Republike Srpske za počinjenje genocida. Učešće i odgovornost Srbije, prema njihovom mišljenju, dokazana je zato što je MSP utvrdio da je sukob u BiH bio međunarodni oružani sukob u kome su učestvovala Armija BiH i vojska SFRJ, tj. SRJ, odnosno sukcesor Srbija. Knjiga prenosi i reči članova srpskog tima da je njihov cilj bio sprečavanje povezivanja Srbije sa genocidom, u čemu su, po njima, „profesionalno – advokatski“ uspeali. Primedbe da MSP nije imao u vidu postojanje redigovanih delova dokumenata članovi srpskog tima su odbacili, tvrdeći da je Sud procenio da su takva dokumenta nepotrebna.

3.1.3. Etničke zajednice na Kosovu u 2006.³⁶

62

U septembru 2007. godine FHP je objavio izveštaj o poštovanju prava etničkih zajednica na Kosovu u 2006. godini, zajedno sa izveštajem o raspravi na Okruglom stolu održanom 17. 2. 2007. godine na albanskom, srpskom i engleskom jeziku. Izveštaj pod naslovom *Etničke zajednice na Kosovu u 2006. godini* štampan je u 500 primeraka. Publikacija je data institucijama na Kosovu i u Srbiji, UNMIK-u, ambasadama i kancelarijama članica Evropske zajednice, nevladinim organizacijama za ljudska prava i medijima. Izveštaj je u elektronskom formatu poslat na oko 300 adresa.

3.1.4. Časopis za tranzicionu pravdu

FHP je u aprilu 2007. godine objavio prvi broj časopisa *Forum za tranzicionu pravdu*, koji se bavi problemima i izazovima post konfliktnih društava u post jugoslovenskim zemljama u uspostavljanju pravde za nedela počinjena u oružanim sukobima.

Časopis sadrži tekstove o mehanizmima tranzicione pravde, primeni mehanizama tranzicione pravde u zemljama bivše Jugoslavije, dokumenta, kao što je izveštaj generalnog sekretara UN Kofija Anana o vladavini prava i tranzicionoj pravdi, izjavu preminulog Miroslava Deronjića, svedoka u predmetu *Milošević*, o formiranju *Crvenih beretki* u BiH i njegov susret sa bivšim načelnikom Državne bezbednosti Srbije, optuženim Jovicom Stanišićem, uoči ulaska srpskih snaga u Srebrenicu, kao i tekstovi u kategoriji *Izazovi tranzicione pravde*.

36 Izveštaj se u elektronskom formatu nalazi na web stranici FHP-a.

3.1.5. Bilten za tranzicionu pravdu

U 2007. godini FHP je objavio 11 biltena o tranzicionoj pravdi na engleskom i srpskom jeziku. U biltenima su objavljeni intervjui sa glavnom tužiteljkom Haškog tribunala Carlom del Ponte, bratom trojice braće Bytyqi koje su ubili pripadnici MUP-a Srbije nakon što su pušteni iz Okružnog zatvora u Prokuplju i sa vodećim aktivistom za ljudska prava u Peruu, Franciskom Soberonom. Pored toga, u biltenima je pisano o tužbama za nakandu štete za kršenje ljudskih prava u prošlosti, regionalnim konsultacijama civilnog društva o utvrđivanju istine o ratnim zločinima, suđenjima za ratne zločine, kao i o budućnosti haške arhive.

3.1.6. Prezentacija FHP-a na internetu

U decembru 2007. godine FHP je postavio novi web sajt, na kojem se nalaze saopštenja, bilteni, izveštaji, analize, transkripti sa suđenja, regionalnih konsultacija o utvrđivanju istine o prošlosti i okruglih stolova, video zapisi određenih događaja, transkripti sa javnih saslušanja žrtava i drugi sadržaji, prilozi i podaci iz oblasti tranzicione pravde i rada FHP-a na uspostavljanju odgovornosti, pravde i istine o ratnim zločinima.

3.1.7. Biblioteka

Biblioteka se sastoji od knjiga iz oblasti tranzicione pravde. Ukupno ima 2.674 knjiga i časopisa, od čega je 2.411 knjiga i 263 časopisa. Pored toga, u fondu biblioteke je i 101 fotokopija knjiga, za koje još nije nađen odgovarajući način elektronske katalogizacije. U 2007. godine FHP je nabavio ili dobio na poklon 272 publikacije, od čega 251 knjigu i 21 časopis.

3.2. Outreach

FHP organizuje javne skupove o pitanjima iz oblasti tranzicione pravde u formi konferencija, okruglih stolova, seminara, konsultacija, javnog saslušanja žrtava i promocija sudske istine. O svakom skupu FHP pravi video zapis koji postavlja na svoj portal na internetu. U 2007. godini FHP je napravio dokumentarni film o jedinici *Škorpioni*.

3.2.1. Čelebići 1992. godine - van svake sumnje

FHP je 24. 2. 2007. godine organizovao petu po redu konferenciju o ratnim zločinima, posvećenu sudskoj istini koju je utvrdio Haški tribunal i glasu žrtva. O ratnim zločinima nad srpskim civilima, meštanima sela u opštini Konjic u BiH i zatočenima u logoru *Čelebići*, govorili su istražitelji Tužilaštva i pravnici-saradnici u Pretresnom veću koje je donelo presudu u predmetu *Mucić i ostali*, a potom su žrtve, koje su bile

nezakonito zatvorene ili proterane iz svojih kuća, svedočili o nepravdi i patnji koje su lično doživeli. Konferencija je organizovana u saradnji sa *Outreach* kancelarijom Haškog tribunala u Beogradu. Konferenciju je pratilo 224 učesnika, među kojima su bili žrtve, predstavnici institucija Srbije i međunarodnih organizacija, članovi političkih partija i aktivisti nevladinih organizacija. Među učesnicima je bilo 70 studenata i maturanata iz Beograda, Novog Sada, Niša i Zrenjanina. Konferenciju su pratili predstavnici bošnjačkog udruženja *Izvor* iz Prijedora, pa je prvi put u regiji bivše Jugoslavije viđeno da žrtve iz jedne etničke zajednice javno iskazuju solidarnost sa žrtvama iz druge etničke zajednice. Ekipe *XY films* iz Sarajeva je napravila polučasovni video prikaz konferencije, koji je emitovale nekoliko lokalnih televizija u Srbiji.

3.2.1.1. Prikazivanje javnih debata na lokalnim televizijama

Četiri lokalne televizije, *Spektar* u Somboru, TV Mladenovac, TV Valjevo i TV Kuršumlija, prikazale su video zapise sa četiri konferencije posvećene sudskoj istini i glasu žrtava koje je FHP organizovao tokom 2005. i 2006. godine: *Srebrenica – van svake sumnje*, *Foča '92 – van svake sumnje*, *Prijedor – van svake sumnje* i *Čelebići 1992 – van svake sumnje*.

64

3.2.2. *Škorpioni - Spomenar*

FHP je producent dokumentarnog filma o jedinici *Škorpioni*, koja je streljala šest zarobljenika iz Srebrenice u julu 1995. godine i 14 albanskih žena i dece u martu 1999. godine na Kosovu.³⁷ Film je prikazan 10. 4. 2007. godine na televiziji B92, na dan kada je Veće za ratne zločine objavilo presudu petorici pripadnika jedinice *Škorpioni*. Nakon toga, film je u maju prikazan u Stokholmu, u junu u Njujorku i Vašingtonu, u julu u Evropskom parlamentu, na univerzitetu u Lindu, u Mančesteru, 18. 11. 2007. godine, u novinarskoj kući *Front line* u Londonu i na londonskom univerzitetu *Goldsmith* 21. 11. 2007. godine.

Do kraja godine film je prikazan na televizijama u BiH i na Kosovu. Pozvan je na festival dokumentarnih filmova u Zagrebu, u martu 2008, i Pragu, u junu 2008. FHP je napravio 500 kopija filma u DVD formatu: 200 kopija na engleskom i 300 kopija na srpskom. DVD je u sastavu male publikacije koja sadrži transkript filma.

³⁷ Veće za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu osudilo je Slobodana Medića zvanog Boca, komandanta jedinice i Branislava Medića na 20 godina zatvora, Peru Petraševića na 13, Aleksandra Medića na pet godina, dok je Aleksandra Vukova oslobodilo optužbi za ratni zločin prema Muslimanima iz Srebrenice.

3.2.3. Konferencije

U 2007. godini FHP je organizovao dve konferencije, pet okruglih stolova, jedan seminar i javnu diskusiju o rezultatima Haškog tribunala u vreme tužiteljice Karle del Ponte.

3.2.3.1. *Od nekažnjivosti do odgovornosti*

FHP je 17. marta 2007. godine u Beogradu organizovao konferenciju *Od nekažnjavanja do odgovornosti*, na kojoj je učestvovalo 148 pojedinaca, među kojima je bilo studenata i srednjoškolaca. Učesnici su raspravljali o nekažnjivosti ratnih zločina, spremnosti institucija da se suoče sa tim problemom i ulozi medija i novinara u stvaranju kulture odgovornosti za zločine iz prošlosti. U sesiji pod nazivom *Politički i etnički motivisana ubistva* govorilo se o nekažnjivosti učinilaca brojnih krivičnih dela sa političkom i etničkom pozadinom, o suđenjima za politički motivisana ubistva i pritiscima na sud.

3.2.3.2. **Regionalna debata: Presuda Međunarodnog suda pravde o genocidu**

FHP je 29. juna 2007. godine u Beogradu organizovao regionalnu debatu o presudi Međunarodnog suda pravde o genocidu. U raspravi je učestvovalo 35 eksperata iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije. Debatu je pratilo 60 posmatrača: studenti, predstavnici nevladinih organizacija, udruženja žrtava iz Srebrenice i međunarodnih institucija i ambasada. Među učesnicima su bili članovi tima Bosne i Hercegovine koji su zastupali tužbu i članovi tima Srbije koji su zastupali odbranu. Debata se odvijala u okviru tri sesije: *Pravna analiza merituma presude, Moralne, etičke i političke posledice presude, Pitanja i odgovori*. U toj poslednjoj sesiji govorile su žrtve, majke i deca stradalih u Srebrenici. Brojni pisani i elektronski mediji iz Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine izvestili su o konferenciji, navodeći stavove i argumente učesnika. Konferencijom su se bavili i *Radio Slobodna Evropa, ARD i Deutsche Welle*.

3.2.3.3. **Karlina lista**

FHP je 13. decembra 2007. godine u saradnji sa Centrom za kulturnu dekontaminaciju, u *Paviljonu Veljković* u Beogradu, prikazao fim *Karlina lista* i tim povodom razgovor o uspehu, problemima i izazovima Haškog tribunala u vreme dok je Carla del Ponte bila glavni tužilac. Dokumentarni film je istog dana prikazan u Sarajevu, Zagrebu i Hagu. Organizacija *Pravo ljudski* je u saradnji sa IDC u Sarajevu prikazala *Karlinu listu*, u Zagrebu u saradnji sa Dokumentom, a u Hagu u saradnji sa Stichting Movies That Matter. Panelisti u Beogradu bili su Nataša Kandić, Biljana Kovačević Vučo, predsednica YUCOM-a, Borka Pavićević, direktorka Centra za kulturnu dekontaminaciju i Dejan Anastasijević, novinar nedeljnika *Vreme* i svedok na suđenju Slobodanu Miloševiću. Učesnici su pohvalili upornost i energiju tužiteljke Carle

del Ponte, koja je uspela da privede pravdi veliki broj haških optuženika, ali ne i dvojicu najtraženijih, Ratka Mladića i Radovana Karadžića. Učesnici su takođe ukazali da je najveći doprinos Haškog tribunala, i Carle del Ponte, u tome da su suđenjima ratnim liderima prekinuli kulturu nekažnjavanja u državama bivše Jugoslavije.

Film je prikazan poslednjeg dana mandata Carle del Ponte kao glavne tužiteljke Haškog tribunala. FHP je napravio desetominutni video zapis sa projekcije filma.

3.2.3.4. Seminar o reparacijama

FHP je u decembru u Beogradu organizovao seminar posvećen pitanju reparacija žrtvama kršenja ljudskih prava u prošlosti. Predavači, međunarodni eksperti, govorili su o pravu žrtava na reparacije, iskustvu drugih zemalja, ulozi civilnog društva, posebno organizacija za ljudska prava i udruženja žrtava u procesu predlaganja, formulisanja i razvoja programa reparacija. Panelisti su bili eksperti Međunarodnog centra za tranzicionu pravdu (ICTJ) i Francisko Soberon, osnivač i direktor APRO-DEH-a. Francisko Soberon je jedan od vodećih aktivista za ljudska prava u Peruu i svetu. Seminaru je prisustvovalo oko 90 učesnika, predstavnika organizacija za ljudska prava, udruženja porodica žrtava i udruženja logoraša iz BiH, Hrvastke, Srbije, Crne Gore i sa Kosova.

66

3.2.3.5. Okrugli sto o poštovanju prava etničkih zajednica na Kosovu u 2006. godini

Izveštaj *Etničke zajednice na Kosovu u 2006.* je predstavljen na okruglom stolu 14. 2. 2007. godine u Prištini/Prishtinë, na kojem je učestvovalo 26 pripadnika manjinskih zajednica i 46 predstavnika centralnih, lokalnih i međunarodnih institucija na Kosovu. O okruglom stolu i nalazima FHP - Kosovo izvestili su Radio-televizija Kosova, RTV 21, *Koha Ditore*, *Zeri*, *Yeni Donem*, *Alem*, a od stranih medija Glas Amerike i AFP. Što se tiče medija iz Srbije, o događaju su izvestili dnevni list *Danas* i produkcijska kuća *Mreža*.

3.2.3.6. Okrugli stolovi o primeni Zakona o upotrebi jezika i Zakona protiv diskriminacije na Kosovu

Tokom 2007. godine FHP - Kosovo je organizovao tri okrugla stola: o primeni Zakona o upotrebi jezika u procesu obrazovanja manjina na Kosovu, primeni Zakona o upotrebi jezika u institucijama na Kosovu i primeni Zakona protiv diskriminacije i Zakona o upotrebi jezika u javnim preduzećima na Kosovu.

Okrugli sto o primeni Zakona o upotrebi jezika u procesu obrazovanja na Kosovu održan je 9. 7. 2007. godine u Prištini/Prishtinë. Osnovni dokument za diskusiju je bio izveštaj FHP - Kosovo, koji su svi učesnici dobili pre održavanja rasprave.

Ukupno je učestvovalo 34 predstavnika opštinskih direktorata za obrazovanje i predstavnika Ministarstva za nauku i tehnologiju Vlade Kosova (MONT). U radu okruglog stola učestvovali su i nastavnici onih škola u kojima se obrazuju učenici iz manjinskih zajednica na Kosovu. Sa okruglog stola izveštavali su RTK i RTV 21. Drugi okrugli sto, povodom objavljivanja Izveštaja o primeni Zakona o upotrebi jezika u institucijama na Kosovu, održan je 22. 10. 2007. godine u Prištini/Prishtinë. Svi učesnici dobili su izveštaj pre okruglog stola. U raspravi učestvovalo je 35 predstavnika lokalnih i centralnih kosovskih institucija, međunarodnih nevladinih organizacija i misije OEBS-a na Kosovu. Skup su pratili novinari RTV 21, Radio Blue Sky i RTK. Treći okrugli sto, o primeni Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o upotrebi jezika u javnim preduzećima na Kosovu, na osnovu izveštaja FHP - Kosovo, održan je 24. 12. 2007. godine, takođe u Prištini/Prishtinë. U raspravi je učestvovalo 32 predstavnika javnih preduzeća, UNMIK-a, UNHCR-a i lokalnih nevladinih organizacija. RTK, RTV 21, i Radio Kosovo izveštavali su sa ovoga okruglog stola. Pomenuti okrugli stolovi izazivaju veliku pažnju političke javnosti i medija na Kosovu.

4. Regionalna saradnja

67

Regionalne partnerske organizacije, FHP, IDC i Dokumenta, 6. 4. 2004. godine potpisale su Protokol o saradnji na dokumentovanju ratnih zločina i borbi protiv nekažnjivosti u državama bivše Jugoslavije. U protekloj godini partnerske organizacije održale su tri sastanka na kojima su diskutovale o postojećim projektima i zajedničkom regionalnom programu tranzicione pravde 2008-2009. Program je finalizovan u decmbru 2007. Čine ga sledeći projekti: izgradnja zajedničkog informacionog sistema, sprovođenje regionalnih konsultacija o utvrđivanju i kazivanju činjenica o ratnim zločinima, praćenje nacionalnih suđenja za ratne zločine, popis stvarnih žrtava i praćenje procesa uspostavljanja tranzicione pravde na regionalnom nivou. Pored toga, partnerske organizacije su održale dva sastanka sa svojim međunarodnim partnerom, Međunarodnim centrom za tranzicionu pravdu (ICTJ), o konsultacijama za formiranje regionalnog tela za utvrđivanje činjenica o nedelima u prošlosti.

U 2007. godini partnerske organizacije su imale dva zajednička regionalna projekta: Praćenje nacionalnih suđenja za ratne zločine³⁸ i Konsultacije civilnog društva o utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima.

38 O praćenju nacionalnih suđenja videti u delu Pravda i reforma institucija, u bloku o nacionalnim suđenjima za ratne zločine u Srbiji, Hrvatskoj, BiH i na Kosovu.

4.1. Konsultacije civilnog društva o utvrđivanju i kazivanju činjenica o ratnim zločinima

Prvi sastanak o utvrđivanju i kazivanju istine o prošlosti regionalne partnerske organizacije organizovale su 5. 9.2005. godine u Beogradu, uz ekspertsku podršku ICTJ. Na tom sastanku govorio je Juan Mendez, perdsednik ICTJ. Učestvovalo je 15 predstavnika nevladinih organizacija za ljudska prava iz regije. Učesnici su se složili da postoji društvena potreba za efikasnim i nezavisnim regionalnim instrumentom za utvrđivanje i kazivanje istine o nedelima u prošlosti. Učesnici su ocenili da formiranje takvog mehanizma zahteva međunarodnu podršku, kao i široku podršku civilnog društva, uključujući, pored nevladinih organizacije za ljudska prava, i udruženja žrtava i organizacija mladih. Nakon pomenutog inicijalnog sastanka, partnerske organizacije su počele sa pripremama za organizovanje konsultacija. Opredelile su se za stvaranje koalicije i konsultacija u formi regionalnih foruma i diskusije u manjim grupama, u formi nacionalnih i regionalnih konsultacija.

68

Do kraja 2007. godine, FHP, Documenta i IDC organizovali su prvi Regionalni forum u Sarajevu, i drugi u Zagrebu. U svakom forumu bilo je preko 300 učesnika: predstavnici udruženja žrtava, veterana i izbeglica, politički analitičari, istoričari, sociolozi, sudije i tužioci, članovi političkih partija, poslanici u nacionalnim parlamentima i predstavnici međunarodnih institucija i nevladinih organizacija za ljudska prava. Regionalne konsultacije u okviru malih grupa (35 učesnika) održane su sa umetnicima u decembru 2006. u Beogradu, a u toku 2007. godine sa mladima, novinarima i organizacijama za ljudska prava. U 2007. godini održane su takođe i nacionalne konsultacije sa mladima.

Inicijalni sastanak sa predstavnicima udruženja žrtava iz svih post jugoslovenskih zemalja, u organizaciji MKNL (ICMP), održan je 3. 3. 2007. godine u Brčkom (BiH). Partnerske organizacije su predstavile regionalnu inicijativu o utvrđivanju i kazivanju istine, kao i rezultate poimeničnog popisa stradalih i nestalih u BiH. Predstavnici udruženja iz Srbije i Republike Srpske imali su kritički stav prema FHP-u, zamerajući navodno zanemarivanje srpskih žrtava, dok su predstavnici udruženja žrtava iz Hrvatske i Federacije BiH hvalili saradnju sa FHP-om. Svi učesnici sastanka, njih 34, podržali su regionalni pristup u utvrđivanju istine o ratnim zločinima.

4.1.1. Prvi Regionalni forum

Utvrđivanje istine u post konfliktnom periodu: inicijative i perspektive

Forum je održan 5. i 6. 5. 2006. godine u Sarajevu, uz učešće organizacija za ljudska prava i udruženja žrtva iz država sa teritorije bivše Jugoslavije, predstavnika Haškog tribunala, Suda i Tužilaštva BiH, članova Predsedništva BiH, međunarodnih i regio-

nalnih eksperata za tranzicionu pravdu, predstavnika Ureda Visokog predstavnika u BiH, misije OEBS-a, kao i članova Radne grupe parlamentarnih političkih partija koja u saradnji sa američkim Institutom za mir priprema predlog zakona za osnivanje nacionalne komisije za utvrđivanje istine i poverenja u BiH.

Učesnici konferencije su iskazali podršku suđenjima pred Haškim tribunalom, kao i nacionalnim suđenjima za ratne zločine, kako bi se utvrdila individualna krivična odgovornost počinilaca ratnih zločina, svesni da krivična suđenja nisu dovoljna da bi se utvrdila istina o neposrednoj prošlosti, obezbedila pravda za žrtve i sprečilo ponavljanje nasilja. U raspravi je naglašena potreba za javnim debatama i širokim konsultacijama o načinima i inicijativama za utvrđivanje istine, koje bi se odvijale u okviru civilnog društva, parlamenta i drugih institucija. Učesnici su podržali predlog organizatora foruma da nakon konsultacija u okviru civilnog društva pozovu parlamente post jugoslovenskih zemalja da pokrenu raspravu o instrumentima za suočavanje sa prošlošću, donesu program i odrede strategije za uspostavljanje pravde u odnosu na kršenje ljudskih prava u prošlosti. U raspravi je naglašen značaj regionalnog pristupa u utvrđivanju istine i potreba za jačanjem regionalne saradnje u vezi sa suđenjima za ratne zločine. Učesnici su ohrabрили organizatore sarajevske konferencije da nastave sa regionalnim konsultacijama o inicijativama i perspektivama za utvrđivanje istine i u raspravu uključe udruženja žrtava, veterana, izbeglica i raseljenih lica, novinare, umetnike, pisce, istoričare, eksperte i predstavnike političkih partija i institucija.

69

4.1.2. Drugi Regionalni forum

Utvrđivanje istine o ratnim zločinima i sukobima

Forum je održan 8. i 9. 2. 2006. godine u Zagrebu. Na forumu je učestvovalo oko 300 predstavnika udruženja žrtava, veterana, izbeglica i aktivista organizacija za ljudska prava iz regiona, kao i predstavnici međunarodnih organizacija, pravosuđa iz Hrvatske, BiH i Srbije i MKTJ. Na skupu su još bili umetnici, istoričari, novinari i poslanici parlamenata iz regiona. Učesnici Foruma su doneli sledeće zaključke: „Postoji društvena potreba za razgovorom i kritičkim preispitivanjem vlastite odgovornosti za teško nasleđe prošlosti kao i za dokumentiranje svih slučajeva stradanja i počinjene nepravde prema svim žrtvama bez obzira na njihovu etničku, političku i socijalnu pripadnost. Regionalne partnerske organizacije, Documenta, Fond za humanitarno pravo i Istraživačko-dokumentacioni centar nastaviti će organizirati javne rasprave i konzultacije u okviru civilnog društva, kako bi energičnije poticali vlade i parlamente u regiji na sudjelovanje u raspravi o procedurama i modelu utvrđivanja i kazivanja istine te osigurali poštovanje dostojanstva žrtava i stvaranja kulture odgovornosti. Neophodnost regionalnog pristupa u utvrđivanju i kazivanju istine u praksi se potvrdila kroz uspostavljenu suradnju u regiji, između tužiteljstava, sudova, organizacija

za ljudska prava i udruga žrtava, što je doprinijelo da se u suđenjima za ratne zločine čuje glas žrtava. Umjetnici su nedvosmisleno iskazali spremnost za suprotstavljanje poricanju, lažima, prešućivanjima i pokušajima preoblikovanja činjenica o prošlosti putem svojih djela. Regionalne partnerske organizacije će poticati suradnju vladinih institucija, udruga žrtava, organizacija za ljudska prava te znanstvenih institucija u zagovaranju rasprave i konzultacija o mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje istine o prošlosti. Regionalne partnerske organizacije organizirati će forume o tranzicijskoj pravdi na Kosovu, u Crnoj Gori, uz uključivanje organizacija civilnog društva iz Makedonije i Slovenije. Najkasnije početkom 2008. objedinjavanjem rasprava sa foruma i konzultacija sa udrugama žrtava i drugim grupama i organizacijama unutar civilnog i političkog društva, bolje će se vidjeti što su sudionici iskazali tijekom rasprava i konzultacija te će se identificirati potrebe udruženja žrtava i drugih društvenih grupa u odnosu na nepravde počinjene u prošlosti, kao i potreba za istinom i pravdom. Vrlo važnu ulogu u procesu utvrđivanja i kazivanja istine ima arhiva Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, koja mora biti dostupna svima u regiji i sačuvana za buduće generacije. Svi sudionici konferencije su se složili da je poimenični popis žrtava potreban zbog stvaranja povjesnog sjećanja i sprečavanja pokušaja preoblikovanja prošlosti. Regionalne partnerske organizacije krajem svibnja 2007. organizirati će slijedeći forum u Beogradu. U međuvremenu će biti organizirane konzultacije sa udrugama žrtava, veterana i drugim marginaliziranim grupama, kao što su žene, izbjeglice i mladi, ali i profesionalnim grupama te ekspertima za tranzicijsku pravdu.”

4.1.3. Nacionalne konsultacije

IDC je 27. juna 2007. u Sarajevu organizovao konsultacije sa mladima Bosne i Hercegovine. Pored učesnika iz IDC-a i FHP-a, na konsultacijama su učestvovali predstavnici devet organizacija mladih: Quaker Peace Social Witness [QPSW], omladine Liberala BiH, Forum mladih – Ekonomski fakultet, IAN-a, Civitas-a, Omladinske informativne agencije, Pravnog fakulteta u Sarajevu i Inicijative mladih za ljudska prava. Učesnici su istakli da obrazovni sistem treba da prati proces suočavanja sa prošlošću, i da predmet Ljudska prava mora biti deo formalnog obrazovnog sistema. Učesnici smatraju da mladi moraju imati pristup činjenicama o prošlosti i mogućnost njihovog prenošenja drugima, kroz peer to peer edukaciju. FHP je 8. 7. 2007. godine u Beogradu održao konsultacije sa mladima o mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje istine, na kojima je učestvovalo 24 aktivista nevladinih organizacija, studentskih udruženja, podmlatka političkih stranaka i Inicijative mladih za ljudska prava iz Srbije. Učesnici su se saglasili da je regionalni pristup viđen kao važan zbog same činjenice da su i sami ratovi bili regionalnog karaktera te bi svaka lokalizacija mogla ograničiti proces suočavanja. Ključni značaj u konsultacijama mladi su dali pitanju institucionalizacije procesa suočavanja i to kako kroz

stvaranje komisije koja bi za zadatak imala prikupljanje činjenica i njihovo prezentovanje, tako i kroz uticaje na državne organe da takvu instituciju priznaju i podrže. Učesnici su ukazali na značaj izgradnje mehanizma za utvrđivanje istine odozdo nagore – od civilnog društva ka državi, a ne obrnuto. Problemi mladih proizlaze iz nasleđa prošlosti: apatija, nezainteresovanost, nedovoljna regionalna mobilnost i neinformisanost o činjenicama.

Postoji potreba da se menja obrazovni sistem, najpre preduzimanjem manjih koraka kako bi se „ušlo“ u sistem, saradnjom sa nastavnicima građanskog vaspitanja koja bi postepeno dovela i do direktnog kontakta sa učenicima osnovnih i srednjih škola. Učesnici su odabrali ključne reči koje najbolje predstavljaju njihovo mišljenje o suočavanju sa prošlošću: **aktivizam, regionalno povezivanje i institucionalizacija**. Documenta je 20. 7. 2007. godine u Zagrebu organizovala konsultacije sa organizacijama mladih o suočavanju s prošlošću. Učestvovalo je 17 aktivista i predstavnika nevladinih organizacija, studentskih udruženja, podmlatka političkih stranaka i predstavnika studentskih organizacija. Učesnici su doneli sledeće preporuke:

„Potrebno je u okviru obrazovnog sustava iznaći mehanizme koji će na primjeren način i multiperspektivno prezentirati mladima činjenice iz novije hrvatske povijesti te u tu svrhu organizirati kontinuirane radionice za srednjoškolce/ke. Organizirati nacionalne i regionalne volonterske kampove koji bi bili fokusirani na mirovnu edukaciju i suočavanje s prošlošću. Organizirati kreativne radionice na kojima bi se prorađivala pitanja vezana uz suočavanje s prošlošću, u čijem se sklopu mogu zajednički izgraditi postavi pod imenom *Naš muzej na tri dana*. Jačati saradnju sa školama. Bilo bi važno organizirati regionalnu konferenciju posvećenu različitim aktivnostima na suočavanju s prošlošću. Zbog toga je potrebno mapirati postojeće inicijative i projekte civilnog društva koje se odnose na suočavanje sa prošlošću.“

4.1.4. Regionalne konsultacije sa mladima

U konsultacijama sa mladima, 21. 10. 2007. godine u Beogradu, učestvovalo je 37 mladih iz Hrvatske, BiH, Srbije, Crne Gore, Slovenije, Makedonije i sa Kosova. Konsultacije je pratilo 10 posmatrača.

Mladi podržavaju regionalnu inicijativu za utvrđivanje činjenica o počinjenim ratnim zločinima. Oni svoju ulogu vide u stvaranju pozitivnog konteksta u regiji za podršku Regionalnog tela za utvrđivanje i kazivanje činjenica. U tom kontekstu pomenute su putujuće regionalne škole, volonterski kampovi, zatim razni seminari i treninzi za obrazovanje mladih za tranziciju pravdu. Postojeće škole za ljudska prava mogu deo svog sadržaja da fokusiraju na instrumente tranzicije pravde. Mladi vide svoju ulogu, kao i ulogu drugih učesnika u konsultacijama, u uključivanju u debatu o mandatu Regionalnog tela. Pomenuti su poimenični popis žrtava i javno

imenovanje mesta masovnih ratnih zločina kao važni zadaci Regionalnog tela. Mladi smatraju da inicijativa za formiranje Regionalnog tela za utvrđivanje činjenica mora imati legitimitet u odnosu prema nacionalnim vladama i UN tako što će biti transparentno podržana od strane civilnog društva. Ta podrška može biti u stvaranju široke regionalne koalicije ili peticije za formiranje Regionalnog tela. Potrebno je stvaranje interaktivnog internet portala prošlih događaja, koji bi prikupljao i objavljivao video i audio zapise, fotografije, dokumenta, sudske spise, svedočanstva, dokumentarne filmove i druge materijale koji doprinose utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima i oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji. Informisanje i edukovanje mladih na osnovu činjenica uslov je izgradnje budućnosti, vrednosti i poštovanja ljudskih prava. Uslov za to je utvrđivanje činjenica koje su regionalno prihvaćene, a to se može postići samo u dijalogu. Mladi će koristiti razne forme saradnje za podsticanje regionalnog dijaloga o počinjenim ratnim zločinima, o ljudskim pravima, o slobodama i o politikama za mlade u okviru volonterskih kampova, regionalnih putujućih škola, izložbi, treninga, seminara itd. U okviru regionalnog dijaloga treba ustanoviti zajedničko reagovanje povodom poricanja ratnih zločina koji su sudskim odlukama potvrđeni ili veličanja optuženih za ratni zločin i genocid. Potrebno je sprovesti mapiranje inicijativa i projekata u regiji koji se bave suočavanjem sa prošlošću i koji mogu da podrže regionalnu inicijativu za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima. Na osnovu toga se mogu utvrditi praznine i pokrenuti sinergija za nove aktivnosti i projekte. Pored regionalnog konteksta, lokalni i nacionalni nivo su važni za podršku inicijative za formiranje Regionalnog tela za utvrđivanje i kazivanje činjenica. Aktiviranje mladih zavisi od primene youth friendly pristupa. Informacije i komunikacija o činjenicama o prošlosti moraju biti kreirane u skladu sa stilom, jezikom, porukom i pristupom mladih prema prošlosti i budućnosti. Multidisciplinarni pristup je prihvatljiv za mlade.

4.1.5. Regionalne konsultacije sa novinarima

Konsultacije su organizovane 29. 9. 2007. u Sarajevu, u saradnji sa Udruženjem/ Udrugom BH novinari, Nezavisnim društvom novinara Vojvodine, Nezavisnim udruženjem novinara Srbije, Međunarodnim centrom za obrazovanje novinara (Hrvatska) i Međunarodnim centrom za tranzicionu pravdu (ICTJ). Učestvovao je 31 novinar, dvoje aktivista organizacija mladih i tri predstavnika Međunarodnog centra za tranzicionu pravdu.

Učesnici su naglasili da je stvaranje regionalnog javnog konteksta u kojem će se utvrđivati i saopštavati činjenice o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji uslov prekida sa nasleđem prošlosti i izgradnje demokratske budućnosti.

Složili su se da je stvaranje javnog mnjenja na regionalnom nivou koje podržava utvrđivanje i saopštavanje istine koju govore činjenice jedini pristup kojim se mogu sprečiti manipulacije žrtvama i ponavljanje zločina u budućnosti.

U okviru konkretnih inicijativa, učesnici su predložili ustanovljenje Regionalnog žurnala, sa priložima o suđenjima za ratne zločine, dokumentarnim zapisima i reportažama koje se tiču ratnih zločina i društvenog odgovora na njih, koji bi emitovale jednom mesečno javne televizije u regiji. Najpre bi sadržaj žurnala činili prilozi o ratnim zločinima koji su emitovani na nacionalnim javnim televizijama, a kasnije bi, u skladu sa finansijskim mogućnostima, mogao biti obogaćen priložima specijalno pripremljenim za žurnal. Organizatori regionalnih konsultacija su preuzeli obavezu da od direktora i urednika informativnih programa javnih televizija u regiji zatraže podršku za stvaranje i emitovanje regionalnog žurnala. Učesnici su, takođe, predložili stvaranje Regionalnog portala *Suočavanje sa prošlošću*, na kojem bi se čuvali materijali koji se bave ratnim zločinima i prekidom sa prošlošću: filmovi, reportaže, video zapisi, usmena istorija, fotografije, tekstovi, knjige i drugo.

73

4.1.6. Regionalne konsultacije sa organizacijama za ljudska prava

Konsultacije sa 33 predstavnika organizacija za ljudska prava iz Srbije, BiH, Hrvatske, sa Kosova, iz Crne Gore, Makedonije i iz Slovenije, uz učešće troje mladih koji su učestvovali u regionalnim konsultacijama sa mladima, i prisustvu 20 posmatrača održane su 29.10.2007. u Beogradu.

Organizacije za ljudska prava iz post-jugoslovenskih zemalja podržavaju inicijativu za osnivanje regionalnog, nezavisnog i zvaničnog tela koje bi se bavilo utvrđivanjem i kazivanjem činjenica o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji. Prioritet organizacija za ljudska prava je formiranje koalicije koja će javno zagovarati stvaranje tog tela. Regionalno telo za utvrđivanje i kazivanje činjenica o ratnim zločinima mora biti fokusirano na žrtve, zbog čega je važno stvaranje javne platforme za saslušanje žrtava. Organizacije za ljudska prava podržavaju sprovođenje poimeničnog popisa žrtava u Srbiji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i na Kosovu, koji je već obavljen u BiH. Stvaranje portala na kojem bi se čuvali materijali koji se odnose na suočavanje se prošlošću prioritet je u daljoj saradnji organizacija za zaštitu ljudskih prava. Učesnici smatraju da je potrebno što pre započeti razgovor o karakteru regionalnog tela za utvrđivanje i kazivanje istine, i pre svega definisati njegove ciljeve, mandat, strukturu i metod rada.

4.2. Trening za posmatrače nacionalnih suđenja za ratne zločine

Regionalna partnerska organizacija Documenta i Centar za mir, nenasilje i ljudska prava iz Osijeka (Hrvatska), koordinator projekta Praćenje nacionalnih suđenja za ratne zločine, organizovali su 29. i 30. 11. 2007. trening za posmatrače nacionalnih suđenja za ratne zločine.

5. Petnaest godina FHP

Petog decembra 2007. FHP je svečano obeležio 15 godina svog rada. Događaj je bio posvećen prvim godinama rada, kada je osnovna delatnost FHP-a bila dokumentovanje ratnih zločina i kršenje ljudskih prava u vezi sa oružanim sukobima. O ličnom radu na dokumentovanju ratnih zločina i policijske represije govorili su Ivanka Kostić, Danica Vučenić, Sanda Kosanović, Filip Švarm i Nora Ahmetaj. O tim prvim godinama rada FHP-a govorio je i prvi predsednik Saveta, profesor Dejan Janča. Gostima je predstavljena Natalija Lazić, devojka iz Velikog Gradišta, za koju je izvršna direktorka Nataša Kandić rekla da se hrabro pobunila protiv nepravde, a njena zamenica Sandra Orlović dodala da je Natalija zbog zaštite romskog dečaka završila na sudu kao *klevetnica* samo zato što se usudila da progovori o seksualnim zloupotrebama maloletnog Roma.

74

6. Podrška donatora

Rad FHP-a u 2007. godini, preko projekata i kroz institucionalnu podršku, podržali su sledeće fondacije, agencije i ambasade: Austrian Development Agency, Charles Stewart Mott fondacija, Savet Evrope, Evropska komisija, Fond za otvoreno društvo u Srbiji, Kosovska fondacija za otvoreno društvo, Švedski helsinški komitet za ljudska prava, Institut za otvoreno društvo, Institut za mir SAD, Nacionalna zadužbina za demokratiju SAD, Freedom House, Impunity Watch, King Baudouin fondacija, Finska fondacija za ljudska prava (KIOS), Robert Bosch fondacija, Tides fondacija, USAID, OAK fondacija, Ministarstvo za inostrane poslove Švajcarske, Ministarstvo za inostrane poslove Nemačke, kao i britanska, holandska i ambasada SAD u Beogradu.

U 2007. godini dve revizorske kompanije su pregledale finansijsko poslovanje i izveštaje FHP-a: firma *Konsultatnt-revizija* i inostrana revizorska kuća *Fabel, Werner&Schnittke GmbH*. Izveštaji obe revizorske kuće govore o visoko profesionalnom finansijskom sistemu i poslovanju Fonda za humanitarno pravo.

Sadržaj

Misija	3
Rezime	3
1. Dokumentovanje i pamćenje	8
1.1. Istraživanje	8
1.1.1. Popis stradalih i nestalih na Kosovu – Kosovska knjiga pamćenja	9
1.1.1.1. Identifikacija žrtava	10
1.1.1.2. Pisanje Kosovske knjige pamćenja	10
1.1.1.2.1. Pimeri zapisa o žrvama	10
1.1.2. Kolekcija usmene istorije o događajima u prošlosti	12
1.1.3. Praćenje poštovanja prava etničkih manjina na Kosovu	12
1.1.3.1. Godišnji izveštaj o poštovanju pravu etničkih zajednica na Kosovu u 2006	13
1.1.3.2. Istraživanje primene zakona u praksi	13
1.2. Transfer haške arhive	16
1.3. Zaštita dokumentacije o ratnim zločinima	18
1.3.1. Arhiviranje štampane i DVD dokumentacije	18
1.3.2. Digatalizacija arhive	19
1.4. Baza podataka o ratnim zločinima i povredama ljudskih prava	21
1.4.1. Unapređenje Baze podataka	22
2. Pravda i reforma institucija	22
2.1. Suđenja za ratne zločine u Srbiji	22
2.1.1. <i>Slučaj Lekaj</i>	23
2.1.2. <i>Slučaj Škorpioni</i>	23
2.1.3. <i>Slučaj Emini</i>	24
2.1.4. <i>Slučaj Pakšec</i>	25
2.1.5. <i>Slučaj Morina</i>	25
2.1.6. <i>Sučaj Bytyqi</i>	26
2.1.7. <i>Slučaj Ovčara</i>	26
2.1.8. <i>Slučaj Zvornik</i>	26
2.1.9. <i>Slučaj Suva Reka</i>	27
2.1.10. <i>Slučaj Orahovac</i>	28
2.1.11. <i>Slučaj Dubrovnik</i>	29
2.1.12. <i>Slučaj Tuzlanska kolona</i>	29
2.1.13. <i>Slučaj Slunj</i>	30
2.1.14. <i>Slučaj Lovas</i>	31
2.2. Podrška svedocima/žrtvama u suđenjima za ratne zločine u Srbiji	31
2.2.1. <i>Slučaj Škorpioni</i>	31
2.2.2. <i>Slučaj Ovčara</i>	31
2.2.3. <i>Slučaj Zvornik</i>	32
2.2.4. <i>Slučaj Suva Reka</i>	33
2.2.4.1. Rasvetljavanje konteksta događaja	34
2.2.5. <i>Slučaj Bytyqi</i>	34

2.2.6. Slučaj Lovas	35
2.3. Suđenja za ratne zločine pred Odjelom za ratne zločine Suda BiH	35
2.3.1. Slučaj Šimšić - Višegrad.....	36
2.3.2. Slučaj Kravica.....	36
2.3.4. Slučaj Kurtović	37
2.3.5. Slučaj Lašvanska dolina	38
2.3.6. Slučaj Rašević i Todović.....	39
2.4. Suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj	39
2.4.1. Slučaj Cerna.....	40
2.4.2. Slučaj Medački Džep.....	40
2.4.3. Slučajevi Selotejp i Garaža	41
2.4.4. Slučaj Koranski most.....	42
2.4.5. Slučaj Mikluševci	42
2.4.6. Slučaj Paulin Dvor.....	43
2.5. Suđenja za etnički motivisana krivična dela i ratne zločine na Kosovu.....	44
2.5.1. Slučaj Kiqina.....	44
2.5.2. Slučaj Morina	44
2.5.3. Slučaj Kurteshi i Sylejmani	45
2.5.4. Slučaj Kurti	46
2.5.5. Slučaj Islami i drugi	46
2.5.6. Slučaj Gashi	47
2.5.7. Slučaj Krasniqi	47
2.5.8. Slučaj Jakupi	48
2.5.9. Slučaj Jakupi II	48
2.5.10. Slučaj Fejza	49
2.5.11. Slučaj maloletni A. D.....	49
2.5.12. Slučaj Simić.....	50
2.5.13. Slučaj Vučković	50
2.5.14. Slučaj Ejupi	51
2.5.15. Slučaj Esmi Hamza i maloletni A. K.....	51
2.5.16. Slučaj KPS.....	52
2.5.17. Slučaj Runjeva	52
2.5.18. Slučaj Musliu.....	52
2.5.19. Slučaj silovanje	53
2.5.20. Slučaj ubistva maloletnika u Gračanici.....	53
2.5.21. Slučaj Lapska grupa.....	54
2.6. Impunity watch	54
2.7. Reparacije.....	55
2.7.1. Promocija manjinskih prava putem novčanih kompenzacija	56
2.7.2. Zastupanje žrtava torture, diskriminacije, prinudne mobilizacije i žrtava ostalih vidova kršenja ljudskih prava	58
2.7.2.1. Zastupanje romskih žrtava torture i diskriminacije	58

2.7.2.2. Presude povodom tužbi FHP-a	58
2.7.2.3. Zastupanje žrtava prinudne mobilizacije	59
2.7.2.4. Zastupanje pripadnika <i>OTPOR-a</i>	59
2.7.2.5. Zastupanje žrtava ostalih vidova kršenja ljudskih prava.....	59
2.7.2.6. Zastupanje žrtava kršenja ljudskih prava u krivičnim postupcima.....	59
2.7.2.7. Stvaranje kolekcije transkripata sa haških suđenja na B/H/S jezicima...60	
3. Informisanje javnosti i Outreach.....	60
3.1. Informisanje javnosti	61
3.1.1. Kolekcija transkripata sa suđenja Slobodanu Miloševiću na B/H/S jezicima	61
3.1.2. Regionalna debata: Presuda Međunarodnog suda pravde o genocidu	61
3.1.3. Etničke zajednice na Kosovu u 2006.	62
3.1.4. Časopis za tranziciju pravdu.....	62
3.1.5. Bilten za tranziciju pravdu	63
3.1.6. Prezentacija FHP-a na internetu	63
3.1.7. Biblioteka.....	63
3.2. Outreach	63
3.2.1. <i>Čelebići 1992. godine - van svake sumnje</i>	63
3.2.1.1. Prikazivanje javnih debata na lokalnim televizijama	64
3.2.2. Škorpioni - Spomenar.....	64
3.2.3. Konferencije.....	65
3.2.3.1. Od nekažnjivosti do odgovornosti.....	65
3.2.3.2. Regionalna debata: Presuda Međunarodnog suda pravde o genocidu ...	65
3.2.3.3. Carlina lista.....	65
3.2.3.4. Seminar o reparacijama	66
3.2.3.5. Okrugli sto o poštovanju prava etničkih zajednica na Kosovu u 2006. godini	66
3.2.3.6. Okrugli stolovi o primeni Zakona o upotrebi jezika i Zakona protiv diskriminacije na Kosovu.....	66
4. Regionalna saradnja	67
4.1. Konsultacije civilnog društva o utvrđivanju i kazivanju činjenica o ratnim zločinima.....	68
4.1.1. Prvi Regionalni forum	68
4.1.2. Drugi Regionalni forum	69
4.1.3. Nacionalne konsultacije	70
4.1.4. Regionalne konsultacije sa mladima.....	71
4.1.5. Regionalne konsultacije sa novinarima.....	72
4.1.6. Regionalne konsultacije sa organizacijama za ljudska prava.....	73
4.2. Trening za posmatračice nacionalnih suđenja za ratne zločine	74
5. Petnaest godina FHP	74
6. Podrška donatora	74

Izdavač:
Fond za humanitarno pravo

Za izdavača:
Nataša Kandić

Grafički dizajn:
Helicon

Tiraž:
300

ISSN 1820-7650

CIP – Каталогизacija y publikaciji
Nародна библиотека Србије, Београд

34

GODIŠNJI izveštaj / Fond za humanitarno
pravo ; za izdavača Nataša Kandić. - 2007 -
. - [S.1.] : Fond za humanitarno pravo, 2007 -
([S.1.] : Helicon). - 24 cm

Godišnje. - Ima izdanje na drugom jeziku:
Annual report (Humanitarian Law Center) =
ISSN 1820-7715
ISSN 1820-7650 = Godišnji izveštaj (Fond za
humanitarno pravo)
COBISS.SR-ID 147602444